

Tartu Riiklik Ülikool
Üldise Ajaloo Kateder

XVII - XVIII sajandi
prantsuse utopistlik romaan
(Denis Vainasse ja Rétif de La Bretonne)

Diplomitöö

Daisy Tallinn
Juhendaja: dots. J. Madison

Tartu 1960

Sissejuhatus

Inimkonna arenguga koos käib alati
püüd progressi, õnne ja parema tuleviku
poole. Tegelikult elus sohtas inimene suuri
raunusi, mis näisid talle ülitamatuks.
Mitte sohe si osanud ta lüüda väljapääsu
sellist olukorrast. Lootused paremuseli va-
jastunud seepärast minus valdkonnas, näi-
tus kirjanduses, kunstis, muusikas ja mujal,
nad süvenenud, kasvand ja tugevnesid rahva-
hulnades edasi elades, kuni muutunud tege-
likkuseks uue ühiskondliku korra, setria-
lismi tekkega.

Enne setrialistliku ühiskondliku
korra ja teadusliku setrialismi teket näi-
sid kõigi rahede põhjused peituvat just
vehtivas riigikorras, mis kaitses ebavõrdsust,
vrasmandit ja varandaid klasse. Selline
riigikord näis olevat ebaloosmulline ja eba-
õige, see tuli asendada paremaga, sellisega,
kus püüdnud impluatsereimine, ebavõrdsus
ja vrasmand. Õpetas inimkonna setriaal-
sest ümberkorraldusest, vrasmandita ja

ekspluatsioonist ühiskondliku korra loomisest, utopistliku sotsialismi tekkis XVI sajandil. Kuigi utopistliku sotsialismi kujutas pimedusest ette sotsialistliku ühiskonna olemusest ja selle kindlustamisest teid, oli ta samas edasi ühiskondliku-politilise mõtte arengus. Utopistliku sotsialismi, saades esmärgiks kapitalistliku ühiskonna asendamise sotsialistlikuga, väljendas töötavate hulgade protesti kapitalistliku ekspluatsioonist vastu. Utopistlikus sotsialismis rajastuvad vanemate aegade mõtlijate ideed ideaalset ühiskonnast, mis on rajatud üldise heale ja rõõmsuse alustele, seega vastab ta kujuneva kapitalismi perioodile, mis hiljem, juba väljakujunenud kapitalismi tingimustes tekitab teadusliku sotsialismi.

Utopistlikule sotsialismile kui õpetusele pandi aluse T. More ja T. Campanella. Kogu see sotsialismi suund sai nimetuse T. More'i teose "Utopia" järgi. More nimetas Utopiaks olematut saart, mis oli rehtestatud sotsialistliku nõud. "Utopia on kreeka keelse sõna: "u" tähendab kreeka keeles "ei", "topos" -kohta. Utopia on koht, mida pole olemas,

on fantaasia, väljamõeldis, muinasjutt. Uteopia poliitinas on seda laadi seor, mida pole meidagi võimalik teostada, ei nüüd ega hiljem, - seor, mis ei tugine ühiskondlikele jõududele ja mida ei tunnita poliitiliste jõudude, klassijõudude kasv ja arenemine. Mida väheem on riigis vabadust, mida napimad on klasside avaliku võitleuse avaldused, mida madalam on rahvahulnaste hariduslik tase, - seda kergemini teevad tavaliselt poliitilised utepiad ja seda kaunemad püsivad. "¹

Sotsialismi võidu teooriat on käsitlenud pidevalt pika perioodi jooksul, kuid alles Marx ja Engels suutsid ajaloo materialistlikult käsitledes avada sotsialismi võidu ajaloolise paratamatuse õiged tingimused. Nad andsid ülevaate sotsialistliku utopismi teurest ja kritiseerisid neid ebaajajendellaid teooriaid: „Pärisotsialistlikud ja -kommunistlikud süsteemid, Saint-Simoni, Fourier, Oweni jne. süsteemid teevad proletariaadi ja kodanuse vahelise võitluse nimesel arenematul perioodil... Nende süsteemide leiutajad näevad küll nii klasside

¹ N. J. Lenin, Kans utepiat, Teored 18. kd. Tallinn 1953, lk. 325.

antagonismi kui na laostavate elementide mõju valitsevas ühiskonnas eneses. Aga nad ei näe proletariaadi poolse ajaloolist iseseisvat tegevust, mingit talle omast poliitilist liikumist. Ühiskondlikku tegevuse asemele puab astuma nende isikliku leiutustegevus, vabanemise ajalooliste tingimuste asemele fantastilised tingimused, proletariaadi järk-järgulise klassis organisatsioonise asemel nende eneste poolt väljamõeldud ühiskonna organiseerimine. Tulvane maailmajagu seisab nende arvates nende ühiskonnaplaneeride propagandas ja praktilises teostamises... Nad hülgaravad... igasuguse poliitilise, eriti igasuguse revolutsioonilise tegevuse, nad tahavad saavutada oma eesmärgi rahelilisel teel ja püüavad väikese, loomulikult äparduvate eksperimentidega, esmijärgul, rajada teed uuele ühiskondlikule evangeeliumile."¹

Oleuline vohit sotsialistlikus mõtte arengus on Prantsusmaal, mis XIII sajandil, uodanliku revolutsiooni ulöhtul, astusid esle kommunistlike teooriatega, prantsuse mõtlijad Mably ja Morelly. Pärast revolutsiooni kujunes välja Babeufi kommunistlike õpetus ja XIX sajandi algul on utopistlike sotsialismi esindajaks Saint-

¹K. Marx ja F. Engels, Kommunistlike partei manifest, Valitud teosed I, Tallinn 1957, lk. 42.

Simon ja Fourier

Just Prantsusmaal võib väga kujukalt näha utopistliku sotsialismi arengut, kuna prantsuse kirjanduses kehtis esile XVIII sajandil Denis Vairasse, selle nime mainimata ei saa käsitleda utopistliku sotsialismi arengut alles F. More'ist kuni XVIII-XIX sajandini. Denis Vairasse sai utopistliku sotsialismi ideede väljendajaks prantsuse kirjanduses. Ta pani nimes sellega aluse prantsuse kirjanduse vili- sele Lavuile, romaani-reisikirjeldusele. Tema mõju on vaieldamatu terve rea järgnevatele utopistlike romaanide kirjutajale, vüti revolutsiooni-else Prantsusmaa omapärasele kirjanelle Ritz de La Bretonne'ile, kes omakorda on mõjutanud järgneva sajandite ühiskondlik-politilisi mõtlejaid, näitens Fourier'd.

Utopistlik sotsialism, s. o. ettevõtte parimaist ühiskondlikest moodadest, väljendus kõige iseloomulikumalt kirjanduses ja seda elluviige utopistliku romaani näol. Kirjanduses kajastunid kõrvuti mitme korra viitikaga rahva teadus paremale tulevikule. Kahtlemata oli kirjanduse kasutamine sobiv, sest autor võis oma ideed peita tseksuvi est arvukate kirjanduslike vormide ja meetodite

taha, kuid samal ajal sai ta need teha arusaadavaks taibuaile lugejale ja tema idelle lüük oli kindlustatud. Seda sai utopistlik romaani üheks abinõuks uue ühiskondliku korra loomise ideede propageerimiseks. Need romaanid olid suuorõudne tähtsus, sest nad annavad mõndagi uut nii kirjanduslikele valdkonnale kui ka ajale, eriti ühiskondlik-politilise mõtte ajale alal.

Kodanliku kirjandusteaduse toob esile "riigromaanide" * nimetus, püüdes neile anda definitiooni. Kõige üldisemalt nimetatakse riigromaanides kirjutisi, mis sisaldavad jutustavas vormis esitatud mõtteid riigi üle. Riigromaanides esineb nii rehtiva korra kirjutina kui ka täiusliku riigi kujutamise, kujuvõttes viimast esitatakse kui tegelikult olemasolevat. On kahte liiki riigromaan: nad kasiduaaliseerivad ühte kindlat riigivormi (monarhia, vabariik jne.) või loovad täiesti uut, enamasti vabameenulistliku riigi. Selline seletus on jäänud püsima nõukogu autorite puhul ainult üldjoontes. Nimetus "riigromaan" asemel on kasutatud ettearhenaam "utopistlik romaan". Utopistlikus romaanis loetakse kirjandusli-

* Näiteks on F. Kleinwächtere selmas spetsiaalset uuringut riigromaanide kohta ("Die Staatsromane").

kus vormis mitatud utopistlike sotsialismi
ideede propageerimise ja levitamise võtet.

Käesolevas diplomiteos on võetud lähe-
ma vaatluse alla prantsuse utopistliku ro-
maani XVII sajandi teisel poolel ja XVIII sajan-
dil. Diplomiteos ülesandeks on esile tuua
need põhjused, mis fodaal-absolutistlikul
Prantsusmaal tingivad ideoloogია valdkonnas
uusid avaldusvorme, antud juhul kirjandus-
se utopistliku romaani, sejuul anda üle-
vaade Denis Sairani'i "Swaraubide ajaloost"
ja Ritif de La Bretonne'i "Lõunamaade avas-
tusest" kui kahest tüüpilisest utopistlikust
romaanist XVII sajandi teise poole ja XVIII sajandil
Prantsusmaal.

Töö kirjutamisel on kasutatud algalli-
matena Denis Sairani'i "Swaraubide ajaloost"
venekeelset tõlget koos anadeemik N. P. Volgini
sissejuhatusega ja F. B. Ğurajeva kommentaa-
ridega ning Ritif de La Bretonne'i "Lõuna-
maade avastuse" venekeelset tõlget koos A. R.
Ğoanninjan'i sissejuhatusga ja kommentaa-
ridega. Nõukogu ajaloostest on anadeemik
N. P. Volgin kõige rohkem pühendanud tähelepa-
nu nii Denis Sairani'ia kui ka Ritif de La Bre-

¹ Denis Бераг, Мемуары сѣвановѣст, Москва 1956.

² Ренуар-де-ла Бретонне, Юренсе омапроние, нроизведе-
ние Лемароусан реншеван, или франузычанн Деган,
Москва-Ленинград 1956.

toonile sees sotsialistlike ideede ajalo¹ ja XVIII sajandi prantsuse ühiskondlike mõtte arengu² näitlemisega. Utopistlike romaanide tegevuspaiga valimise selgitamiseks on kasutatud J. P. Magidovitši kahte ülevaadit geograafiliste avastuste ajaloost.³ Foddaal-absolutistlike Prantsusmaa kohta ajaloolise ülevaate esitamisel on põhiline materjal saadud „Ülemaailmse ajalo⁴“ V köitest ning kirjanduse valdkonnas peetakse andmed „Prantsuse kirjanduse ajalo⁴“ I köitest. Kodanlikest autoritest on uurinud Denis Dairani'i ja Ribj de la Bretonne'i loomingut F. Kleinwächter⁶ sees riigiroomaani probleemide lahendamiseks, kuid tema teooria kannatab kodanlike piraatide all.

Diplomitöö koosneb kolmest peatükist:

I peatükis on antud foddaal-absolutistlike Prantsusmaa iseloomustus, et seijaul üleminna põhiprobleemi, XVII - XVIII sajandi prant-

¹ В. П. Бонин, Утопии коммунистических идей, т. I, Москва-Ленинград 1928.

² В. П. Бонин, Различные общественные учения во Франции в XVIII веке, Москва 1958.

³ У. П. Маруголов, Ореан по истории географических открытий, т. I, Москва 1949 ja

У. П. Маруголов, Ореан по истории географических открытий, Москва 1957.

⁴ Всемирная история, т. I, Москва 1958.

⁵ Утопии французской литературы, т. I, Москва-Ленинград 1946.

⁶ F. Kleinwächter, Die Staatsromane, Wien 1891.

nise utopistliku romaani juurde. II peatükis on käsitletud Nairane'i utopistliku romaani „Ivaraukide ajalugu“ ja III peatükis Rétif de la Bretonne'i utopistliku romaani „Lõunamaade avastus“.

Töös kasutatud kirjanduse viitamine on kasutatud lühenduid, mis on esitatud ladinä alfabeedi põhjal järjestatud kasutatud kirjanduse nimestikus.

I peatük

Feodaal-absolutistlikust Prantsusmaast XVII sajandi lõpul ja XVIII sajandil

Nõrreldes teiste maadega oli Prantsusmaa roogu vanaja perioodil silma paistnud kui tüüpiline feodaalne maa. Sellisena astus ta ka uusaja perioodi. XVIII sajandil toimus Inglismaal kodanliku revolutsioon (1640-1660), mille järel astus Inglismaa, Euroopa uuemaid maid, juba kapitalistlikule arenguteele. Samal ajal on aga Prantsusmaal rida loopis erinevaid tingimusi, mis on olulised feodalismi püsimisel veel umbes 150 aasta vältel, enne kui selle hävitab Prantsuse suur kodanliku revolutsioon (1789-1794).

Prantsusmaal oli feodalismi majanduslikus alusfeodaalne maadomand.¹ Feodaalne maadomand oli tinglik, suhteline omand, kuna valdaja oli ta saanud läänina suveräänilt, see aga oli selle omavõrdsalt saanud oma suveräänilt, kuni lõpptulemusena kuningani välja. Tähtis vana feodaalne hierarhia, kuid selle poliitiline tähtsus oli kadunud. Tähtis

¹ Бунуупуард учмонуур, лр. 108 жж.

muudugi vasalli kohustus maasta valdusest senjöörile ja samuti fodaaljuriiditsioon. Maaomanud oli tegelikult väimearvulise valitsuva vihi monopolius.

Tavaliselt pidas fodaal oma väis vaid väikse osa maast oma vahute valdusena, ülejäänud osa aga andis talupoegadele kui vasallidele. Ligi pool uugu maast Prantsusmaal, Brinlvates provintsidis 30-60%, oli talupoegade käsutuses, mida nimetati sausiiviks (censive)*. Sausiiv oligi \overline{xviii} - \overline{xviii} sajandi Prantsusmaal põhilisus talupoegade maavaldamise vormiks. Prantsuse põllumajandusele oli iseloomulik ka see, et senjäär andis tihti oma etrese valduse (domeeni) väikese osadena talupoegadele rendiks kas osa lõikusest või siis kindlaksmääratud rendimäärast. Kui sausitääi ehk hinnat talupoeg maksis maaosad korraliselt, jäi ta alati sausiivi omanikuks, sest tavaõiguse kohaselt ei võinud senjäär sausiivi ühendada oma etrese domeeniga. Talupojad jagunesid kahte ena: sausitääridena ja rentnikena, kes olid juriidiliselt vabad. Ainult Prantsusmaa kirde- ja idarajoonides säilis veel mõningal arvul pärisõiguslinna talupoegi. Keid talupoegvaldajadellus senjööri juriiditsioonile, kuna

*Sausiiv on talupoja talund, mille nimetus on tulnud raharendimisest ümber ametatud talupoegade kolustuste summasest, mida nimetati hinnaks ehk sausiks (cens).

sansioo peluud tema iskulia valdus, vaid ainult tinglik, mille eest pidi senjööriile maasma hinnanust (kas'i) ja võiges tema õigestele alluma. Ka reuditalupeeg oli tegelikult ainult fodaalist sõltuv tinglik omanik, kuna oli nõustatud maasma senjööriile fodaalist renti rendimaasru vormis.

Talupeegade nõustuste põhimaas vägandus rahalistes maasites, valites fodaalrendi rahaline vorm, mis nii sansioo ja rendimaasru kui ka riadlalt lõunusesa tariti riadlaasumääratud rahasummas. Sellele vaatamata jäi selle agraarvorralduse määravaks jaoneus siimi naturaalmajandus: talumajapidamise taastotmine toimus üldiselt turu abita ja talupeeg ostis oma tarbeks turult väga vähe. Rahas muutis ta niimise teel vaid selle osa saadustest, mille pidi ära andma nõustuste ja andamite näol; seega ei oleud praantuse tööstusel talupeoja isivus maasilist ostjat. Siseturu kitsus XVII sajandi Praantuse viilas oli iheks võige olulisemaas taristuseus tööstuse arenemisele. Põllumajandusliku inventar oli äärmiselt primitiivne, talupeegade elutase oli väga madalal tasemel. Talupeojad, mis moodestandid XVII sajandi Praantusemaal arvuliselt ja majanduslikult põhilise

klassi, olid allutatud mitmesordsele eksplua-
teerimisele, kuna nende töötajad olid
aadlikud, vaimulikud ja kuningas.

Vaimulikud (esimene seisus) ja aadlikud
(teine seisus) olid enamasti tihedalt seotud.
Nende vahel valitsesid isegi perekondlikud
sidemed, sest aadlike noormaid peeti par-
di õppima vaimuliku ametit. Oma õigust
määrata kirikuameteid kasutas kuningas
just aadlikonnanate toetamisega. Aadlikest
noorse teine osa astus armeesse, kus neile
kuulusid ohvitseride kõrgepalgalised kohad.
Tihti noormeesid aadlikud Pariisi, muutu-
des õunorlasteks ja saades nii lissimite-
luid.

Nii maa-aadlik, vaimulik kui ka sõja-
väelist ja õunorlaste-aadlike pidas üldta-
lupoole, mida noormesti mitmesuguste as-
hustustega. Kiriku sisetuleneid saadi kir-
ikunaadilt ja vaimulisest. Kõige suurel
osal pidi talupoeg maksma veel riigimanne,
mis olid samuti fodaalnoormiste liigiks.
Otsustades riigimannudeks olid talle, naud-
seteks järele (soolamaks) ja mitmed teised. Ta-
lupoega vürandis võigeli lisaks veel liiguasurõhja,
millest sõltuvalt võis muutuda tihti ka talupo-
ga järeltulijate põlvkond. Liiguasurõhmine võtab XVII

sajandi praatsuse viilas briti laia ulatus.

Käza pindaalsetl tungit põllumajanduse kapitalistlike suhte elemente; need ei tungi sinna mitte Inglismaa eskujal mõisa kapitalistlike ümberstani kaudu, vaid just kapitalistlike suhte arenemise vormis taluõzade suhte asemel: taluõzade vahelised rentimised, maata ja vähes maaga taluõzade palgatöö kasutamise, teunise mülaodanuse oraldumise. XVII sajandil on juba ilmne taluõzade varanduslike diferentsiumide olemasolu. Rohkem paistab see silma XVIII sajandil, kuid suurtaaluõzade kapitalistlikku tüüpi farm on mõlemal sajandil üsna harvaolijad.

XVIII sajandi teisel poolel, kui Inglismaal juba toimus tööstuslik pööre, jätkasid Prantsusmaal valitsemist feodaalne vorm ja feodaalne maasomand. Prantsusmaa jäät endiselt agraarmaasus¹: peaaegu 90% elanikest (22 miljonit inimest) moodustasid taluõzad. Ligi $\frac{4}{3}$ rogu maast kuulus kuningale, aadlile ja vaimulikule, $\frac{1}{3}$ loeti kolmandale seisuse omadiks; sellist kolmandikust kuulus suure osa kodanusele, kes juhtis farmimajandust palgatööliste abil või andis maad rentile.

¹ Aod. unkaal, lk. 117 jj.

Yuurimiseavaldajad - aadliud elistand samuti maa rentimist. Talupoegade feodaalne rõhumine oli niivõrd suur, et maksude ja teiste kohustuste peale ulkus 70-85% sissetulekust. XVIII sajandi jooksul näeme talupoegade diferentseerumise protsessi: talupoegade üldisest massist eraldub külanõukarid, aga teisest küljest kasvavad reetli proletaarid või poolproletaarid külanõukarite kaadrid. Need, nõudluse majanduse arenemine viit mõisnike ja riigi vajaduste kasvule rahaliste vahendite järele. Osa maa-aadlist, sunnitud võhaneeda uute oludega, müüb oma valdusi, osa püüab leida teisi vahendeid feodaalsete õiguste kasutamisel, neid külanõukarid pidavat, mis loob ülitamatuid takistusi ta majanduslikus tõelus, põllumajanduse intensiivistamises. Sellele tuleb lisada veel traditsiooniline feodaalne senjoriaaljurisdiktsiooni jäävused, talupoegade mittetäielikult õigustlik kindlustatus, maa mõningast alast säilinud pärisõiguse jäävused. Praeguse külanõukarid on eriti eraldat oma aja üle elanud feodalismi kui igasuguse majandusliku arengu võimalusi paratamatult järele reaktiivne osa; näeme feodaalne reaktiivseid.

Kapitali puudumine teeb võimatuks põllumajandusliku tootmise intensiivistamise. Sel ajal, kui jõuab talupoegade arv moodustab tühise protsendi, kasvab vaeste arv tunduvalt ja nende elukord aina halveneb. Nälg külastas XIII sajandil Prantsusmaal kord kolme aasta järel; 1700. ja 1789. aasta vahel oli Prantsusmaal 30 nälgiaastat.¹ Nii põlmed talupoegadele kunagi viljatagavara. Marsal Rautan, iseloomustades Prantsusmaal valitsevat elukorda, ütles oma „Kuninganimnises“,^{*} et kümneks prantsuse rahvast kannatab viljatsust, aga pool elanikkonnast on liiga vaene, et anda kerjustele armuand. ² Mida lähemale 1789. aastale, seda ragedamini esineb kaitari viljatus üle; üks talupoegade valberini teatab, et Prantsusmaa on selline maa, kus on võige rohkeus vaeseid.³

Kapitalistliku suhte teine esimene tunnus on niisugune võige rohkeus vähe tootmisvõimega, mis on prautiliselt detrualiseeritud manufaktuur. Alati ei saanud talupoeg müllaladalt raha maksude maksmiseks oma tootangu müügi vaudu ja seepärast vajata

¹ Kapell, lk. 201.

^{*} Dime royale (1707).

² Beecheriga ümõnõus, lk. 539, M. aa Kapell, lk. 211.

³ Kapell, lk. 211.

nõuvalmistused. Kodutööaja avamine eligi
ühel abinõus. Talupidajad valmistavad jala-
nõusid, kangaid, vööd jms. manufaktuuri-
tööstusele ja müüvad need ühestjärele. Kodutöö-
daja kasutab erandjuhul umbes nelja abilist,
kes saadavad rahapalga ja esinevad palgatöö-
listena. Selline nõuvalmistamine oli ju-
uba kapitalistliku meetod, kuigi väga hõlpsa-
ne.

Kõlaltööstus kontsentreerus peamiselt lin-
nade ümbrusse ja kujutas kapitalistliku
decentraliseeritud manufaktuuri varajast
vormi. Manufaktuuri arenenumaid vorme
esines linnades, mis säilisid veel keskaegse iseloomu,
võeti välises maailmas, kuid kaasaegses käsitöö-
tööstuses võis märgata suurt majan-
duslikku ümberhüüdi. Näiteks võis meister saa-
da decentraliseeritud manufaktuuri omanikuks,
tal võis olla palgatöölisi (õpipoisi ja selle). Käsitöö-
liste keskaegne tsunft hakkas pidurdama linna
tööstusprotsessi, kuid enam ei suutnud ta
takistada käsitööliste majandusliku diferent-
seerumist. XVII sajandil polnud enam haruldane
tööndada 10-20 töölisega.¹ See oli juba tsentrali-
seeritud manufaktuuri hõlpsa.

XVIII sajandi lõpul oli Prantsusmaal veel

¹ Beauuphar uemopure, lu. 112.

agraarmaa, kuid milledki suur tähtsus oli ka tööstusel. Tööstuses oli kapitalistliku iseloomu tekkimine palju tugevam kui põllumajanduses. Sajandi lõpul levis maal eriti kapitalistliku manufaktuuri (puuvilla-, siidi- ja raudmanufaktuuri) ja esines mõningaid suuri tsentraliseeritud manufaktuure metallurgiatehaste või kivisöekaevanduste näol. Esines ka algeliste masinate kasutamist, kuid tööstusliku pöörde oli revolutsioonilisel Prantsusmaal võimatu.

Prantsusmaa linnaelanikud jaotati kahte gruppi: kõrgemaid kihte nimetati buržuuaadiks, millest osa oli XVIII sajandil juba kodanlikes selle sõna vaasalises tähenduses; linnaelanike kõige madalamaid kihte nimetati linnaplebeidiks, selle neoneine moodustand väesured kodanikud ja linnaelanike hulgas, kes olid ilma kodanikuõigusteta; käsitöösellid ja päevatöölised ning lumpenproletariaadi arevad alged, mida esines isegi linnas arengu alamaid astmeid. Dulaarid ja vabariiklased olid suurendanud ka palju viljakat tuluud väesured talupojad, kes muutusid linnas juhuslike tööde tegijaks või varjusteks.

Nagu Inglismaal nii oli ka Prantsusmaal

suurel määral tööliselani formeerumise allik-
 naks pauperiseerunud külaelanikkond.¹ Talu-
 peegade jäämine maata teimus Prantsus-
 maal mitmel viisil, näiteks maa minemi-
 nuga küla ja liana liiguanvõtjate aätte. Maa-
 tuid talupoegi tunnis juurde na seletötte, et
 talupoja perehonnas sai ainult üks poeg maa-
 emanimus, teised, kui neid oli, pidid jääma
 maata. Devalveerunud elementide tevit
 seodustar pauperiseerumine teimus võrd-
 lemisi viirelt, nii et valitsus pidi välja and-
 ma pauperite vartandid sademi. Kõin need
 nähtused, priti massid, andrid tunnis-
 tust kapitali esialgse akumulatsiooni prot-
 seni olemasolust Prantsumaal. Siin võit tä-
 heldada Inglismaal ja Prantsumaal toimu-
 va kapitali esialgse akumulatsiooni vahelist
 sarnanust: mõlemal maal erinib uspropria-
 ritute massiline hullumõõlus ja nende vartu
 silitud verine sadusandlus. Siiski on Prant-
 sumaal toimuv kapitali esialgse akumu-
 latsiooni protsess $XVIII - XVIII$ sajandil küllalt
 alglane, kuid ta siiski aitab tunduvalt
 kaasa kapitalistliku tootmisviisi kujunemisel.

XVIII sajandil ei olnud veel tingimusi massi-
 liseks kapitalistlikuks tootmiseks.² Peamiselt

¹ Bismarcki ümõõpud, lk. 114.

² Samas, lk. 115 ff.

pidurdavaks teguriks oli riikliku võimsus talu-
rahva kui laniknonna põhimassi äärmiselt
madala ostujõu tõttu. Tööstuse profiiliks
oli sepärasest lussuseemete testmine, mi-
da vajas aadluse ja us tasus rahas. Feo-
daalvõrre surve oli tugev ka tööstuse ja
kaubanduse ulatusliku massustamise näol.
Need massid läksid enamasti riigivanane;
need kasutati aadli riigi tegevdamiseks ja
aadlike huvide kaitsmiseks. Prantsuse kaalid
kaubad ei muutunud välisriikide konkurents-
võimega hollandi või inglise kaupadega.
Päälgi peeti Prantsusmaal alandavaks
kauplemisega tegelemist. See oli kodanliku
akumulaatsiooni pidevalt feodaalse eks-
proprieerimise ohus.

Loomulikult otsis kapitalistlik akumula-
atsiooni vähemate taristustega teid ja sur-
mas enda kapitali näiteks aadlike domeniide
ja turvete läänide ostmiseks. Kodanlus muu-
tus sel juhul lihtsalt feodaalse rendi saajaks
iga teinud mingeid uuendusi põllumajand-
duses. Riik lõi uusi ametikohti ja müüs neid
ametikohtade vahendusel. Kodanlus kasutas seda
ära, paigutas end oma kapitali riigiametikohtade
ja munitripaalametikohtade konkurentsivõime. Pääle-
gu kõik ametikohtad Prantsusmaal olid müüdavad

ja neid võis ka pöörduda põlvest põlve. Samuti võis lõpetada endise tegevuse ja anda raha ust ostetud ametikohta, rüütlari "osta" ka aadlitiitel. Riigi võrretnud ametnikud, kes ostsid mõnede fodaalide mõisaid, meenutavad mees aadlins, ka. maantliaadlins, kes võis samuti osta rahvast tiitelid ja oli usõigustatud seisundis. Väga levinud oli kodanluse kas kapitali laenuks aadlime talupoegadele, aadlile ja riigile, kusjuures kõige rohkem kapitali paigutati riigimaksude renditamisse. Sel moel oli kodanlusest vaba juurdlepaäs kõigisse riigivalitsemisfääridesse meen meninga nõuozuni. Tekkis tugev liigrauskapital. Massurentnimeid löinuid tohuteid vanumeid.

XVIII sajandi Prantsusmaa kujutas endast absoluutlikku kuningavõimu printsiibile rajatud riiki, mis oli oma klassilennuselt aadlidintatuur.⁷ Prantsuse absoluutlikku riiki ülesandeks oli kaitssta fodaalset ühiskondlikku korda kõivide antifodaalsete jõudude est. Kõige suuremaid jõupingutusi nõudis võitlus peamise fodalismivastase jõu - talurahva vastu. Talurahva lähimateks liitlasteks olid linna plebeilised rahvahulgad. Absolu-

⁷Безумпмаа учинома, lk. 116.

tistlik riin pidi võigi vahenditega taristama
 feodalismivastase bloni, talusegale, liina-
 plibide ja kodanluse liidu tekit, kuna sel-
 line liit olis muutnud stihilise võitluse
 revolutsiooniks. Absolutism pidi seetõttu tar-
 vitama sellist taktikat, et surus karmilt
 maha talurahva ja liinaplibide väija-
 astumised ja seosis teinivat kodanlust, et
 viimast sundida feodalismiga rahanema.
 Prantsuse kodanlusele oli sel perioodil erili-
 ne koht. Kui feodaalne aadlvõim oli abso-
 lutismi treenus toetus, siis järelkult kodanlus,
 olles opositsiooniline, olis nennitud minima-
 üsnus koos rahvaga ja rahvaliidumised olu-
 sid riivitamatult võtnud demokraatliku
 ilme, neid sellises poliitikas ei olund
 prantsuse kodanlusele XVII sajandil veel taa-
 gimusi. Kodanluse poolt linnades moodusta-
 tud naardivägi allus seetõttu pigem „aadlis-
 tunud“ kodanluse osale ja võitles feodaal-
 absolutistliku võrra vastu. Võis märgata
 omapärasest kompromissi kodanluse ja absolu-
 tismi vahel, vastastikust toetust. Näiteks oli
 absolutismile kodanlust vaja ka seetõttu, et sai
 temalt raha nii aadlile jagamiseks kui ka
 oma poliitilise võimuse suurendamiseks.
 Tahtmatult pidi siis absolutistlik riik ka omalt

peelt teatud määrani rooma kapitalis-
mi arengut, kuna ta oli huvitatud pide-
vatest sissetulekutest.

Riigi sissetulekute suurendamiseks oli
suuri teeneid Colbert'il, rahanduse kindral-
kontrolöril (1665-1683), kes poostas peatähtsana
väliskaubandusele, hooldades selle eest, et
antisekse kaubandusbilanssiga tõmmata maa-
le maksimumaalselt rahahulka. Kodanlus nägi
aga Colbert'i merkaantilistlikus majandus-
poliitikas vahendit kaubanduse ja tööstu-
se arenemise soodustamiseks. Vähenes tugevas-
ti välismaa kaupade sissevedu Prantsus-
maale, kuna export kasvab tunduvalt.
Kaubanduse huvides rajas Colbert mitu
kompaniid (Ida-India, Lääne-India, Le-
vandi jt.). Colbert oli ka üheks Prantsuse
koloniaalimpeeriumi rajajaks: Indias rah-
lutati Pondicherry, Ameerikas rajati Loui-
siana koloonia, jätkus Kanada ja Lääne-
India saarte koloniseerimine. Colbertimü-
jäi ka XVIII sajandil Prantsuse absoluutismi
majanduspoliitika peajooneks.¹ Prantsus-
maa su XVIII sajandil küllalt tugev riik, kuid
XVII sajandil muutus teravaks Inglise-Prant-
suse antagonism, mis moodustas tegelikult

¹Бенушкар учопуор, кв. 123 ж.

ingi Seitsmeaastase sõja (1756-1763) ning. Tõltsõ-
 jas purustati Prantsusmaa täielikult, ta jäi
 kina oma merelaevastikust ja pidi peaaegu
 kõik koloniaalvaldused ära andma. Prant-
 susmaa pidi loovutama rahvusvahelisel
 areenil esirohka Venemaale.

Kapitalismi varase alusel toimunud prant-
 sus rahvus järk-järguline kujunemine. See
 protsess algas xv-xvi sajandil, kuid siinjuures
 lõpuleviidudks veel ei ole. Juba varem, eelka-
 pitalistlikel perioodil oli almas mõneta-
 gaid rahvuse kui inimeste ajalooliselt
 kujunenud ühtsuse tunnuseid, näiteks
 territoriaalne ühtemõeldus. Neid selli-
 seid tunnuseid, nagu ühine keel või ühine
 psüühiline laad, ühine kultuur, ei saa
 pidada iseloomulikeks prantslaste juures
 inngi mitte xviii sajandil. Sellel sajandil pro-
 greseerus küll väga suuresti prantslaste keeli-
 line ja kultuuriline ühtsus, kuna teostati
 õigekirja ja kirjandusliku keele normide uni-
 fitseerimine ja normaldamine ning kasvav
 tohutult Pariisi kui üleprantsusmaalise kul-
 tuurvõimeuse tähtsus. xviii sajandil jäi aga eriti
 olulisel kohal selline tähtis rahvus tunnus nagu
 ühine majanduselu. Suureks pidamiseks oli
 tollipiiride süsteem, mis eraldas provintsidegrupe

üksteisest nii majanduslikult kui ka admi-
nistratiivselt ja taastas sisetunde kui
ühendava teguri arengut. Võrreldes eelmise
te sajanditega on aga XVIII sajandil juba tun-
davalte suuri edusamme just majandusliku
sfääris, saimuti püüab kodanlus erineda
rahvuse nimel.¹ Seni, kuni eksisteeris veel
Prantsusmaal fodaalkord, ei saanud
ka välja kujuneda ühtset kodanliku rah-
vust.

XVIII sajandil võib tähele panna uusi
arengujooni ka ideoloogilises valdkonnas.
Juba siis erineb vatsid vaimutatada va-
nad ideoloogilised süsteemid, vastan-
dada vanadele ideedele uued, progres-
siivsemad ja esirindlikumad mõtteviisid.
See vajadus kerkis esile vana ühiskonna rü-
pes valminud uute majanduslike nõuete
põhjal. Kui võrrelda XVIII sajandi ideelisi
konflikte järgneva sajandiga, siis jäävad need
oma teravusest ja arengult naugelt maha,
muid nende suurt tähtsust seisab selles, et nad
valmistavad ette XVIII sajandi võitlevat ko-
danlikku ideoloogiat.

Fodaalkorri riigiparaaat ei oleks muutunud
üksi kaitses fodaal-absolutistlikku riigivõrda.

¹ Беньямин Успенский, стр. 118. Н. и П. и К. Булгар,
Формирование общественности в России, Москва, 1957, стр. 81-82.

Ta vajab sejuures ka ideoloogilise pealisehituse abi, viti viirine seei absolutismi tugevaima toe abi. Keid katoliinu uue autoritaadi nõigutamatus oli riiski tundeval määral õnestanud Prantsusmaal teise religiooni, protestantismi, hugenotlise olemasolu, mis seaduspärastati Nantesi ediktiga 1598. aastal.¹ Üldse oli viirine mõju prantsuse riiskonnale tundevalt langenud. Üksikutele juhtudele haanas ka rahva enese hulgas teinima ateismi ideesid. Vastukaaluks püüdnud katoliinu viirne, jesuiidid, õukond ja aadil esile kutnuda "katoliinu taaständi", uuendada katoliinluse vaimset jõudu, katsudes rahva püühikale mõjuda uulise heategusega. Teine osa vaimuliknõnnast püüdis rahva usutunde uuestisündnis nastada katoliinluse uuendamist. See suund kandis jansenismi nimetust (hollandi uultradiolax Cornelius Janseni järelkäijate optus, mis olid gupemenud Pariisi lähedase Port-Royali kloostri ümber). Jansenismi katsus ühendada kalvinismi katoliinlusega, alles teravalt uunatud jumiitide vastu, kuid jäid vaid riitsas aristokraatlikus sentis, mis ei päänuud mõjule laiadis rahvahul-

¹ Beemupstak ucmopuur, lk. 134.

kauds. Mitmed esirindlinnud filosoofid (Bassendi, Bayle) püüdsid leida uu ebapopulaarse põhjusi õigustasid ja põhjendasid naudset usumatust. Ka rahva hulgas teunis revolutsiooniliselt meelestatud demokraatlik intelli-gents, kes püüdis ateismile leida teoreetilist põhjendust. Näiteks juba lihtne nielanine Jean Meslier (1664- 1729) osnas anda XVIII sajandi alguses ateismi ja materialismi terve fi-losofiilise süsteemi.

Kodanlikud ajaloolased on XVII sajandi omistanud Prantsusmaa ajaloos "suure ajastu" (le grand siècle) nimetuse. Tema "suurest" on rõhutatud Richelieu, Mazarini, Colbert'i ja Louis XIV nimedega. Prantsusmaa oli tõesti XVII sajandil Euroopa hegemooniks, tegi suuri sõjalisi ja diplomaatilisi edusamme, samuti oli see tõepoolest prantsuse kirjanduse, teatri, arhitektuuri ja maalikunsti "suursajand". Nimetuse "suur" tõttu võib olla tingitud ka Prantsusmaa kodanlike ajaloolaste ühekülgsus XVII sajandi uuvimisel, mistõttu on jäänud vägev tagasihoidlikuks Prantsusmaa sotsiaal-majandusliku ajaloos, tööstuse vormide, välis-kaubanduse jms. kirjeldamine ja samuti on

kardetud muuda rahvaületoose, nagu võiks
 see temestada „meie ajatu“ sära.”

Kuba XVII sajandi lõpul oli alevas kül-
 lalt näiteid absolutismile vastupanu osu-
 tamise ja absolutistliku monarhia katastroo-
 fi lähenemise kohta. Absolutismile oposi-
 tsioonilised² olid ka mõningad aadliseisuse
 esindajad, kes kritiseerisid absolutismi sihi-
 ga päästa eksisteeriva korra aluseid, soovi-
 tades oma tõe saanud untele muundada
 feodaalse mineviku juurde. Nende võimal
 usuvad palju julgemalt kodanlikud epo-
 sitsioonilised elemendid, kuid nad on veel
 kaugel revolutsionääride nimest. Nad on
 vaimustatud näidmustest Inglismaal ja
 kutsuvad 1688. a. pöördle esmujul naostama
 Prantsusmaal absolutismi ja kehtestama
 konstitutsioonilist monarhiat.

Ka XVIII sajandi prantsuse kirjanduses³
 kajastuvad ulgelt Prantsuse ühiskonna
 vastuslud. Paljud esindlikud kirjanikud
 kritiseerisid feodaal-absolutistliku korra
 pahesid ja oskavad näha rahvast ja naud-
 selt vajastada rahvalikumiste toose. XVIII sa-
 jandil valitses prantsuse kirjanduses klas-

¹ Ф. Ф. Шорин, Наполеон боцманом во Францию на-
 пег Фронгаи (1625-1648), Москва-Ленинград 1948, л. 16 ж.

² Б. Сеницкий, Ученые, л. 135-136.

³ Тамас, л. 136 ж.

sitsime, mis elas sel sajandil üle oma õitse-
 gu. Klassitsismi vägapaistvaim esindajaks
 olid Nicolas Boileau, Corneille ja Jean
 Racine. Viimase dramaturgia kujutab en-
 dast Corneille'iga võrreldes klassitsistliku
 tragöödia arengus uut stappi. Kui Cor-
 neille kujutab ühtse, tsentraliseeritud
 riigi tugevdamist, siis on Racine'i teostes
 tihti eksplaanil monarhistliku vägivalla
 ja õukonnavaltsingituse kõlbline hukka-
 mõistmine. Seejärest kannatasid suur dra-
 maturg aristokraatlike ringkondade viha
 all. Tiisni uuema jõu ja matusega ne-
 hastusid esindanud ühiskondlikud püüd-
 lused Molière'i (1622-1673) ja Lafontaine'i
 (1621-1695) juures, velle loomingu ajuti ille-
 tas klassitsismi raamid, emandades rea-
 listliku jooni. Nad mõlemad olid mate-
 rialist Gassendi filosoofia pooldajad, kann-
 tavad oma teostes laialdaselt rahvaloomin-
 gu varasalve. Püües teatud sajanditega
 kogitud rahvatarkusele, peegeldada lihtsa-
 te inimeste lootusi ja püüdlusi andis vii-
 nuse rahvusliku komöödia rajaja Molière'i
 ja valmikirjanik Lafontaine'i satiriilne nii
 piitsutava jõu. XVII sajandi lõpu vägapaist-
 raimaks prosaistiks on Jean La Bruyère (1645-

1696). Aristokraatia ja kodanluse erindajate satiiriliste kirjude korral on ta loonud vapustavaid ja tõepäraseid pilte prantsuse talurahva viletsusest. Ajutiselt tuli kirjanimel isegi mõte luua võhitud rahvaste võitlusliit, kuid samas langes ta pessimismi ning soovitas kõige alemas oluraga rahul olla.

XVII sajandi 90. aastate setriaadne viis peegeldus vedalt peapiiskop Féneloni (1651-1715) romaanis „Télémaque'i seiklused“. Fénelon on poliitiliste vaadete poolest tihedalt seotud La Bruyère'iga.¹ Fénelon oli Burgundia hertsogi, Louis XIV lapselapse ja troonipärija kasvatajaks. Tema teoste enamus on kirjutatud pedagoogilise sihiga, et õpetada ja kasvataada oma julma ning kangekaelset kasvandlikku väärinaks kuningaks. Sepärast maalib ta oma teostes taolisi riigivalitsemise ideale, mis valmisid Prantsusmaal kõrvide tolleajute eestindlike inimeste peades. Oma teoses „Turnute dialoog“ on pannud ta riigivalitsemise printsiipide arutelu müütiliste ja ajalooliste kuningate (Romulus, Caesar, Henry IV) suhu. Ta kujutab valitsjaid saduste teinijatena. Räägitakse, et kunagi kohutas Féneloni kasvandlik õukondlane „Turnute dia-

¹Memorua pparusyzcsai runepamyppu, lk. 375 jj.

loogist" võetud fraasiga: „Kuningas on loodud alluvatele, mitte alluvad kuningale.” See normel on antiteesisiks Louis XIV tuntud aporismile: „Kiin-see olew mina.”

Arutlustega „mõistlikust” ühiskonnast-monarhiast-täidab Fénelon ka oma peateose „Télémaque'i seiklused”* (1699), mis kujutab vormilt „antikset” romaani ja jätkab Odysseuse süžeed. Mentori poolt üles karvutatud noor Télémaque teeb läbi palju seiklusi ja satub mitmesugustele erinevate valitsemisvormidega maadele. Mentor tutvustab valitsemise põhimõtteid oma kasvandivile, millest peab tulevikus saama kuningas, ja räägib talle: Õnnelik on see rahvas, keda valitseb tark kuningas. Kuningas peab oma rahvast armastama nagu oma lapsi. Kuningad, kes hirmutavad ja orjastavad oma alamaid, on inimesed ehtsaks piitsaks. Nad on julmad, neid samal ajal vihatud ja vastikud; need kardavad nad oma alamaid veel rohkem kui alamad neid. Valitsema peavad need, mitte aga inimesed-selline on „Télémaque'i seikluste” juhtmotiiv. Seega on Féneloni teoses esitatud nii Louis XIV režiimi krii-

* „Aventures de Télémaque”

tina sai ka reformide projekt absolutismi süsteemis. Sajandi teise poole kirjanduses enimis juba realistlikke ja demokraatlikke tendentse, mis lähendasid teda "valgustusaja" kirjandusele.

Kui juba Louis XV (1661-1715) valitsemisaja lõpul võib märgata absolutismi laager tundauid Prantsusmaal, siis Louis XV valitsemisajal naotas absolutism lõplikult oma euulik progressiivsus. "Ajalooslik areenimise käigus olid Prantsusmaa elud tugvasti muutunud.

XVIII sajandi Prantsusmaa ühiskondlik korraldus on äärelaud, mid tugvasti oma valitsemisest riikihoidva feodalismi elementide ühendus kindlustava kodanliku korra jaotega. "Tsuufti võval kasvab kuningaga ja privileegieritud manufakteuride suurtööstus, arenevad uued tööstusharud. Tööstus ja kaubandus kasvavad kapitalid, töönäed kannavad kontsektreeruna suurtesse tööstusettevõtetesse. Naatamata arvunale tanistustele kasvab sise- ja välisurg, kasvavad uuevad lianad. Tundevallt kannab kaubandus.³ 1716-1789.a. suurenes põllumajandus-

¹ Любимская, кн. 113. М. на Бермеевская улица, кн.

² Бонне, Пагубные обещания королю, кн. 111.

³ Любимская, кн. 121.

saaduste eksport üle 2,5 korda, töötuskaupade
 import 3 korda, koloniaalkaupade eksport 10
 korda. Enneha va Prantsusmaa kauplemi-
 ses Levandi maadega; uuri sissetulemid
 saadi kauplemisest Lääne-Indiaga. Keid
 kaubandust segas ueruuas administratiiv-
 ne jaotus, mõõtühimite erinevus vi rajseu-
 du ja sisetellipiidide võrk, mis ei lasknud
 veel kujuneda ühtset siseturgu. Käsitöö-
 lised saavad iina uuemasse sõltumise
 kaupmeestest ja vakaostjatest ning juba
 aummu tsunftiväsitööne tunginud kapita-
 listlin vaime kannab iina rohuu maad
 võtma.

Endiselt usisteoris maal uelau seisust.¹
 Kaks esimest seisust, aadl ja vaimulikud,
 kokku umbes 300000 inimest², moodustasid
 tühise vähemiku, kuid alid see-est esõigus-
 tatud oluorras. Üle 96%³ Prantsusmaa
 elanikkonnast moodustas kolmanda sei-
 use: uur- ja väimeodanlus, väsitöölised,
 töölised, talupojad. Kodanlus oli kolman-
 dast seisust aineine organiseeritud jõud,
 millel alid oma ideoloogid ja us teadlis, mi-
 da ta tahab. Sepärasst esines uodanlus re-

¹ Штобренчаев, лк. 124-125.

² Georg Klauß, Einleitung. Jean Le Rond D'Alembert, Einleitende Ab-
 handlung zur Enzyklopädie (1751), Berlin 1958, lk. 11.

³ Штобренчаев, лк. 125-126.

valitsiooni ulõhtul mitte üri enia nimel, vaid rogu kolmanda seisuse nimel. Tema poolt eritatud vabaduse, võrduse ja vendluse nõuded liidrid palavat teetust näsi-tööliste, tööliste, talupoegade poolt, kes siis olid veel veendunud, et voodalus saavutab vabaduse kõigile.

Foodaalne riik erinib tigelinult vana-mud kapitalismi vaitsjana, midainult kapitalismi arengu sellise püürini, mis ei riku valitseva klassi ja ta poliitilise orga-nisatsiooni - absolutistliku monarhia ku-re. Edaspidi lähivad need vahekorrad mi-nevikku. Teetlinel jõududeli vaasa dita-vast poliitilisest normist muutub monar-hia taustusiks, mis tuleb tingimata võr-valdada, et kodanlik ihisusoid võiks na-balt areneida. Juba XVIII sajandi algul teri-tab valitsuse poliitina protesti tunduva esa vana mud ja tugevnenud kodanluse vas. Kodanlus hannaat nõudma taustuste võr-valdamist ja arengu vabadust, sest talle saa-vad jha selgemaus vastuslud enia huvide ja valitsevate foodaalrite suhete vahel. Abso-lutistliku monarhia ei ole suuteline võrval-dama neid vastusluid iga saanud esuta-dei na suulist vastupaau foodalste võrva

alluste purustamise katsetele. Kõrva enamus
 kannasid usinasteviva sõjaliselt ja poliitilise
 korra suhtes valelikud jõud. Neude
 jõudude rahuldlematus oli niilalt laialda-
 selt valgunud üle maa, juba Louis XV „muu-
 re valitsemise“ lõpus. See nähtus süvenes
 ja teravnes Louis XV anditu ja nõrratu
 valitsemise tulemusel. Rahvahulgaade väik-
 semate raevupuhangute kõrval tehti ka
 katseid laialdasteks ja organiseerituma-
 teks ülestõusudeks (kamisaaride ülestõus).
 Neude võitleste tuleks kannasid ja tugema-
 id rahva revolutsioonilised traditsioonid.
 Kui 1789. a. puhkus revolutsioon, siis kann-
 tas prantsuse rahvas edumalt neid püa-
 ajalise võitlese kogemusi.

Prantsusmaal olid XVIII sajandi lõpus
 täielikult arenanud kapitalistlikud suh-
 did, maal valitses terav usinastevivate toot-
 missuhete mittevastatus vana korra rüpes
 väja nijunenud teotline jõudude isloo-
 mule. Ühiskonna edasise arenemiseks oli
 vaja tootmissuhteid vaja rida vastarime
 teotline jõudude isloomuga. Revolutsioon
 oli vältimatu.

Uutele ühiskondlikule nõutele vastavad
 uued ettevõtted ühiskonnast ja riigist,

neude ülesannetest ja vormidest, töötati väl-
ja xviii sajandi prantsuse setriaal-politiliste
mõtlijate poolt.¹

xviii sajandil oli prantsuse efitriaalsus
politiliseks doktriiniks juba Richelieu ajal
mujunenud piiramatu kuningavõime teo-
ria, mille allasid saanud kuningad na-
gu jumalalt; kuningas on jumala eia-
daja. Protestid selle nisteeni vastu on mär-
gataavad juba xviii sajandi teise poole poli-
tilises kirjanduses. Opositiivne kirjan-
dus läks valitsvast teooriat travat
lahku; seal ei ole juba valituse maksu-
poliitika, fodaalse eksploatatsiooni travat
kriitikat, prantsuse riika ähvardava viitru-
se vedat iseloomustust. Siin on juba sadus-
tega seotud „legaalne monarhia“ ettevaju-
tus, kuningavõime piiramise ideesid, isine
õiguste kaitsmise ideesid, õpetus rahva sub-
kõnitateelid ja võime tunnemisest kokkulep-
pest. Need mõtted on riisi antud elemen-
taarses vormis, siigavamalt põhjendamatat.
Tihti on need seotud seisusliku monarhia
vabadate vormide idealiseerimisega, aristo-
kraatlike teadutsidega.²

Vaadeldava perioodi opositiivseid

¹ Borun, Pazburne o Pusecubennoi monarhia, lk. 19 jj.
² Pamas, lk. 41-45.

kirjanimeid. teevad kas väga mööduvaid, va-
litseva korra olemusest mittepuudutavaid et-
tepanemuid või siis utepistlinne. Esimest lii-
ri teoste hulka võib viia Lewis^{xiv} algud ep-
istrioonilised pamfletid, Nautani ja
Boisguillbert'i majandusteoreetilised
tööd; teist liiki teoste hulka „arvunud
utepistlinud romaanid, millest parima
näitena võib nimetada Nairassi'i „Swa-
raumbide ajalugu“¹. Neude kirjamine juu-
res on märgata mõningas suhtes juba XVIII
sajandi kirjanduse põhijooni. Boisguill-
bert on kahtlematult kodanlike majandus-
linu meelkonnau (fisiokraatide) eluäija, aga
utepistlinud romaanid ja reinkirjeldu-
sed on enna tendentsidelt reguleerid „val-
gustusaja“ ja Rousseau meelkonnau uteo-
piatiga. Neude eluäijate ajaloolist täht-
sust ei tohi vähendada, kuna nad
valmistand pinda püüestamatuna näi-
va absolutismihõone rõigitamisega mitte
kodanlikele ideelele. Tiisvi elid nad ainult
eluäijad. Peat silmas pidamanda, et uto-
pistid meeldustand kodanlike ideoloogia va-
rupoolse osa, mis elinult töötavate masside
ideoloogia, mille allinuid teelib etnola rahva

¹ Bossuet, *Rezumee d'ureambennoir morale*, lk. 16-17.

nõige varasematest loetutest paremaks elujär-
jell.

Kahtlematu oli XVIII sajandi prantsuse kodanlikele mõttele inglise poliitilise kirjanduse mõju. Kodanluse huvidel vastavad poliitilised teooriad arvanate traktatide, pamflettide ja projektidena kujunesid Inglismaal varem kui Prantsusmaal. Loonulimelt tungisid Inglismaa kodanluse ideed ka Prantsusmaale, kuna nende riikide vahel valitsesid tihedad kultuurilised sidemed. Mitte juhuslikuks kokkusattumiseks pole see fakt, et "Nairani'i utopistlikus romaanis "Suvaranbide ajalugu" leiame riigi demokraatliku elituse propa-
ganda." Nairani, prantsuse kirjanik, vii-
bis Inglismaal rea aastaid ja oli hästi
tuttav seal valitseva kerraga.

Näga tugev oli Prantsusmaal ingli-
se filosoof Locke'i mõju. Locke'i filoso-
filise süsteemi põhiseisukohtadest ammu-
tatud ideed erinevad ka XVIII sajandi
prantsuse revolutsioonilise kirjanduse.

Täiesti erakorralist osa XVIII sajandi prant-
suse poliitilise mõtte formeerumises eten-
das ka. loonuline õiguse teooria.¹ See

¹ Bonnet, Pözbunne oduskambennoi mõtlemine, lk. 17.

² Lamas, lk. 19 ff.

saadi Grotiusest, Spinozalt, Hobbes'ilt ja Locke'ilt, kuid tema ajaloolised juured ulatuvad antiikajaga (Yourates, Aristoteles, Seneca). Loomuliku õiguse on kodanliku poliitilise õpetuse rajutlus õigusest, mis elus nagu teinud mõistusest, inimese loomusest ja eksistentsist sõltumata riigist. Loomuliku õiguse kui ideaalne vastandatakse mitivala õigusele, nii et eksisteeriv ühiskondlik norm on eamõistlik, eaoõiglane. Tutud perioodil oli õpetus loomuliku õigusest saavitanud vritilise ulatuse Prantsusmaal seetõttu, et kodanlus nautas teda oma ideoloogilise relvana võitlemis protsessis feodaalse korra ja feodaalabsolutistliku monarhia vastu. Kuigi loomuliku õiguse teooria ignoreeris inimühiskonna ajaloolist arengumist ja oli abstraktne, tuleb teda hinnata sel perioodil kui progressiivset õpetust.

See loomuliku õiguse teooria onutanud mõningat mõju kommunistlikele ideedele arengule. Kommunistlikud tendentsid ei oleud võõrad loomuliku õiguse teooriale nagu ta paljusajandilise ajaloos välteb. ... Kommunistlike ettevõtute ja oned erinevad isegi loomuliku seisundi inloomustuses, mille annab XVIII sajandi tähelepanuväär-

semaid loomuliku õiguse teoreetikuid Hugo Grotius. „Jumal,“ ütleb Grotius, „andis kogu maailma loomisega inimesele teotuna õigused kõikide maiste asjade üle. Kõik on siis ühine.“¹ Vana kreeka kirjandus leid-
 sid loomuliku õiguse jooni müütide ühis-
 keedlikust läht, mida nad idealiseerisid.
 Tänapäevane idealiseerimine on iseloomu-
 lin na XVIII sajandi ühiskondlikule mõttele,
 kuid idealiseerimise objekt on muutunud:
 müütide kohta haarasid peamiselt ame-
 rika metslased. 1704. a. Jean Guedeville'i
 teos „Dialog metslase ja paven de la Bon-
 tant'i vahel“, mis võrreldakse ameerika
 metslaste elend autori naasajse Euroopa
 kultuuri oludega.“

Loomuliku õiguse teooria mõju on ilm-
 ne na revolutsioonilise Prantsusmaa kirjandus-
 lises, vuti sõlt avaldub sellega prantsuse
 utopistlike romaani juures. Rahvahulnade
 raskel olukord, fodaalse ekspuaterimise tu-
 gurnemine, teeniva ja tuguneva kodanlike
 protest fodaal-absolutistlike korra vastu,
 selli korra muutamise vajaduse esiker-
 nimine – kõik need sotsiaal-majanduslike va-
 hekorralde olulised momendid vajastusid

¹ Bonnet, Paganisme oduseambessoni moone, lu. 274.

² Tamas.

ideoloogias; ideed aga väljenduvad selgesti kirjanduses. XVII sajandi lõpu ja XVIII sajandi kirjanduses peegeldub usgu revolutsioonielme Prantsusmaal, esmalt nii olemasoleva korra kriitika kui ka katsed seda korra parandada, samuti täiesti uut, parema ühiskonna kujutamine. Need omadused on viiti ilmsed selle perioodi prantsuse utopistliku romaani juures. Tavaliselt võtavad kirjanikud utopistid oma utopiaste aineks loodusrahvaste elu kujutamise ja asetavad tegevuspaiga enamasti kuhugi saarel. Utopiad on veel asetatud maa alla, mere põhja, taevase või taifuuani mägedest piiratud paikadesse ja mõnel teisel planeedil, kuid rõhu enamuse on siiski riiklapiirilisel saarel.¹ Nende saarte arvu on palju, kuid kõige sagedamini asuvad nad kuski tundmatute või sätetuud merede kha mandrite läheduses.

Tõdes geograafiliste avastusreisidega tuleb rõhutada, et need andsid sinu- tust loomuliku õiguse printsiipidele. Asja- avastatud maades pörksid europla- sed kõnne vabamanda ja riigita elavate hõimude ürgaegse algelise ühiskondliku or-

¹ Меймон, лв. 14.

ganisatsiooniga. ¹ See näiski „leomuliku“ olu-
 korra, kommunismina, ideaalse jhis-
 konna, * mille poole peab pöörduma, et
 kaasaegset „etalomuliku“ oluorda üli-
 tada. Nii saadi utopistlikele romaani-
 dele või reisikirjeldustele ainetia ja tege-
 ruspain. Kuid needis romaanides esita-
 tud fantidene tuleb suhtuda äärmiselt
 kriitiliselt. Nad on siiski utopistlikud
 romaanid, kus suurt osa etendab auto-
 ri fantaasia, mis et ta võib tundmatus-
 ni muuta neid ebamäärased fante, muut-
 duni või muljeid, mis saadi esmakordselt
 avastuseisidil. Kõik oleneb teavordrite tead-
 maste tasemest ning geograafiliste avastuste
 teostamise iseloomust ja kordaminekust.
 Väga paljudes utopistlikes romaanides
 kirjeldatakse loodusrahvaste elu lõuna-
 mandril või selle vahetus läheduses. Jäi
 kauaks mõistatuses, mida endast kujutab
 lõunamannaer.

Toetudes antiikautorite andmetele
 kirjutavad XVI - XVII sajandi geograafid, et
 lõunapoolse ümber peab olema maaer

¹ M. Tšep, Beodivaaš memoarid komandant-
 noi Tšepova, Mocaša-Remennag 1927, lk. 281.

* See, et loodusrahvaste kord on ideaalne, on Rousseau
 teooria minivikus erinevad ideaalsed korrast, mille
 on ära kirjutanud kultuur.

ja ingi andrid talle nimetuse: Terra Australis (Lõunamaa).¹ „Ta sai oma nimetuse XVI sajandi teise poole geograafide esilinest arvamusest, nagu oleks Mis-Guinea ja Magalhãesi poolt avastatud Tullmaa ühe suure mandri, „teadmatute Lõunamaa.“ („Terra australis incognita“) põhjapoolseks väljaulatuvaks osaks.“² Samuti olitard XVI sajandi ja XVII sajandi alguse kartograafid, et Kird-Asia ja Lode-Ameerika vahel asub väin.³ Tõepoolest, 1521. a. jõudis Magalhães oma avastuseingiga saartegruppi, mida kannati hiljem nimetama Filipiinideks. Magalhães tõestas, et Ameerika ja Asia vahel asub gigantne oeväli, mis on hoopis laiem Atlandi oevanist. Kolumbusel uulis Atlandi oevani esimeseks ületamiseks väheem kui ühe aega, kuid Magalhãesil uulis Väikse oevani ületamiseks täiesti soodsate ilmastikutingimuste juures üle kolme kuu. Väina avastamine Atlandi ja Väikse oevani vahel ja Magalhãesi purjitanine üle Väikse oevani, Lõunamaa* tania saarteni tõestasid tõelise revolutsiooni geograafias. Tõeliselt, et suurem osa maailma pinnast on haa-

¹ Marugobur, lk. 3.

² Beutlykhar, uunopuur, lk. 320.

³ Marugobur, lk. 3.

* Kirjeldamis merestitja Balboa, läbitud 1513. a. Panama maakitsuse, nimetas endal us kinnutat tähtsat oevani (see oli Väikse oevani) „Lõunamaaks“ („Mare do Sul“).

ratud mitte mandri, vaid ookeani poolt, ja oli tõestatud ühtse maailmamere olemas-
olu.¹

Lõunamandri avastamine teimus
pinnaaegselt. Paljud väikesed ookeani
jõudlused meresõitjad kohtasid seal
saari, pidades neid ekslikult juba etsi-
tud mandriks. Nii pidas hispaanlane
Quiros end tõelise lõunamandri,
Austraalia avastajaks, kui ta oli sattu-
nud saarestikule, mida hakati hiljem
nimetama Uus-Hebrüüdi saarteks.² Kapten
Torres jõudis 1606. a. oma avastusreisil Aust-
raaliale kõige lähemale. Ta purjetas suure
osavusega Väikest ookeanist India ookea-
ni läbi maailma ühest ohtlikumast väi-
nast, mis alles XVII sajandi lõpul sai tema
nime järgi Torresi väina nimetuse. Sellest
väinast põhja pool asus hispaanlastele ja
portugaallastele ammu tuntud saar
Uus-Guinea. Väinast lõuna pool võis nä-
ha neeme, millest edela suunas näis levi-
vat lõputu järsk korallriffidga ümbrit-
atud rallas. See oligi tõeline Austraalia.
Kui Torres pelnud ka esimese europlane,
kusnägi lõunamandrit, siis läbis ta uind-

¹ Maruggolin, lk. 211 jj.

² Tamás, lk. 270 jj.

lasti enimena väina, mis valdas Aust-
raalia ja Uus-Guineast ja tõestas enimene-
na Uus-Guinea saarelist iseloomu.¹

Hispaania valitsus hoidis Torresi
avastust saladuses. 150 aasta pärast, Teits-
meaastase sõja ajal, kui ingland maan-
dunid Filipiinidel, haarasid ajutiselt Ma-
nila ja röövtsid valitsuse arhiivid, võis
maailm teada saada Hispaania avas-
tusest Väikeses ookeanis. Kuid ingland ei nii-
rustanud maailmaga jagama Hispaania
saladusi. Põlmed juhustlik, et 5 aasta
järel pärast Teitsmeaastase sõja lõppu
(1768) alustas inglise meresõitja James Cook va-
litsuse ülesandel Okeania uurimist. Ta
avastas teistkordselt Okeania saared ja
Torresi väina, mis oli hispaanlastele juba
tuttav, kuid avastas ka rea uusi saari ja
Austraalia idaranniku. Inglise optlane-
meremees Dabrymple, Cooki võistleja, avaldas
trüvis sel ajal (1769) hispaania salajased dok-
umendid. Tiis oli Cook ise sunnitud tunnis-
tama, kuigi mõninga kahtlusega, et laht Uus-
Guinea ja Austraalia vahel oli tuntud
hispaanlastele juba XVII sajandi alguses.²

Kõhe aega ei kannatnud Austraaliaat ni-

1 Maruzelin, lk. 271 jj.

2 Maruzelin, 1957, lk. 338.

mitama tema õige nimega.

XVII sajandil, kui hollandlased hakkasid teostama avastuseid Austraalias, hakati teda nimetama Nis-Hollandiks.¹ Hollandlaste avates sujutas nende avastus uuvimata lõunamandri gigantset lõunapöösit väljaulatavat osa.² Lõunamandri osaks pidas Tasmant ka 1642. aastal avastatud Nis-Meremaad. Selgi osutus valeks avamuseks. 1770. a. avastas Cook Nis-Meremaa kassisaarena.³ Nüüd oli jäänud veel võimalus, et lõunamandri osaks Nis-Hollandist ja Nis-Meremaast lõuna pool.

1772-1775. a. teostas Cook Antarktiseid⁴ lõunamandri otsimise sihiga. Tulimuseks oli avamus, et kui siin peaks asuma see kahe sajandit otsitud mandri, siis asub ta ainult pooluse lähedal, mis on kättesaamatu purjelavadele. Pealigi ei võinud Cooki avastes panna seda sel uuvimine mingit prautilist huvi, sest risk oli suur. Selliseid inimesi siiski leidis ja lõunamandri uuvimine algas veel purjelavadele vähegi kui pool sajandit pärast seda, kui Cook sujutas need

¹ Marignol, 1957, lk. 384.

² James, lk. 386.

³ James, lk. 478.

⁴ James, lk. 488-489.

uhked sõnad. Teda alustasid venekeelsed.

1814. a. avaldas Flinders oma raamatu „Reis Terra Australia juurde“ (pärast oma reisi ümber Nis-Hollandi 1801-1803), milles tuleb iteapaneele nimetada ümber lõunamannar Nis-Hollandist Austraalias, kuna täiendata „incognita“, sest ta oli juba uuritud.¹

Lõunamannar avastati xxx sajandi alguses Bellingshauzeni-Lazarevi vene ekspeditsiooni poolt. Hiljem hakati teda nimetama Antarktiseks.²

Allis xx sajandi alguses selgus, mida kujutab endast tõeline lõunamannar. Järelikult ei võidudki xvii - xviii sajandi utopistlikes romaanides anda midagi kindlat ja usutavat, kuid oma kaasaja seisusest oli neil isegi väga suur tähtsus, kuna neid kujutati parimat ühiskonda ja teataval määral esitati andmeid uutest maadest.

Pagude autorite seas, kes said mõjustumise maadeavastustest, oli inglise kirjamees Daniel Defoe. Talle avaldas rõõmat mõju R. Woodsi raamatus „Reis ümber maailma 1702-1711. a.“ mis on „jutustus sellist, kuidas Aleksan-

¹ Maruzetun, 1957, lk. 579-580.

² James, lk. 46.

der Felken das iussinduses 4 aastat ja 4 kuud
anustamata saarel." Defoe töötas loovalt
ümber jutustuse sellist erakust ja lõi oma
utopistlike romaani „Robinson Crusoe“* (1719).
Nii Defoe „Robinson Crusoe'l" kui na fonati-
han Swifti „Gulliveri reisidel“** (1726) on
tähtis noht XVIII sajandi utopiate seas.²

Selline noht, nagu prantsuse utopia-
te seas on Nairasse'i „Swarambide ajalool“,
on inglise utopiate seas Francis Baconi
utopial „Mus Atlantis“*** (1627) -nad mõ-
lemad ühendavad T. More'i revolutsiooni-
perioodi kirjamine-utopistidega.³

T. More'i kuulus „Utopia" ilmus 1516. a.
Kiljuti enne seda oli avastatud Ameerika
ja lugijad põlesid soovist äsjaavastatud
kontinentist rohkem teada saada. Tepe-
rast võis olla igal Ameerikat kirjeldaval
raamatul laialdane lugijaskond. More'i-
le järgnevad autorid vandsid tugevise vast-
avastatud maailmajanne, kuid ei osanud
alati piiri pidada. More'i järglased - see ei
võeti nõrkide nohta - tahtsid anda publi-
kule eluõige võitva raamatee ja nad ei
teadnud sageli isegi, kas on huvitavam kir-

* „The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York“
1 Marigotter, 1957, lk. 466.
** „Travels into Several Remote Nations of the World, By Lemuel Gulliver“
2 Morton, lk. 116.
*** „New Atlantis“
3 Memmore, lk. 77.

jeldada loodusrahwaste ühisnondliinuu ja riikliinuu korraldust või nende kangelaste seiklusriinuid reisid ja elamusid. Sellest tulib, et tihti tõrjub viimane esimese tahaplaanile. Tageli lasti raamatute kangelasel läbi teha ebataavaliselt veeruid olusordi ja kogu raamat muudeti väjamoeldiste koguks. Seda võib öelda Gabriel Foigny raamatute "Jacques Tadeuri seiklused" * kohta. Futustuse kangelane Tadeur teeb läbi lausa usumatuid seiklusi ja viibib Austraalias, mis on tõeline paradüüs: igal sammul kasvab rikkaarevärvilisi vilju, mida on nii palju, et austraalland, kes seija klišma tõtte ei vaja riideid, ei pea üldse töötama. Tejuures on iga austraallane korraga nii mees kui naine. Nad on nõrgelt haritud ja veerustikud inimesed, nii et riigist ei ole juttugi. Siin uitatakse täielikult riiki ja majandust.

Õnneks pole selliseid naisi "imelugupid" palju. Enamuses utopistlike romaanide autoreid on kujutanud ette idiaalist ühis-konda võrdlemisi reaalsena. Siia kuuluvad prantsuse kirjanduses kindla kohajomandunud Fénelon oma teosega "Téli'magué'i seiklused" ** ja Nairasse oma "Guarambide ajaloo".

* "Les aventures de Jacques Tadeur dans la découverte des terres australes" (1676).

† Kleinwächter, lk. 24.

** Vt. eestpoelt lk. 31-33.

Eriti Vairasse väärib põhjalikumalt teund-
maõppimist, kuna teda hinnatakse kõrgelt
nii järknevate, XVIII sajandi utopiate autori-
te eluajajate ja elukuju ja temalt on saanud
mõjustusi ka mitmed ühiskondlik-politili-
sed mõtlejad (Fouquier, Cabot). Näiteks on
Vairasse'i etsest mõju tunda Fontenelli'i
(1657-1757) "Ajaolaste ajaloo". Tegelikult mu-
jutabki ta Ajaolaste saare kommunistlikku
norda nii Vairasse'i kui ka More'i utopia-
tist loenatud võtete abil.*

XVIII sajandil teigi ideaalse ühiskonnliku
norra utopistliku kujutamise suure samm
edasi: Morelly ja Mably töötasid välja juba
kommunistlikud teooriad. Morelly kirjut-
das loodusele ja mõistusele vastavad ühis-
konda kui varemandita ühiskonda.*

Vahetult enne revolutsiooni võivat esile
utopistlike romaanide seas Pitif de La Bre-
tonne'i "Lõunamaade avastus" ** (1784), milles
on esitatud õnneline loodusrahwaste ideaal-
se ühiskonna kirjeldus, misjuures on kuvita-
rate võtetega antud autori naasajaks Prant-
suumaa ühiskondliku norra, nii "õigluse" ja
"ebaloomeliku" norra viitina.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

* Kleinwächer, lk. 86.

** "Naufrage des îles flottantes, ou Basiliade du célibe
Pilpai" (1753).

** "La Découverte australe par un Homme volant, ou le
Sédale français".

järgnevalt tulibki lähemalt vaadelda
podaal-absolutistliku Prantsusmaa kirjau-
duslees ja ühiskondlik-politilise mõtte
ajalees tähtsat osa etendanud utopistli-
kest romaanidest esmalt Denis Diderassi'i
"Iwarandide ajalugu" ja seejärel Rétif de la
Bretonne'i "Lõunamaade avastus."

II peatükk

Levarambide utopistlike kujutamise Denis Vairassi' romaanis „Levarambide ajalugu“

Denis Vairass d'Allois on XVIII sajandi prantsuse utopist-sotsialist, kellelt on aialt muvi teeneid prantsuse ühiskondliku mõtte ajaloos, kirjanduses ja muus valdkonnas, nii et ta nähtub lähemat uurimist. Temast ei saa mööduda prantsuse kirjanduses romaani- ja reisikirjelduste žanri näitletus; temast on juttu naasajut poliitilisele näitletus ja narvõi filosoof Roese'iga kokku puutus ning prantsuse pedagoogilist kirjandust muvides. Viimasel ajal on Vairassi' kantatud peamiselt Meslier' ja teiste ühiskonnakriitike esiletõstmises ning on ära teodud rohkem Vairassi' puudusi kui teeneid. See, et Vairassi' reantsionilised ideed on prantsuse absolutismi ideoloogia peegelduses¹, on muidugi õige, kuid see on vaid aja üks külg. Näga muvt tähelepanu, võrreldes

¹ A. M. Дедюкин, Социально-политическая программа Робера Лессепа, I, Москва 1958, lk. 251jj.

teiste autoritega, on pööranud Nairassi'ile N. P. Volgin, kes õieti öeldas „avastas“ Nairassi'i, tõestades, et ta pole niigugi reaktiivne line romaanikirjanik.

Prantsuse utopistliku kirjanduse erimesed tised muuluvad juba XVII sajandi lõppu. Kogu vormilt muuluvad nad fantastilise romaani vanasse tüüpi, mis elab edasi nõgu XVIII sajandi jooksul nõvati me, areneva sotsialistliku teooriaga. XVII - XVIII sajandi prantsuse utopiad säilitavad rea T. More'i „Utopia“ omasid jooni, kuid lisaks tulevad need momendid, loomuliku õiguse ja loomuliku seimendi ideed.¹

XVII ja viti XVIII sajand on Prantsusmaal nn. utopistliku romaani ebataavaliselt hiilgava õitsengu ajaks.² Utopistliku sotsialismi ideed kajastuvad vili ses žanris, romaanis-reisikirjelduses. Prantsusmaal on selle žanri tunnimisega seotud Denis Nairassi'i, „Suvaranbide ajaloo“ autori, ja Féniloni, „Télimagui'i seikluste“ autori nimed. Denis Nairassi'i romaan „Swa-

¹ Boruse, Memopuh, lk. 196.

² Boruse, lk. 5.

raumbide ajaloo" autori nimed. Denis Vairasse'i romaan "Livarraumbide ajalugu" ühendab hilisema, XVIII sajandi ja varasema, XVI sajandi utopistlikku setrialismi.

Denis Vairasse d'Altais' elulooliste andmete uurimisel ei ole rahjaks suudetud kindlaks teha täpseid daatumuid, kuid F. B. Guvajeva poolt koostatud bibliograafilistes märkmetes oletatakse, et Vairasse sündis umbes 1630. a. Languedoci provintsis Altalais' linnas protestantlikus perekonnas. "Juba varases nooruses astus ta sõjaväeteenistusse ning võttis osa sõjategevusest Itaalias. Lõinud vree, alustas Vairasse õigusteaduse õppimist ja sai õigusteaduse doktori diplomi. See eluvõitse ei rahuldanud Vairasse'i ja ta pöördus oma huviala, reisimise poole. Ta reisis mööda Prantsusmaad, sejärel reisis läbi terve Euroopa.

1665. a. sattus Vairasse Inglismaale, kuhu jäi mitmeks aastaks. Ta puutus korraldusvõimudega ning oli isiklikult tuttav filosoof Locke'iga ning Buckinghami hertsogiga, kes tol ajal juhtis faktiliselt roju Inglismaa poliitilist elu. Charles II (1660-1685) ajal oli Inglismaa sise- ja välipoliitika all-

tatud Prantsuse kuninga eesmärgidele, kuna prantsuse absolutistliku monarhia toetumise loodeti Inglismaal taastada katolitsismi, mida vajand Stuartid absolutismi kindlustamiseks. Suuri teeneid kuningavõimule onitas Buckinghami hertsog, kes näis isiklikult Prantsusmaal ja püüdis tugivõimendada Inglismaa-Prantsusmaa liitu. Kuna Vairase oli Buckinghami lähedasens abilises, siis on ilmselge, et ta on suhteid Prantsusmaaga korraldanud suurelt osalt Vairase'i naudu. Kui aga Buckingham sattus 1674. a. etaseeringusse, jäi Vairase ilma mõjukast toetusest ja kartes intriige, tuli Prantsusmaale tagasi. Selleks ajaks lõpetas Vairase "Sivarambide ajaloo" esimese osa, mis ilmus Inglismaal 1675. a.

Prantsusmaal alustas Vairase heopis teistruugust elu: ta eemaldus poliitilisest elust, nimetas end isegi teise perekonnanimega (d'Alain) ja hakkas prantsuse ning inglise keele tundma andma, geograafia ja ajaloo tsenguid pidama, tõmmates kaasa laialdase auditeoriumi. 1677-1679. a.

¹ Аппруишнар Сыпречазнар пуборсеиуи XVI кена, II, Москва 1954, lk. 134 j. Vt. ka "Buckingham, George Villiers: The Encyclopaedia Britannica, Fourteenth Edition, 4, London 1929, lk. 317.

avaldas ta Pariisis „Swarambide ajaloo“ mõlemad osad. * Peale selle avaldas veel rajalinne prantilisi õpetusi, mis olid mõeldud prantsuse keelt õppivale inglastele jms.

Pariisis tutvus Nairase Prantsumaa tollaajute väjapaistvate isikutiga. Üks neist oli Pierre Riquet, Lõunanaanali elitaja, kellele Nairase pühendas „Swarambide ajaloo“ esimese osa. Lähedased suhted olid Nairase'il Prantsuse-Sahemere sõjalaevastiku admiralil Abraham Duquesne'iga ja ta perekonaga. Selles perekonnas tutvus ta Duquesne'i poegaga, kes, saabunud Bataariast, jutustas hollandi laeva hekkumisest Austraalia ranniku lähedal. (Etteujutused tõelisest Austraaliast olid siis veel ebamaärased.) Nairase tutvus ka Duquesne'i pojaga, kes mõtles rajada Bourboni** saarele ideaalse vabariigi. Klavide ühtsus sõttaalse ürralduse küsimustes lä-

* Korajarin ingliskeelse variandi on nastanud selle sõttaalse sõnu, mis tuleb meile huvitaraks Nairase'i raamatust. Üks uusimatest uuringutest (G. Atkinson) avaldab ingri vahtluse, kas ingliskeelse teave ongi viijutatud Nairase'i poolt. Sepärast tuleb silmas pidada „Swarambide ajaloos“ prantsusekeelne varianti, mis on just sõla anti mitu korda välja XVIII sajandi esimese pooli jooksul ja see variant viinitalni Nairase'i keha utepistliku sõttaalse ajaloos.

** Bourbon (praeguse nimega Réunion) – Prantsusmaal asuv saar India omanis.

hendami Nairassi'i ja neert Duquesne'i.

1685. a. tühistas Louis XIV Nauteri edikti, mistõttu tuli avaral hulgal protestantidel Prantsusmaalt lahkuda. Tulib arvata, et samal põhjusel lahkus 1686. a. Pariisist ka Nairane ja sõitis Ühendatud Madalmaadesse, kus elatus meeltundide andmisest. Nairane suri sletatavasti 1700. a. päiku Ühendatud Madalmaadel.

Nairassi'i utopistlikul romaanil „Sivaraumbide ajalugu“ oli suur edu Prantsusmaal ja väljaspool tema piire. Kuurim väljannete arv langes XVIII sajandi algusesse, kuid ka selle sajandi lõpul, prantsuse kodulise revolutsiooni eelõhtul, avaldati mitu uorda „Sivaraumbide ajalugu“ Prantsusmaal. Ixgi XIX sajandil, kui romaan oli prantslastel unustatud, leeti teda meelldi Inglismaal ja Saksamaal. Et „Sivaraumbide ajalugu“ oli üks enimestest suurtest utopistlikust romaanidest, siis mutnes ta evli palju matrimist. Janueti tombas ta endale XVIII sajandi prantsuse salgustajate, Montesquieu ja Voltaire'i tähelepannu, kuid neid huvitas ta mitte setriaalsite ideede seisusohalt, vaid religioosse poliitika seisusohalt.

Inglise kriitimed on sageli nõrutanud „Ivaranbide ajalugu“ Defoe ja Swifti romaanidega. Kaut nimetab „Ivaranbide ajalugu“ Platoni ja More'i utopiate järel. Kuustilise väärtuse poolest seisab Nairani romaani palju kõrgemal järgnevaist praet-
nuu utopistlikest romaanidest. Ta pais-
tab silmas mõtte selguse ja illeshituse oma-
päraga.¹

Nõrreldes „Ivaranbide ajalugu“ T. More'i „Utopiaga“ võib leida nii ühiseid jooni kui ka lahkenimeid. On selge, et Nairani on võtnud „Utopia“ endale eeskujuks, kuid see ei ole lihtne „Utopia“ jäljendamine. Nairani'i töö erineb „Utopiast“ vormi poolest ja mõningate täiesti originaalsete joonte poolest sisulisest küljest, mis peegeldavad aasteist sotsiaalset olukorda. Pealegi on nii More'i kui Campanella tööd kirjutatud dialoogi vormis, Nairani aga tarvitab no-
tud jutustust erimesis isines. Olukorrasse jutustuse suugi põimitud sotsiaalsed ideed.

Oleks vähe nimetada „Ivaranbide aja-
lugu“ ainult romaaniks. Ta kuulub hoopis
omapärasesse žanri, ta on romaan-reisi-

¹ Bonum, lk. 6.

² Tamara, lk. 9-10.

kirjeldus.¹ Teoses Prantsusmaa koloniaalsete huvidega oli tol perioodil prantsuse kirjanduses väga levinud reisikirjelduse vorm.

Denis Sairani d'Allais' teose „Svarambide ajalugu“ sisse on konnari võetud juba pealkirjas, mis kõlab täielikumal määral nii: „Svarambide, tavaliselt Austraalia maade nimetatud kolmandal mandril elavate rahvaste ajalugu, mis sisaldab teatud selbe Euroopa rahvaste seniajani tundmatu rahva riiklikust korrast, kommetest, religioonist ja allist.“²

Enne, kui autor annab svarambide elu kirjeldamiseks, annab ta siirjuhatavas esas, mis kannab pealkirja „Lugejale“, õpetuse, kuidas suhtuda esitatud teosele. Ta palub lugejat suhtuda raamatuse kui „tegelikult“ „lõunamaineusele“ „eksisteeriva ühiskonna kirjelduse ning veevat lugejat püüa ja verunka tõestuse varal usumata entatava tõelisesse.“³ Nairani nimetab lõunamaineuse, Austraalia. Seda tuleb selgitada sellega, et rüsimus Austraaliast meie mõiste järgi oli siis veel lahendamata ning

¹ Bonnet, lk. 10.

² Бейс, lk. 53.

³ Тамар, lk. 55-66. Nt. ka Bonnet, lk. 8.

peaaegu iga saart, mida lõunapoolsele avas-
tusele kohati, peeti "Austraaliaks", "lõu-
namandriks".

Oma romaani-reisikirjelduse kangda-
seks on Nairane valinud hollandlas, kap-
teni Lideni, kes on väga tana, kogunud ja ener-
giline inimene. Ta oli juba lapsepõlvest
peale huvitatud kirjandusest, mis käsit-
leb rännakuid ja võõraid maid, eriti mel-
disid talle jututundid uutest maailmavas-
tustest.¹ Hiljem pühenduski Liden täieliselt
oma huvialale, reisimisele. Tema soov tund-
ma õppida võõraid maid oli nii suur, et
ta otsustas tutvuda koguni vägajapool
suroopat anevate maadega ning lõpuks ka
oma silmaga näha vastavastatud maid.
Loomulikult aitas naasa ka lestin eesseis-
vast reisist kase saada. Lideni sõbral
Naw de Nuy'l² oli Bataavia* teatud hulk

¹ Bepac, lk. 69.

² Teimas, lk. 72.

* Bataavia on nüüd Indoneesia pealinn Djakarta.
Indoneesia on vabaneud Hollandi koloniaalset
sõltumise ja vastavalt 1950. a. ajutisele konstitutsio-
nile on Indoneesia unitaarne vabariik. Indoneesial
on sõbralikud suhted sotsialismileli maadega,
eriti Nõukogude Liiduga, mis on tuginevad
vastastimete viisidega: 1955. a. viibis NSV Liidus
Indoneesia Sabarigi president Sunarao; 1957. a. viibis
NSV Liidu iluandkogu Presidendi esimees K. J. Vo-
rosilov Indoneesias; 1960. a. kevadel viibis Indonee-
sias Nõukogude valituse delegatsioon esimees N. S.
Kruštševiga.

varaudent ja ta sõitis ise naine, metsuudis
naasa Tideni.

Tideni aruani nees oma sõbraga mererei-
ni Ida-Indiane laeval „Kuldne Draakon“
12. aprillil 1655. a., millal Teseli saare juu-
res hiivati aauur.¹

Reis selges alguses häiretita ja rõõgus
hästi, nuni jõuti uvaatorile. Siis aga muu-
tus ilmasti. 2. augustil 1655. a. algas torm.
Sellele järgnes tugev tuul, mis võttis laeva
oma võimusest ja naudis teda idasi, muu-
tus aegajalt meenas. Nii esles laev ühesa
päeva ududes ja muutlikes tuultes, nuni
paisati ühel udusel ööl narile. Hommikul
nägid nelisada merehädalist, et nad olid
sattuand narile mingi tundmatu saare
või maadri lähedal.

Nairane kirjeldabni järgnevalt merihä-
daliste idaspidist saastust sellel maal, nuku
nad olid sattuand. See ongi Terra Australis,
muinajutemaas, mida siis arvati soogu lõu-
napoolust ümbritivat. Nairane lasti oma fan-
taasial leaata ja kujutab rõõga, emenalt
ning huvitavalt seda, meidas nägi välja Terra
Australial asuvate pärismaalaste elu, mis
selges loomulikust seisundist tulnenud

¹ Bepac, lk. 72.

² Yama, lk. 72 jj.

seaduste alusel.

Enne aga, kui tulid juttu pärismaalas-
test, arendab Nairane väga osavalt idasi seik-
luslikku moment. Raamatute järgner osas moo-
dustab huvitavalt kirjutatud robinsonaa-
di*, kirjelduse sellest, kuidas merehädalised
navad end sin arvatavasti arustamata
maal ja võidavad rasuni.

Karile sattunud laev oli rannikul
lähedal. Teepärest oli eimeses ilusandus
päändla kiiresti maale ja selgitada, kas on
võimalik inimesi ja tagavarandid paiguta-
da rannale, kuna laev oli purunenise
shus. Ettevalmistustööde järel anti raa-
nala sobivam paina laagrisse. Elvitserid
jagand inimesed kolmeks rühmaks, kellest
kaks pidid laagris töötama ja kindlusta-
ma teda ootamatute rallaletungide ras-
tu, kolmas saadeti sisemaale nüttematerja-
li ja teidepoollise otrimiseks. Erialgse uur-
mise teelmuud leiti, et pinnas oli lähemas
ümbruses liivane, mingit taimestikku, peaa
mitsinult kasvava põõsastiku, ei leidnud,
puudusid veekogude tunnused. Mageda vee
järel teuti suurt puudust, sest rannas
kaevatud aalvudes oli veesi mere läheduse

* robinsonaad - tulutatud D. Defoe utepistliku reis-
romaanu "Robinson Crusoe" järgi, mis kirjeldab
tundmatule saarele sattunud eurooplase Robinson
Crusoe seikleisi.

tõttu soolane. Teidummuist saadi esialgu üle, kuna suurelt saadi mitmenegunid märke, meriannid austreid, omavalmistatud kalapeüügi riistadega piüti üsna iduudalt kala. Kõige saadi teidutogavaradiks lisaks tuvisarnasid lindu. Peale nimetatud liudude, madude ja müülimuuste rotiliide ei oleud mingit mäni desludidist. Misasuvad arvasid, et sattusid tüljale paigale ja liidsid, et seal pole midagi uarta, pole nälja ja elameeldira ilmas. Nad sidid uohal oleud juba neliteist päeva ja selle järgi otsustades oli alima soodne.¹

Tuli mõeldas pääsemisele. Selleks valmistati laavaniilust sõudypaat, liisu tul moodustati 8-liikmeline meeskond, see varustati 6-nädalaseks teemsonaga ja sõudypaat seundus Bataariasse abi teoma.² (Bataariast uui Hollandi valdusest lähtusid suuult esalt hollandlaste kellaugud vallutused).

Auenimele tennis vajadus kindolla valitsemisüsteemi suureadmisem, kuna ei teatud, kui kaua tulib seal viibida sellel teudmatul maal, pealigi oli vaja kindlat uorda ligi neljasaja inimese lert hoolibemisel. Otses-

¹ Bepac, lv. 75 jj.

² Tamas, lv. 80.

tati ümber sõjaline valitsus¹ kindrali ja mõnede ohvitseride juhtimisel, kes moodustasid kõrgema sõjanõuogu. Kindraliks valiti kapten Liden. Kindla korra loomiseks eritas ta rea nõudmisi, mida kõik lübanid täita. Toidevarude ust pidi hoolditsema Van de Nuy, vahurväe ja ulvastuse üle valvas Svart, laevastiku admiraliks määrati nooremad ja püüdlid madras Maurice. Sõjavägi jaotati neljaks röödeks. Seejärel koostati amunise nimekirj. Aserikud jaotati neljaks osaks ja anti kindlate isemete juhtimise alla.²

Kauas ei võidud jääda rannikule elama. Seal ähvardas neid elukõige nälg. Et abi väljastpoolt ei tulnud, otsustati lähema vaatluse alla võtta sisemaa, et leida sobivat elupaika. Põhjalikumalt tutvudes leiti, et sisemaal muutus pinnas viljakamaks, maastik mitmekesisemaks, ilmused metsad, puhta veega ojad; loomastik tihendus, mitmekesisus. Ühte kaunise varjatud orgu jõe kaldale rajand asuvad uue laagri, mida kutsuti kapten Lideni järgi nimetatuna Lidenbergiks.³

Uus paigas oli amunise võimalik ümber

¹ Берае, lk. 81 ff.

² Тамар, lk. 85.

³ Тамар, lk. 95.

elujärke parandada. Lahes ja mujal leides
 nii palju aalu, et need polnud kuhugi pan-
 na. Püüdis seel. Siin tuli aga leodis ise
 hädalistele appi: seola leiti ühest naigus-
 vendist, kuhu oli tormi ajal uhitud
 merevett, mis päikesel teinud auvestus. Ajas
 joonul oli sinna kogunenud terve tagavara
 seola. Teidupoolist saadi veel põtrade ja
 teiste loomad kütimisest, veelindude kasumi-
 sest. Nii täiendati teidutagavara, kuid püü-
 dis tuli riituseametist ja muist tarbese-
 metest. Tuli mõelda püsiva asula rajami-
 sle. Laevalt lihid kinnad müüvati maha
 hästi ettevalmistatud põllule. Need andsid
 rinnaline saagi. Serned müüvatati ja pan-
 di seisma edaspidisem. Rannine lähedas-
 telt asustamata saartelt müüti metsloomi.¹

Pikema ajaks siin teluudni asunud
 jääda meile laagrise elama. Osutus valus
 avamus, et manner, kuhu nad sattusid, on
 asustamata. Peagi ilmus, et paik on asus-
 tatud ja seal valitseb meile teadmata ihi-
 kenollia võrd. Tutvumine pärismaa-
 lastega teinud huvitavalt. Suup euroop-
 lari Maurice'i juhtimisel läks omatehtud
 pargasid sisemaad uurima ja, sõites mitu

¹ Бегац, лв. 95 ж.

miili piki jõge ülespoole, jõudsid nad tohutu
 suurele järvele. Ööseks jäid nad järve saar-
 te juurde, aimamata, et need on asustatud.
 Homminel kohtusidki europland selle
 maa elanikega.¹

Juba esimese kohtumise põhjal päris-
 maalastega võis oletada, et need olid hoopis
 iserogund, väliselt küll europlaste sarnand,
 neid pagusmi neist erinevad inimesed. Kõige-
 pealt tõukas europlastele silma pärismaa-
 laste haruldast sõbralia suhtumine vöö-
 rastesse. Neid keheldi riisaualt ja soojalt, pa-
 suti abi ja peavarju, nuttedes neid oma maa-
 le elama. Europlari hämmastas pärismaa-
 laste riisamus, eneseniadlus ja tagasihoidlik-
 kus. Võis oletada, et need oli küllalt kõrge
 kultuuritase ja head elutingimused. Nad
 olid naunilt riistetatud ja mõned tundrid
 euroopa kelli. Maad uurima tulnud grupp
 oli aga hirmul pärismaalaste esiga jul-
 geud rohe rääkida tõtt. Nad ütlesid, et
 on ainsad, kes pääsesid laevaõnnetusest sel-
 le rannale lähedal, kuna ülejäänud olid
 hukkunud. Nende nästusele tunti naasa. Pia-
 gi kadus erialgne umbusaldus pärismaalaste
 vastu. Europland nägid, et neid ei ähvarda

¹ Берае, кн. 111 ж.

mingi oht ja uuea nad ise elid õnnetuse
shorid, nauuataid paljusi puudust, nrs
võtsid uad raste naku rahva abipannu-
se.

See grupp europlari oli esimene, kes tutvus
lähemalt selle salapärase maaga, sai teada,
et maad, mille nad oli jõudnud tutou-
misretul, „... nimetatakse kohalikus keeles
Sporumbins, elanikke sporuudiks ja nad
aruvad neivema ja õnnelikuna, mägede
taga asuva maa alluvus, mille nimetus
on Ivarant, aga mille elanikke nitsutak-
se ivarantideks. Selle valitsejad elavad
sewes, Ivarandiks nimetatud linnas...“¹
Sporuud - nii oli selle rahva nimi - võsid
europlaste esindajad oma liana, nimega
Sporund.² Europlastega kohtunud päris-
maalaste esindajad Benosar³ ja Karsida
julgestasid võraid: „... teile ei tekitata
vähi matui rahju, kui te ise seda ei nitsu-
site oma umbemuga ja oma kangekaalsuse-
ga.“⁴ Pärismaaland „... ei ole mitland... ja
võibolla te tunnistate, et nad ei ole rasta-
nud autunnit, heanidamliinust ja rirust...
... Te näete sellel maal sellisid imesid, milli-

¹ Бепас, лк. 114.

² Яамас.

³ Памас, лк. 115.

⁴ Яамас, лк. 114.

leid te mitte usagil ei leia." ¹ Need sonad
 onutand hiljau töeks, viti mis puutub
 raku rahva, urooplaste ja pärismaalaste
 inloomuole vineruse. Väga tabavalt ütla-
 sid kohalikud, et urooplastid on uut-
 usklikud ja naugenaalsed. Teid uustelau-
 rate naugenaalsus puunes selles hoopis uues
 õhukonas ja uurbuun asendus siira imet-
 lusega ning lugupidamisga, sest nad nä-
 gid esmakordselt midagi nii emapärast
 ja uut. Vairane'i avatus unustand uroopla-
 rid oma vanahuse, kuid tegelikult see nii
 ei olud.

Sporuundisse jõuti pini veetud, mööda ja-
 gend, mille kaldelid oli kindlustatud mõnes
 nohas üllijutuste väste. Kallastel võis näha
 huvitaraid rivist ja tellistest seinte uu-
 dukujuliste kirivutega sarnanevaid ehitisid.²

Sporuundi linna aru raku mere jõe
 ühinemiskohtal seenes orus, mida mööda
 laiusid viljapöellud, aasad, viinamajajastan-
 dikud, aiad ja raleed.³

Inimesed, kes olid kogunenud sadamas-
 se uustelnuuid vaatama, olid rietatud
 musta, nendel olid ali majesteetlik, väärinas.

¹ Бегуае, lk. 114-115.

² Тамар, lk. 116.

³ Тамар.

Saabunud juhutati liana. Lausa hämmastav oli linna naunis ilme. Meöda ilusat tänavat, mis sulgu sadama värava juurest teiste temaga täiesti sarnaste tänavatega ristudes, jõuti tähelepäeväorse sisenäiguks nauni maja juurde, milles oli tubade arvu nagu ploostriis: nad olid ümbritsetud kõigist külgedest laiaade galeriidega, maja keskel aias roheline muruga lillepeenar. See vihjas kohaliku rahva arenevad ilumeelile. Et seal puhtust armastati, seda näitas juba külaliste eest heeditsemine. Vana-de rõivaste asemel anti neile uued rõivad: pese ning villast ja puuvillast materjalist kohaliku viisi järgi õmmeldud rõivad. Peale tõmmati riisu ülevõivas. Enne tuli mustatunne end hästi puhtaks pesta, samuti teostati arstliku kontrolli. 'Nagu hiljem selgus, oli see võin selle maa seadustes ette nähtud, kuna sooviti näitsta oma rahvast välismaarlaste pahede ja halbade uskujate eest.

Häärgmised päeval teimus eurooplaste esitlemine Sporenski kubernerile Albinormasile.² Kastuvõtt teimus suurepärasel valgest lihvitud kivist ning marmorist ehitatud pallas,

¹ Repac, lk. 116 jj.

² Samas, lk. 118.

mis oli kaunistatud skulptuuriga, maali-
dega ja uellaga. Sisenaiaudel seisid sõjaväe-
lased. Nõelasid pannaahelid. Taalis, mis üle-
tas ilu ja uhkust võin teised, istus troonil
suursuguse kmeaga, purpurine rõivastatud
Albiormas, veda ümbritsesid linna kõrgi-
mad ametiisikud, kes juhtisid kõge Sporuun-
hi maad. Kastuvõtt oli vääriinas.

Seuropland märkasid, et nii uubernest
kuina paljudel teistel oli seljal väike
kõiv. Sellel maal valitser nomine, et leval-
riandi elanikud saatsid füüsiliste puudus-
tega sündinud inimene Sporuundi linna.
Ka sõna "epuru" tähendas füüsiliste ja vaim-
sete defektidega inimest ning Sporuundi
linn oligi nende elukoht.¹ Räägiti puh-
mit, suursugust, hääldeult kreeka ja ladi-
na keelt meenutavat keelt. Ka nimed
olid enamasti kreeka pärasid.

Kuberneri näsil jäid uentulaamad
elama Sporuundilise, kuini tuli lähemaid
korraldusi maa kõrgemalt võimelt, päikese
areminegalt "Swarmiaant", kes elas Sevarindi
linnas. Seni nad veetsid aega puhkuse ja
meelilahutustega ning tutvusid linnaga.
Maunice leidis, et ta pole oma elles veel ahanud

¹ Бераг, кн. 122.

² Тамас.

paremini planeeritud linna: ta koosnes
 ruumest nelinursetest üksteisega sarnas-
 test majadest, mis igains mahutas üli ter-
 hande inimese.¹ On meidugi kaheldav, kas
 tõesti need ideaalses riigis elavad inimestel
 oli meeldiv näha enda ümber alati ainult
 üksteisega sarnanevaid maju ja nõudida
 mööda rangelt planeeritud tänavaid. Kiri-
 ritar, et nii arenevad inimesed ei nõud-
 nud rohkem mitmekesisust ja elavust.

Lõpuks tunnistas Maurice üles, et tal
 vaheme järel pääsesid mõn rannale ja li-
 gy melisada eurooplast elab laagris rann-
 tes tingimustes. Sellest teatati Swaminandale,
 kes näkis mõni eurooplasti teematada Swa-
 riandi. Algeses viidi nad mõn Sporendi lin-
 na, kus neile antati samangust viitelin-
 lakust nagu Mawicci grupile. Eurooplastid
 olid meeldi nõus alluma kohaliku rah-
 va seadustele ja hõnand üli võtma neu-
 de nõuheid üsna ruttu.

Sporendist viidi ühtlasevad edasi. Tä-
 nulges algeses piiri jõgerid ilispeole ning vaku-
 qual istuti ümber vilistene paatidene, mi-
 da vedand hõlend, uuna sõudjad ei suut-
 nud paate kiirevoelulistest vohadest läli
 juhtida.²

¹ Repac, lk. 122-123.

² Sama, lk. 153.

juhtida. Teel läbisid nad kauneid maa-
kehti ja liana ning tutvusid maa üld-
olmega ja huvitarate koosseisuga. Väikesese
Sporavite liana jõuti veel veetud mööda,
muid edasilükkumise suund muutus ja tuli
ümber istuda vanuritesse. Linnades linnast
linna jõuti väga kõrge ja järnu mäe jala-
mel arvane Sporagundose, mis oli Sporun-
ki maa viimane linn. Siin pehuti mõned
päevad ning lahutati meelt kalapüügi-
ga ja jahipidamisega. Linnalähedal asus
mets, mis oli enamikus istutatud allude-
na, väljastatud mägede vahetus läheduses,
kus kasvavad haralind ja tihedad puid,
vaadus mitmesuguseid vilju, millest teitu-
rid märgaga saavad loomad, abustid,
keda kütitati. Neid loomaleidus mitrad, kus
oli ainult üheksa rütmioõiguse. See huvi-
tar mets koosnes müpseudidest, mis olid üli kõr-
ged ja tihedad ja sobisid hästi mastipundeks.

Huvitar oli jahinõmme kohalised rah-
val. Koerte abil kühitati metsloomad met-
sa keskel arvane taraga ümbritsetud plat-
sile. Seal ajasid neerad neid nii nausa taga,
kuni loomad väsisid. Siis lasti neerte arvane
abustideli rullale vahtustabari, kus olid

¹ Берае, лк. 153.

² Самар, лк. 154 ж.

väga sarnaselt huntidega, aga neid uatlis piuu must vill. Need metsiaud loomad said varsti võitu abruetidest. Jahit oli sellega lõppeud. Abruetide liha oli väga maitses, meenutas eurooplastele metskitse liha.¹

Kalapüüa teinud saunuti võrdlemisi omapäraselt. See teinud muul kalariigial veekogu, suhu oli vesi juhitud mägedest ja mis näitas naanalite vaudu põlde. Tõuti lamendates paatides, mis olid kaetud linase riidiga vaites päikesekiirte est. Paadi külgedele olid tehtud avausid, suhu asetati pinad loona painutatud ridvad, mille lõpul olid õngesed ja koonud toore lihaga söödaks. Paat jäeti järve servale ankruse. Kalad viskusid reest välja, haakates söötand ning jääud õhku rippuma, surid. Neid vahu nimetati fertilateks. Nad olid kaetud sinise seomunuga ja suuri- mad neist kaalusid ligi 7-8 naalla²; nende liha oli teiter ja maitses.²

Nellindude jahil kasutati huvitava- te loomade sti. Need olid kassimeeneud, rotitaolind, valjaskalli sarvaga kaetud loomad, kes olid vees peaaegu märkamatud.

¹ Берац, л. 157.

* naall = 400-450g.

² Берац, л. 158 ff.

Neid nimetati saapemateks. Neid kasutati eri-
lise paroliliigi, bustade vüttimisel, ves omis
lühikeste tiibade ja ravare uhhaga ei suut-
nud naugeli lennata. Saapemad ajasid ebas-
tad pilliroost välja ja neid oli verge tabada.
Tabatud ja vettelangetatud linnud teodi
õpetatud saapemate poest gaadi juurde.¹

Edanipääroniseks tuli reisirajatel üla-
tada nõrged ja järsud mäed. Kohalikul
rahval oli lahendatud see küsimus tehni-
kat ja inimjõude kasutades. Et lähenda-
da teed, selles rajati ta ette läbi mää. Kõi-
ge lähemaks teeks kasutati loodusliku kalju-
lõhet. Seda süvendati, laiendati ja tasanda-
ti ning raiuti juurde sobivad astangud.
Astangute kõrval sulges veel tasandatud tee,
mida mööda liikuvad iluspeole jämedate vöö-
te ja eriliste rataste abil inimeste poest lii-
kuma pandud saanitabolid sõidurid.
Kaljulõhe oli valgustatud tõvikutega, samu-
ti leidis seal puuvillase voodriza vaharii-
dest mantleid, et kaitsa inimesi külma ja
niiskuse eest. Kaljulõhe oli naaremujuline, alt
võis ta olla umbes 5 toise'i^{*} lai ja ülvalt
veeni 3,5 toise'i. Kaljulõhe oli oma mada-
la temperatuuriga: tõtte sobis veel arstimite

¹ Бепак, лн. 159 ж.

^{*} toise = 1,949 m (vanaaegne prantsuse pinnamõõt)

tagavarade heidmiseks, mis astsendi suurtes
savi-, metalt ja klaasnõudes.¹

Kaljulohe lähimisel jõuti kaunis lin-
na, milles viis tärnastre kaljulohe juurest.
See oli erimeel line Sevarambi maal ning
teda nimetati Yporogseendoks, mis tähendas
väravat või risseväike Sevarambi maal. Line
anus looduslikult kaunis kohas. Ümberriingi
kõrgused mänuimetsaga kaetud mäed,
orus kavas pajuades nohtades tundma-
tuud puud, mille salid ja mäenülgedelt
langer jõgi pakkunud meema ilma puhul
meeldivat varju ning jahedust. Metsades
leidus hulgaliselt karusid ja nenditastisi
loomi. Kalu püüti sal lindude abil, mil-
lel seoti kallad rinnai, et nad ei saaks
kalu alla neelata. Linnud olid väljaõpitatud
ning töid saagi peremehel.² Europlased
olid vaimustatud selle rahva leidlikkus-
est.

Edasisel reisel nägid europlased veel
üht mää ületamise viisi. See teinud trossidele
rihmitatud raamide abil. Nis saan liinus
üks, rusjuures see teinud teine, allalüüeva
saani rasnuse jõul. Mäetipul aga asitses
pöörlev telg, mille ümber olid mässitud

¹ Benac, lk. 160 jj.

² Yamas, lk. 166-167.

trössid.¹

Teravirindi posele liivudes nähti maa-alasid, mis olid mõeldud ainult karjamaaduks. Seal arusid vaid mõned karjasemajad ja luge-
matul arvel kariloomi. Kahessa kuud väl-
jas oluud kari aeti talvemuudens karjamaa-
delt ära. Sellel maal kasvatahva naamu-
leid, keda kasutati reloomadina. Sel-
leks olid antatud naameli külgedele kor-
vid, kus olid istmed väike inimesel.²

Eurooplased said üha rohkem teada
kohalime rahva elust, tugevusest, kultuu-
rist, kommetest ning paagi jutustati nei-
le, et nende rahvale ei ole midagi võima-
tut, millega si suudetakse toime tulla. Nei-
le kannand üha mõistetavamaks muutu-
ma selle õnneliku rahva heasolu põhjused:
sellel maal suulus rogu varandus ühisoon-
nale, puudus rasmand, samuti ei kasu-
tatud raha.³ Keena europlased olid har-
juand nägema enam maal ainult erasman-
dile rajatud ühisoonollinnu nõrda. Kõigi ema
veerikate vastuseadega, siis paanus simele
hoopis vastandollin nähtus muupärast näi-
det õnnelimeist elust. See maa näis neile
unistuste maana, ideaalide rehestesena.

¹ Берац, лн. 165-170.

² Тамар, лн. 170 ж.

³ Тамар, лн. 176.

Mida rohkem nad sivelevid maailmalikud valitsevad riikide lahtimõtestamiseks, seda enam veenduvad nad siinse ühiskondliku korra õigsuses.

Autori fantaasiakand on muudugi väga kaarav ja erialgu näib noju kirjeldatud rahva elu-elu tõepoolest ideaalsena. Siis tuleb aga sivelede esitamine miitiliselt ning tulebni päevavalgile küllalt suure peeduse, ebapärsu. Kui autor on seotud sellis romaani-reisikirjelduses anda täielikus kommunismis elava õnneliku rahva elu üksikasjalist ülevaadet, siis on ta paljuski ebapärsu ja vääral seisukohal. Nagu selgub espool, ei valitse sellil maal sugugi ühesugune võrdus ühiskondalike inimeste vahel, mis ongi suurem võrvalundumise kommunistliku ühiskonna põhimõtetest. Tellige vristamine ja ühtede inimeste esitamine on aga Fairase'i arvates loomulik. Samuti näidatakse saalsid rahvaid tugeva religiooni mitteis olevana: nad usuvad päikesse, ainujumala jõesse.

Nairase lõpetab oma utepistliku romaani teise osaga sellega, et europland riikide kohaline elamine poolt maailmalikuna, kus neid võetakse ülilaknelt vastu. Edasi järg

neb üksinaajaline kirjeldus selle maa ühis-
kondlikust ja poliitilisest korraldusest, mis
saab mõistatavaks maal väljarujuunenud
sadeuste kaudu.

Utopistliku romaani „Swaraumbide
ajalugu“ kolmandas osas annab Kairane või-
ge põhjaline ühe kirjelduse kommunistli-
kus ühiskonnas elavate swaraumbide voh-
ta, kuna sin on peaarõhu antatud ma-
janduslikele ja sotsiaalsetele suhetele ning
kirjeldatavate tootmise organisatsioonile. Võr-
reldes teiste kaasaegsete utopistidega on Kai-
rane'il selle osa esitamine, nimelt sotsiaal-
majanduslike vaherõrad kujutatavas
uus ühiskonnas tublisti paremini õnes-
teanud ning küllalt ajaloolist. Siin puu-
duvad imelised ja liialdused.

Selle osa põhjal saab aga ka võige täpe-
malt tõestada Kairane'i utopismi puudusi.
Kõikide utopistide puudusena oli ühiskondli-
ku korra aluste väär mõistmine. See viga
oli tingitud ajajärgist. „Materialistlik ajaloo-
näsituse lähtub põhimõttest, et iganeguse ühis-
kondliku korra alusena on tootmine... See-
ga tuleb iganeguste ühiskondliku muutus-
te ja poliitiliste pöörete lõpp-põhjusi stri-
da mitte inimeste puast, mitte sellest, et

neis kannat arusaamine igavesest tõest ja õig-
lusest, vaid tootmis- ja vahetusviisi muutus-
test; neid tuleb otsida mitte vastava epoh-
hi filosoofiast, vaid majandusest." ¹ Nairassi-
le tuleb läheneda sellest seisukohest, et ta
oli selkõige romaani kirjanik ning alles see-
järel ühiskonna kriitik.

Nairane on oma romaanis kinni pi-
danud järjekindluse põhimõttest ja kindlast
süsteemist. Ta peab vajalikuks anda ka ülevaa-
de sevarambide ajaloost, alates esimestest tea-
detest nende kohta, millal valitsenid veel
ürgalged suhted. "Ürgalgete suhte pilt ei ole
ningi reaalse rahva etnograafilise iselo-
mustuse lihtne ülevaade fantastilisele
maale; see on inimkonna loomuliku seisun-
di, kommunismi õpetuse vaimus stiliseeri-
tud iseloomustus." ²

Sevarambide ajalugu on lahutamatu-
sest sevariaase nimega. Sevariaale rõlgnesid
sevarambid tänu nadunte loomise elst, mis
tagasid selle õnneliku elu.

Sevarias oli pärit Pärssiast. Ta põlvnes va-
nast parsi* perekonnast, kus valitses päikesel-

¹ F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn 1954, lk. 234 jj.

² BORNEK, lk. 16.

* parsiid - Ahhemeniidide ja Ariakiidide ajal Lõuna-
Aasia rannamaad ja seal asunud riigid rikkad
parsi kaupmehed, kellest arvati, et nad valdavad erilisi
tärnu ja teiste tundmatuid saladusi ja neil on
üiline päikesekultus.

kultus. See kasvatus ja hariduse saade sai Levantiasest taru ning arenenud silmaringiga inimene, kelles rihastusid meide nii harrastavad roovend viiti suurel määral. Oma riikliku ja rahva rännakute jõudis ta lõpuks mõnedel olulistel lõunamandritel asuvate metsa- ja maade suguharude juurde. Tal olid üllad esmähärgid: muuta need metsa- ja loomulikus keskkonnas elavad rahvad kultuuriliselt ja areneviks, "... arendada neid metsa- ja maade kultuuri, mitte puudutada neid elu- ja keskkonnast loomulike alustel, anda neile samad hüved, mida annab kultuurne ühiskond, ja samal ajal säilitada need hüved, mida neile annab loodus."¹ Tejuures kasutas ta ära ühiskonna suguharude usku päikesesse ja esitas end "päikeselustava saadikuna, ... kelle kätte olid antud küllaldased jõud, et vaitsta oma austajaid mõrvide vaenlaste eest..."² Seda tõestas ta peagi, kasutades päikeselustava saadikute võitluseks tulirelvadega varustatud sõjaväge. Peagi sisendas ta lugupidamist ja austust enesse ning teda hakati kohtlema oma väskijana ning vaitajana. Taoliste võitete kasutamine on eland tavaline ja väga levinud kelo-

¹ Борух, Ученый, ч. 196.

² Бера, л. 124.

niaalsete vallutuste puhul, kus lihtsamel-
 seid ja metrikuid pärismaalasi on sunnitud
 alluma usku ja vägivalda kasutama. Nii on
 see kestnud juba kapitalismi arengu vara-
 remaist algadest peale. Aja jooksul on kolo-
 niaalne eksploatatsioon võtnud üha laie-
 ma ulatuse. Kuivõrd etapopulaarne ja viha-
 tud see on, seda näitab tänapäeval pidevalt
 kasvav ja tulemusrikas vabadusvõitlus kolo-
 niaalse sõltumatus eest.

Järgnevalt kasutas Swarias juba usaldus-
 line suguharude abi teiste suguharude alis-
 tamisel ning hakkas järk-järgult kujune-
 ma ühtne rahvas ja pidev asustus. Tänu Swa-
 riase poole kasutamise võetud abinõudele ja
 siindlale juhtimisele saavutati peagi häid ta-
 gajärgi selle rahva arengus. Nairase näitas Swa-
 riase reisi raude suhteliselt humanseimat
 suhtumist pärismaalastesse, mis viines põhjali-
 selt eurooplaste koloniaalpoliitikast.

Taarel rahu jõe ühinemis kohal, loodusli-
 selt kaitstud ja kaunis kohas hakkas kuju-
 nema pidev asustus. Sinna ehitati erimesed
 hooned, kõigepealt tempel ja alles siis eluma-
 jad ja muud hooned. Ehitusmaterjaliks
 kasutati ümbriks suurel hulgal leiduvat
 mitmevärvilist marmorit ja viie. Swariasele

olid abins paljud pärslased, kus tulid pidavat juurde ja jäid siia elama, segunesid kohalikega. Pärniast toodi meistreid, kiviraunujaid, puuseppi, sõjaväge. Tugva sõjaväe loomine oli vajalik. Selles kasutati kohaline noormeeste väljaõpetamist.¹

Põllumajanduses saavutati kultuurrahvaste kogemuste rakendamisel väga häid tulemusi. Pärniast saadi teraviljaseemnet ja nooleoni.

Tänu Ivariasse antiivsele juhtimisele saavutati kohalised elanikud ja siserännanud parid suuri edusamme. Olid juba mõningad materiaalsed saavutused, eelkõige selline tähtis asi nagu põlluharimisest kaadud tagavarad, samuti oli lõpule jõudmas templi ehitamine ja oli valminud neli uut maja. Neid maju nimetati osma-sidiks või kogukondadeks ning need mahutasid igakuks umbes tuhat inimest.² Inimesed nägid, et ühine töö ja uued meetodid annavad paremaid tulemusi ja see muutub kindlustatumaks ning kergemaks. Seda võime arvestades leidis Ivarias õige aja olevat riigis valitsemisriisteeni loomiseks. Ta näkkis kohalike elanikele valida endi vast juht, kellele kas

¹Берг, лк. 232 ff.

²Тамас, лк. 245.

üks kõrgem võim, neid võimude ühine soov oli näha sellel kohal Sevariat, kes oli nende usalduse võitnud. Nii lasnis Sevarias end valida selle rahva kuningaks.¹ Tejuures oskas ta rahvast väärt väärt veendumusele, et ta on saanud võime päikeselt, kes on temast teinud oma maapealse asemiku ja selle maa valitseja. Rahvas kannas Sevariat lugupidavalt metnuna päikesel asemikuks.² Erinevate nimetustega suguharud ühinesid ja kannadid end valitseja nime järgi nimetama sevarambidens.³

Järgnevalt seisid Sevarias es käsimees, milline peab alama loodav riiklik korraldus. Tema lähene abiline Siostanni esitas sellise riigikorra üldlevinud projekti, mis nõu- gi ette rahva jagamise erinevaks üksteisele allutatud klassideks ning maa väljajastamise veevõimandina.⁴ Sevarias leidis, et see kord on ebastabiilne ning esitas oma projekti, mis oli hoopis õiglasem ja parem seik- lehtinest. Selle väljatöötamine nõudis suurt vaeva.

Tänu oma vanaõnnele tarkusele kannas Sevarias põhjalikult teudma õppima tä-

¹ Бера, л. 246.

² Тамар, л. 257.

³ Тамар, л. 256.

⁴ Тамар, л. 256, 11.

lide, sõdaks ja teiste pahede põlvkusi, mis tavaliselt tumestavad inimeste elu ja viivad rahvaid ning rahvusi depressiooni. Tegjäre jõudis ta arusaamisele, et ... ühiskondlikud pahed lähtuvad peamiselt kolmest allikast: uhkusest, auaknuusest ja jõudeolekust.¹ Nende pahede vastamiseks või rahjutumistegemiseks soovis Sevarias koogu oma edaspidise tegevuse radusaadlikul alal. Need pahed võib kõne tagasi viia ebarõrdsusele, mis valitses inimeste vahel nüüriani kui varandusliku seisukoha pesest.

Ebarõrdsuse probleem on Sairasse'il üks põhilisemaid, mida ta analüüsib ja kritiseerib Sevariase kuju kaudu ning eritab oma seisukohad. Siin tuleb aga tähele panna seda, et rõrdsuse printsiip pole küllalt järjekindlalt leidnud elluareendamist.

Sevarias leidis, et uhkus ja auaknus viivad inimesi kõige rohkem soovile tõusta teistest kõrgemale. Kuulsa nime sära pimestab neid niivõrd, et nad unustavad oma sünnipärase päritolu. Nad ei mõta, et loodus on loonud kõne inimesed rõrdneina, allutades neid ühtlasele ja samale hädalale. Kõige rohkem võivad inimesi üksteisest eraldavoorusest ja vaimeannetest tullaavad elised.

¹Берак, lk. 258-259.

Tevarias lubas sevarambide seas ainult rahva
 vastamist ametnikuks ja erisisimeiks. Era-
 isikute brinevus võis esineda ainult vanem
 tõe saavutatud seisundil nõis.¹

Orjade kohta ei öelda, kuhu nad muu-
 levad. Nairani'i arvates on nende slemasela
 üsna loomulik, nad on loodud musta töö-
 tegijaks. Yamanguue avamus valitses na
 T. More'ile, neid temal isinut orjus peamiselt
 sel eesmärgile, et sellega arendada surmanuht-
 lust. Järgnevas utespiates aga orjad puudu-
 vad (Merliv, Ritz de La Bretagne jt.) ning
 need on seetõttu teatud määral progressiiv-
 semad Nairani'i utespiast, kus orjus lõhen-
 tublisti kolonisaatorite prantisele.

Rinnusest ja omaendi slemasest saa-
 vad alguse ahnus, kadidus, väljapressimine ja
 meud hädad. Tevarias näostas sepäran
 emandisõiguse. Ta soovis, et kõik maad ja
 rahva rühmad kuuluvad eranditult riigile
 kus võit neid piiramatult korraldada,
 nii et ta alamad võinud saada ainult
 selle, mis neile on määratud ametiisikute
 poolt. Suga on kõik sevarambid riikud, kui-
 gi neil pole mingit emandit. Eraomandi
 vastamisinga vast paheli alus, kasvab

müüdid kerge teenistuse järel, massid, loonust-
 andam, nälg ja vaesus. Inimestel pole minu-
 git muret teide, riiete, elumaja pärast
 terve elu jooksul, isegi mitte oma naaste
 ja laste ülalpidamise pärast. Kõige eest hoo-
 litseb riik, nõudmata andameid ja mak-
 se ning kogu rahvas elab valitseja juhti-
 mise all õnnelikus mülluses ja on garanteeritud
 pehmuusega.¹ Nairasse'i arvates on
 vabamaadlita ühisnõnnas võimaliku üldise
 rinnuse suurendamisega rahuldada pare-
 mini elamise vajadusi. Näga palju rahju
 võib teha selline pahe, nagu jõudisole. Fou-
 ddolene vältimiseks kehtestati Sevarambi riigis
 üldine töökohustus. Tööst ei ole vabastatud
 ainult raugad ja haiged. Päev jaotati
 kolmeks võrdseks osaks: esimene osa määrati
 töö jaoks, teine osa lõbustuste ja vabajas peh-
 muse jaoks. Töö oli niivõrd mõelduna, et väi-
 mesid ei pingutanud end üle. Pärast 8-tun-
 nilist tööd* võis kasutada aega oma soov-
 kohaselt kas sündsateks meelilahutusteks
 või pehmuuseks. Kui inimesid on haardatud

¹ Bepac, lk. 259-260.

* Nõrreolis More'iga on Nairasse'i utepias näha tea-
 tud taganimine, kuna tööaeg on Nairasse'i
 ideades riigis müllalt pinn, 8 tundi. More pidas
 müllaldamiseks 6-tunnilist tööpäeva, isegi 4-tunni-
 list tööst arvas piisavat.

heade tugevliga, pole neil aega mõelda kur-
jusest, nad peavad si tuua pahesid, mille-
ni oleks neid võinud viia jõudole. ¹ Töö
on vajalik inimestele enestele, neude vajadus-
ti rahuldamiseks ja uha varastamiseks.

Liigis jäid püsima Ivariasse peelt
välja töötatud põhilised seisundid, samu-
ti um, päikese kui jumala austamine.
Kehtis heliooraatlik ^{*} riigivalitsemise vorm:
päikese kui ainevalitsija tunnistamine. ²

Ivarias tegi oma järglastele kohustuseks
siani pidada väljatöötatud radustest,
lubades neid meeta ainult vastavalt rahva
hoolule. Päikese asendusega valimise kord
pidi jääma samaks. Eraomandi teke ke-
lati, samuti siid allatud pärimise teel
saadud avarused. Erilist austust peab om-
tama vanadeli inimestele ning seda keht-
simeudada noortele. Noorte kasvutamise
küsimust peeti riigis üheks põhilisemaks, ne-
na sellest oleks noogu riigi tulevik. Oli ette
nähtud abielunaduste naitsmine ja täiskas-
vanute kohustamine see jätkamiseks. Oluliseks
peeti na religiooni tugevdamist, see rüdi
isegi sõltuvuse inimeste südame tunnistu-

¹ Брѣгъ, лн. 261.

^{*} heliooraatia - teooraatia viivime, peab päikest.
maailmanistelei kehtes.

² Брѣгъ, лн. 262.

rest ja võime põhjendati sellega, et jumala eest ei jää midagi varjatuks na pärast inimese surma.¹

Vasturöetud seadused ei läinud väga palju lahku rahva põlistest taradest, kes elasid kogukondadena ja sellel peaaegu puudus erasmund.²

Ilmneb, et Sarrase pooldab monarhistlikku riigikorda ja on veendunud religioosi vajalikkuses, et hoida rahvast kuulekus ja alluvus.

Sevaraanbid pidid alluma kehtestatud seadustele. Ka pörsid, kes polnud harjunud varade ühise valdamisega, pidid ushanduma uuele korrale. Sevარიase valitsemise ajal tõusis rahva elutase ning rahvas osutas talle täit allumist. Keegi ei julgenud vastu panna tema tahtele. Sevარიase 38-aastas.³ valitsemise perioodil suurenes danine arv 800 000-lt kuuni miljoni. Ta jagas need kõik omaaridems suurte negaandiliste majade järgi, mis nad elasid kogukonniti.

Osmaande ettestsa valis rahvas juhid, ametnikud, kes koos teiste ametnikega moodustasid üldnõunogu. Üldnõunogu liikmeid oli strustar

¹ Беґае, 60. 262. ж.

² Боґуе, 60. 17-18.

³ Беґае, 60. 265.

osa uue asekuninga valimisel. Täpsemalt toimub valimine selliselt: kõrgem riiginõukogu valib oma koosseisist neli inimest, kes heidavad omavahel liisku, ja see, kes tõmbab loosi päikese kujutusega, osutub riigipeaks valitaks nagu päikese euda poole.¹

Swaraantide maal on väga suur ja põljalikult vaalutletud amitsantuste võim. Asekuningal aitavad tähtsaid viimuse lähendades senaatorid, kes moodustavad kõrgema riiginõukogu. Kõrgemate ametnike (kindralid, admiralid, kubernerid jt.) juures on veel viilised nõukogud, kes aitavad nende soovitusi täide viia. Peale selle on olemas alama astmega ametnikke, kelle vast austati viiti neid, kes juhivad noormeiku. Britise au osalised on põllumajanduse ja ehitustegemise juhatajad, kuna mõlemad alad on riigis tähtsaimad.² Ametnike ja valituse võrgul oli rahenugune eesmärk: rakendas ille asekuninga korraldusi ja piiras asekuninga võimeid.

Ametnike piirul ilonnerad tublisti swaraantide riigis esineva ebavõrdnuse näited. Amet meendab nad rahvast kõrgemas seisvaks ning nad on suure aus. Toim ning au sunnivad alamaid nende suhtes meelkusele.

¹Берас, lk. 285.

²Тамас, lk. 285 j.

See riigis valitseb monogaamia, on ameti-
 oel õigus mitmenaisepidamiseks. Samuti on
 neil kindel arv orje. Tavaliselt on neil pare-
 mad elamud, parem toit ja rõivastus, kui
 vabainimel.¹ Ametivõrgendust võib saada
 ainult isiklike teenetega vastavalt võimei-
 le. Pärimise teel pole võimalik saada ühti-
 gi ametit. Tejuures on kõrgemale astmele
 pääsemiseks suvarambidel aasad ja sea-
 duslikud vahendid. Ametnimed võivad
 oma kohustusi täita vaid sel juhul, kui
 nende teod on suunatud rahva heaolu
 tõstmisele ja väärtivad rahva usaldust. Ta-
 valiselt võis ametit pidada keegi viiekümmel
 või seitsmekümmel aastase vanuseni.²

Iga inimesele suvarambi maal on rikas
 juba nunnist peale. Igaüks on võimalus olla
 naulimise ühiskonnale, kuna riigis on kehtesta-
 tud üldine töökohustus ja töö on auas.

Vairassi'i poolt esitatud ühiskonda eris-
 tab teistest, näiteks More'i ja Fournier' ühis-
 kondadest, originaalne tootmisorganisatsioon.
 Suvarambide tootlikkus rakendub avilistat-
 asmaas. Osmaasi mehed ja töötajate grupid
 on ühendatud nii tootmise kui ka tarbimise

¹Берас, lk. 287.

²Тамас, lk. 289 jj.

³Борисов, Ученые, lk. 197 jj.

suhtes. Tevarambidel, puudub raha, seda pole vaja nende juures väljakuunenud kommunistliku jaotamise puhul.

Väljapool linnu anuvad omaasid tegelevad peamiselt põllumajandusliku tootmisega, kuna linnasomaasid on tööstusliku iseloomuga. 1 Vastavate tootmiskorraldaja juhatajad koguvad toodangu, näiteks puuvilla, lina, vanepi, siidi jms., nõuab ning toimitavad selle linnadesse, kus see töötatakse ümber. Valmistoodang saadetakse kohtadesse, kus neid parajasti vajatakse. Iga omaas, mis tegeleb teatud liiki toodangu valmistamisega, jätab sellest vajaliku osa enda tarvis, kuna ülejäänud läheb üldriiklikesse ladudesse. Nendest ladudest jaotavad ametnikud tooteid igakülgele, sellel on selle järel vajadust. Igas omaasis on omaad laod, kuhu koondatakse kõik produktid ja tooraine, mida on tarvis nii omaasi liikumise üldalpidamiseks kui ka tootmise edasiarendamiseks. Jaotamise printsiip on sisse viidud väga järjekindlalt. Samuti on kindlalt korraldatud ühiskondliku tarbimine, mis toimub omaaside järgi. Omaasides on ühisköögid, söömine toimub ühiselt.

Maagu võib järeltada, on fairane sellise toot-

misorganisatsioonide ühtsusega väga lähedal kom-
muunismile. Nairane entab teotliu üksusena
nuvarevulise osmaari, kogukonna, vana vana-
semad utepistid entarad taraliselt pelenona.

Kõik vajalik teoditame kohapeal, vana
Sevaramki maal on väga soodsad kliimaatili-
sed ja looduslikud tingimused. Pinaas on vil-
janas ja annab vähimagi hoollituse puhul
korget saaki. Karjale leidub rüüaldaselt
rohunaid. Sevarambid kasvatarad va li-
na, maupit, moorupuid, viiaamarju jne.

Tööstus saab vajaliku teovaine oma maalt.
Kaasa aitavad maapõuevarad, mida lei-
dub rikkalikult mägedes. Sevarami järglase
Kemas¹ ajal arastatakse isegi suuri kulla-
lademeid, kuid need kasutatakse ainult
templite ja palude kaunistamiseks, vana
raha kui pahede tevitaja tarvitamine on
raadungu veeleitud. Samuti ei ole lubatud
kasutada sevarambidel väärismetalli ja me-
talli ehtteadjadena, vana kullus tevitab
radidust jms. See muudugi ei mehti võrgete
ametvime, päevese arvuniaga jt. vohita, ku-
na paljude privilegide seas on neil õigus
kanda ka rikkalikult kaunistatud rullid
rõivaid.

¹ Бегач, кн. 281.

Elitustegevus on sivarantide kategooria-
 ala põllumajanduse võral. Suuremates lin-
 nades on palleed, templid, amfiteatrid, mis
 on kaunistatud muinapärase kunstiteoste-
 ga: moulptuur, maalimeerid jne. Tänavad on
 sirged, neid saab isegi niimitada ja võrre-
 tava põiksuure eest kaitses vastastikkülje asitse-
 vate majade külge niimitatud katetega.¹
 Tänavapoolne rõduid moodustavad ema-
 lillidega ja rohelinega meeldiva varju päi-
 ses ja vihma eest. Piseerid on kaunistatud
 samuti rõdudega, aedadega ja purskkaal-
 vudega. Iga maja on varustatud seevärgi-
 ga. Kett juhivad liana mägedest, jõgede ja
 kanalite kaudu. Niisutus aitab kaasa
 põldude viljakuse tõstmisele. Loodusjõu-
 dulle ja looduse rikkusele on küllalt emulsiivt
 kasutatud, kuid vähesel määral. Naisesse
 nitab küll näiteid tehnikas kasutamiseest
 (kanalid, tunnelid, tõstemasinad jne.), kuid ta
 ei oma õigesti hinnata tööstuse osatähtsust
 majandusele arendamisel.

Sivarantidel valibid monogaamia vähes-
 te rauditega. Naise võige suuremaks ülesan-
 ders peetakse armastust mehe vastu ja laste
 kasvatamist kodumaal. Abieluunõuetuse

¹Берас, кв. 201 ж.

pubul langet ta karmi keheline varistuse
alla." Ühiskondlikku elu juhtivalt nõhita-
delt on naine emale tõjutud.

Lastevanatust¹ peetakse varamõeldi juu-
re ühes tähtsamaks ülesandeks. Et hoida tu-
levast riiginõudamisse varemaste hellituste
tõttu tekkinud pahedest, sellas võtab riik
lapsed varemalt ära riitsmendest eluas-
tast peale ja annab nende kasvatamise
viadlaksrujuuenduse vambetalituste seiate-
vaproletute isikute kätte. Neli aastat õpi-
vad lapsed ühiskondlikus koolides, kus neile
õpetatakse madaltele allumist, lugemist, kir-
jutamist ja arvude käsitlemist. Koolides kava-
tatakse poeg ja tütarlapsed eraldi. Lapsi ka-
vatatakse füüsiliselt. Lujäl saadetakse
nad kolmeks kuuks maale, kus neid õpe-
tatakse põldu harimast. Töö kestab päevas
neli tundi. Pärast seda harjutavad nad
varemõpitud aineid. Neljateistkümnendast
eluaastast peale hakkavad lapsed õppi-
ma grammatikat ja valima elukutsed. Kei-
vatsete seeritamisel ilmub allkõige võimeid
teatud alal, võit ta edasi õppida. Kellel pole
vilisi võimeid, need seavad põlleharijaks
või elitajaks. Tütarlastele on kergemaid töid:

¹Берас, лн. 147 ж.

²Гамар, лн. 296 ж.

retamine, õmbelmine, uudelonine jms.

Riik loolitsub, et tulvased riigivõidand
 need olevad füüsiliselt tugevad ja terved
 ja et igauhel oleks oma viala. Sellis sugi
 rihetastatud mitmekesine õpetamisviis, töö-
 narvatus.

Eriliste raimuannetiga noored vabas-
 tatakse füüsilisest tööst ja nad õpivad
 vilistis keelidus. Tealt saaditakse neid tea-
 tud ajavahemine jäul välisriikideme, et
 nad tutvunud naise eluga ja õpissid mida-
 gi raskimaa, et seda raskendada oma kodu-
 maal. Paljud sevaraublased on vübinud
 ka Euroopas ja õnavad mitmeid erinevaid
 keeli.

Omapärase on sevaraubide sõjaväe-
 korraldus, kuna sõjaväekohustuse alla kuu-
 uvad nii mehed kui naised. Armeel on jaotatud
 kolme eris: ühe eris moodustavad
 perekonnainimend, teise tütarlapud ja
 kolmanda vallalised mehed. Riigivõitne
 seisukohalt on üllalt tähtis arvuna ja häs-
 tirelvastatud sõjaväe olemasolu, sest seva-
 raubide maa naabuses on mitmeid rah-
 vaid. Päivese II armuuringas Kempas² võit-
 leb Ivaranti maa tunginud valalastega

¹Repae, lv. 181 jj.

²Lamas, lv. 282-283.

ja perustab nad. Ta näuhib neid naama
iga-aastast andamit tütarlaste ja nooruki-
ti nääl, mis muutuvad swaraumblaste oya-
deks. See ajaoleu on niiaueses Nairasse'i
utoopiale.

Swaraumbid on kõige uultuwigiga rah-
vas. Neil on ridaalia niq uauuis uel, are-
neuid trüuimeast ja mitmed teadusha-
rud: ajalugu, riigaudus, arstiteadus, mate-
maatika, teoorina ju.

Kõigest võib järeldada, et swaraumbide
setriaal-majandusliinud suhted olid uüllalt
komplitseeritud. Kogu riigi majanduselu, kul-
tuuri, välimehete, riiginaitse ja teiste eluauat-
duste üle walitses tugev riigivõim, mis oli reli-
giouest seisusohast lähtudes despoetlik
monarhia: kogu riikliku waranduse ainsaks
omanikuks on piiramatu võimega monark,
pälu; skulimist seisusohast lähtudes on ri-
giovõim despoetlikus monarhia ühendus aris-
tookraatiaga ja demokraatiaga.

„Swaraumbide ajalugu“ on omapärase
tios, romaau-reisikirjeldus, milles on Deau
Nairasse esitanud oma idled setriaalistide-
utoopistide muistustes populaarseks muutanud

¹ Бепае, лк. 198 ff.

kommunistlikust ühiskonnast. Vainam'i
tuleb lianata kui inimest utopisti-romaa-
ninijaninau Praatsumoral, kes ülitab pal-
jud oma jäultulijaid sellis valdonna.

III peatükk

Loodekahevaste uu kirjeldamine
Rétif de La Bretonne'i utopistlike
romaanis „Lõunamaade avastus“

Denis Dairasse kirjutas oma utopistliku
romaanis „Svarambide ajalugu“ XVII sajandi
lõpul. Selle utopia mõju oli nii suur, et te-
mast sai paljude järgnevate utopistlike ro-
maanide eeskuju. Briti arvustelt utopistliku
romaanide* kirjutati Prantsemaal XVIII sa-
jandil ning nendegi algnejuks võib lugeda
„Svarambide ajalugu“.

Nüüd viimastest XVIII sajandi tüüpilis-
test utopistlikest romaanidest oli Rétif
de La Bretonne'i „Lõunamaade avas-
tus“ („La Découverte australe par un Hom-
me-volant, ou Le Dédale français“), mis
ilmus 1781. a.¹

* Märkimisväärsimad neist on järgmised:
Fénelon „Aventures de Télémaque“
Morelly „Naufrage des îles flottantes, ou Basiliade
du célèbre Pétrarque“
Fontenelle „La république des philosophes, ou histoire
des Ajaïens“ (1768)
Ramusay „Les voyages de Cyrus“ (1727)
Méricier „L'An 2440, rêve s'il en fut jamais“ (1770).
1. Moanuarre, lk. 53.

Rétif de La Bretonne on prantsuse kirjanik, kelle nime ja kohta üle prantsuse kirjanduses on palju vaieldud. Lõplikult saab küsimuse üle otsustada alles siis, kui tuntakse lähemalt neid tingimusi, milles elas ja töötas kirjanik ning tutvutakse tema loominguga. Siis saab selgeks, et ta ei oleud üksnes üks kirjameestest XVIII sajandi prantsuse kirjanduses, vaid veelis ka XVIII sajandi prantsuse ühiskondlike mõtlejate hulka.

Kaasaegsed on Rétifi nimetanud „tänavana“ või „türe“ Rousseaus, teisiti öeldes, Rousseau lihtsõnase jaoks.¹ Kuid Rétif ei mahu üksnes Rousseau poolt rajatud raamatu raamidesse. Ta on midagi enamat.

Kaasaegsed ei esine, nähes temas teist Rousseau'd, kuid veel rohkem lihtsustunud ja sõnase alamkihtidele laskevad.² Rétif oli ja jääb ühiskonna alamkihtide, rõhutatud masside kirjanikuks.

N. P. Volgin on esitanud tähelepanu Rétifile kui ühiskondlikule mõtlejale. Merides XVIII sajandi ühiskondlike mõtte arengut,

¹ M. M. Pozanov, M. M. Pycco u. reineramyrpise gub. kesise keemise XVIII u. karana XIX beka, m. I, Moskva 1910, lk. 344.

² Samas.

peatus ta lähemalt Rétifi poolt loodud ja
uas teostes esitatud teatmisviiside pea-
jektidele.

H. R. Joanniseaen on lähenevad Rétifi
file rohkem kirjandusviitina ja on lähemalt
uurinud tema elulugu, analüü-
nind tema kirjandusliku loomingu ja
peatenud ka kirjanduse esal ühiskondliku
mõtte arendamises.

Jälgides t. R. Joanniseaeni andmeid¹
Rétif de La Bretonne'i kohta, leiame, et La
Bretonne on kirjandusnimi, mis tulenes
isa farmi nimetusest. Selle nime all aval-
das Rétif oma esimese teose, hiljem aga li-
sas oma tõelisele perekonnanimele, mil-
lest kujunes tema autorinimi - Rétif või
Restif de La Bretonne.

Nicolas-Edme Rétif sündis 23. novemb-
ril 1734. a. Alam-Burgundia viilas Paris jõe-
nas talupoja perekonnas, mis kuulus kohaliku
vilakodanuse hulka. Rétifi lapsepõlv oli
müütu.

1746. a. oktoobris pandi 12-aastane Nicolas
Parisi jaasenistide pausioni, mis oli Rétifi
peolennu juhtimise all. Varsti pärast jän-

¹ Moareuare, lk. 5 jj.

unismivastaseid repressioone tuli lahutada
 Pariisist mis noorel Rétif'le kui ka panna
 ni juhatajal. Nad asusid elama kolman-
 da venna juurde, kes oli Auxerre'i läh-
 dal Courcy's vilaküreeus. Nennad pidid õpe-
 tama Nicolas'le ladina keelt, et ta saaks
 hiljem astuda Auxerre'i vaimuliku semi-
 nari. Courcy's veedetud kolme aasta järel
 muutus pois noorukiks. Noorukieaga kaas-
 tulid esimesed elamusid, tennisid unistu-
 sed, mis nõia rajastusid hiljem selle aja koh-
 ta kirjutatud autobiograafias. Nooruni-
 du nähe fanaatim-jansenisti järelvalve
 all muutus üha raskemaks, kuna nooru-
 kis püüti alla suruda mitte üksi kogu
 eluõõmu ja püüdlusi, vaid ka teadmis-
 tejame ja loominguliste võimete avaldust.
 Tennisid konfliktid ja pärast seda, kui kas-
 ratajate nätle sattus nooreni peolt kirjutatud
 privaatse sisuga poeem, muutus Nicolas' du
 Courcy's väganuutamatus, nii et isa pidli
 ta võtma enda juurde Parisse.

Kui isa veendus, et vaimuliku karjäär
 pojal oli murjunud, pani ta Nicolas' õpilaseks
 Auxerre'is asuvasse suure Fournier trüki-
 kotta. Nelja-aastase õpilaspriivoli jooksul
 õppis Nicolas tundma trükiasjandust ja täien-

das na oma kirjanduslikku haridust. Ta tutvus nii prantsuse klassikutega, väliskirjandusega kui ka kaasaegse kirjandusega. Kirjanduslikele ineseharidusele lisandus seltskondlik positiivne, mille ta saavutas abiellumisinga Fournier' perekonda sattudes, kus reulus kohaliku "Nörgemassi" seltskonda. Palju tihedamad sided aga tema sidemed lihtrahvaga, nena nendega puutus ta kokku ühest viigest töötades trükitöös ja teisest viigest prantsalinnu eluvisi harrastades, kusjuures väga tähtsat osa tema elus itendasid keevunud armuseinkused. Et pääseda riimaste tõtte teinud segadustest, muudus ta Pariisi.

Pariisis olid viimased aastad Nicolasele väga raske, nena tal puudusid teadused ja sidemed mõjukamate ringkondadega. Otrides trükitöös tööd, et saaks hädavajaliku elatist, puutus ta kokku üha tihedamalt oma töökaaslastega ja pealinnu elu varjumõelgeoliga. Jätkuvalt hakkas paranema tema materiaalne ja ühiskondlik seisund. 1764. a. sai ta juha faktoriks* ja fantiliselt Pariisi ühe suu-

*faktor - tehniline juhataja trükitöös.

reema trüükisaja juhatajaks. Selle kohta saadetakas ta 13-aastase tööga ja kvalifikatsiooniga, mis oli temast teinud trüükisajanduses oma aja ühe parema spetsialisti.

N. Rõõmest ei saanud sel alal edasitõukatsid. Juba 1765. a. tuli tema ellu äärmiselt murrang ja temast sai kirjamees. Ta ise kirjeldab oma autobiograafias isikoluliselt oma kirjandusliku tegevuse algust.

Kirjandusliku katsetega alustas Rõõmest juba noorueias, millal ta lõi uskumatul hulgal armastusluulet, kirjutas terveid poeme ja katsetas ka romaani valdkonnas. Tõsiselt haaras ta suhu alles kolmeaastaselt eluaastates, 1765. a. Esimene katse romaani kirjutada kirjutas, kuid 1766. a. lõpetas ta juba oma esimese teose „Fooluslik perekond“, mille sai kergelt trüükida tänu oma fakteriametile.

Uue oma teose müügist saadud rahastusest (780 liiri) jaostatud, otsustas ta trüükimustist lõplikult loobuda ja hakata tegelima vandiditult kirjandusliku tööga. Siingi nohtas ta algses suvi raskusi. Ta kir-

* „La Famille vertueuse.“

jutas veel väsimatult üksteise järel oma teeseid, kuna ta oli aga teudmatu alga- ja kirjandus, seltskondlike positiivsete ja sidemeteta, siis oli tal oma teeseid väga raske tseusevrist läbi suruda ja avaldada ning ta nohtas nõinjal. taunistusi ja valmimist. Pingsast tööst hoolimata elas ta kirjandusliku teguise enimesel aastakümnel suurtes majanduslikes raskustes.

Murrang saabus 1775. a., kui Louis N. Rétif'i romaan "Kõlvatu talupois ehk Liina õud."* See romaan tegi N. Rétif'i nime teatavaks laialdasel lugejaskonnal hulgas ja parandas tema materiaalsed ja ühiskondlikud seisukorred. Tema edu suurenes üha, vriti pärast mitmeöitelise novelli- de kogu "Laascoged" ** ilmumist. XVIII sajandi 80. aastail muutus Rétif de La Bretonne'i nimi teatavaks juba väejaeesel Prantsusmaal piire. Prantsusmaal ei jõudnud N. Rétif kunagi võrdõigusliku liikmena kõrgemaise kirjanduslikese sfääridesse, kuna neis suhtuti temasse rohuus võrgilt kui originaalsele kirjandusese rahva hulgas. Sellele vaatamata leidis ta tunustust ja

* "Le Payson peverti, ou les Dangers de la ville"

** "Les Contemporaines"

sõprust näitens Beaumarchais' ja Mercier*' juu-
 rus. N. Rétifi so. aastate sõprade seas kohtame
 ka revolutsiooni põhhi vaeupeedsete ühis-
 kundlike noolude tulevasi esindajaid ja
 juhte. Lähemad sidemed olid tal „Sotriaat
 se ühhi“ ühe rajaja Nicolas Boulainvilliers'ga ja
 Babeufi vandenõust esavõtja, „Sõrdsete ma-
 nifesti“ autori Silvain Maréchal'iga.

Nagu kinnub N. Rétifi teoste põhjal,
 ootas ta kui lihtrahva, vuti talurahvakir-
 janik, agraarrevolutsiooni. Revolutsiooni
 teob N. Rétifi raasa uusi raskusi ja põh-
 justab paljusid vastuolulisi mõtisklusi,
 kord rasked rõhulusi, kord raimustust. Tal-
 le näis revolutsioon saatuslikena, kuna
 ta olekord halvenes seors assignaatide
 langusega ja ka kirjanikesline sissetulu-
 te kaotamisega. Tõrnilistel revolutsiooni-
 aastatel, mil Prantsusmaa oli grandios-
 sete sõdumuste reeris, ei huvitanud ke-
 dagi N. Rétifi mitmevõitelised teosed ja
 kirjanik unustati peagi. Kirjanikul tu-
 leb jälle pingvalt võidelda olemasole-
 eest ja otsida juhustikke töid. Mõned aas-
 tad on ta tööel hispaania veeli tõlgina po-

* Mercier (1740-1814) - prantsuse dramaturg ja väga mitme-
 külge kirjanik, kellel on N. Rétifiga palju sarnasust: mõle-
 mad on Rousseau järglased, kelle loomingus enamis-
 on eluviisiloludest läadud, mõtõttu ei leidnud õiget
 tunnustust kaasaja kirjanduses.

Citsei ministerruumis "mustas kabinetis." 1802. a. vallandati ta realt. Elu viimased aastad veetis ta viltseis tiagimustes oma lähedaste hoolduses all, seni, alles halvatud, suri 3. veebruaril 1806. a. 72 aasta vanusena.

Rit'if de La Bretonne oli vranordselt kirjandus autor: ta kirjutas üle 40 tõe (150-200 köidet).¹ Ta suvemapärane kirjandus. Kogu ta kirjandusliku loomingu on väga tihedalt seotud tema ühiskondliku-politiliste vaadetegev. N. Rit'ifi kirjandusliku loomingu hindamisel tuleb lähtuda sellest, et N. Rit'if oli ja jäi ametlikult tunnustamata kirjandus. Põhjuseks oli see, et ta ralis oma loomingu põhiteemaks võige lüüaldasemate rahvahulade ühe kirjutamise. See oli gi peamiseks põhjuseks, mis aasajal ei leidand tema loomingu tunnustamist ja mis talle tehti etteheiteid. N. Rit'ifi teoste eramine on tegelikult olukirjeldused, mid olukirjeldust ei peetud sel ajal üldse kirjanduse liigina. Ka see oli üks põhjus ülevõlva suhtumiseks N. Rit'ifisse. Nel meoremal määral kui Mercier, väinuti ta

¹ Moanruure, lk. 13. Nt. ka Memoirid op panung-koõi sumepanungpro, lk. 788.

maha kodanliku kirjandusteaduse post.
 Kiinitades kõrgilt tema kohta pornograafi
 ja vretomaani hüüdnime, kannas kodan-
 lik kirjandusteadus alles hiljuti ja ainult
 mõningate esindajate näol valduma. N. Rétifi
 ümberhindamiseks, talle senisest tähelepa-
 ruväärsemat kohta otsima prantsuse ja
 uuroopa kirjanduses. Objektivse hinnangu
 andmiseks peab aga mitmekülgselt uurima
 kirjaniiku eluga seotud erinevaid olukordi,
 nii majanduslikke kui poliitilisi tingimusi,
 peab mõistma vastuolusid, mis esinesid tema
 töespidamistes. Eriti tuleb arvestada aja-
 su, et Rétif de La Bretonne, alles kasvõi oma
 kirjandusliku loomingu ja edu tipul, jäi ik-
 kagi kirjaniikuks, kes otsis ainult liht-
 raluva ellu-olust, mida new. salongikirjan-
 dus tolleajal Prantsusmaal pidas äärmis-
 selt sobimatuks ja mitterajalikuks. Seda as-
 jastu ei andestanud kaasaegse prantsuse
 ametliku kirjandusmaailma esindajad
 N. Rétifile; nad tõmbasid terava piiri enese
 ja tema vahel. Tegelikult oli Rétif ja sa-
 longikirjanduse põhki vahel nii vormi kui
 siin valdomonas terve suvistik, kuna N.
 Rétifi teosed olid ka stiililt lihtsad ja

¹ Ученую французскую терминологию, л. 788.

ühertöötamata.¹

N. Rõtõfi teoste enamus on üles ehitatud autobiograafilistele andmetele ja materjalidele. Selles mõttes on tema kirjanduslikul loominguil isegi dokumentaalse materjali väärtus. Kõik tema kirjanduslikud teosed rajanevad elulistele faktidele. Püüdes elulise tõe kirjeldamiseks, pidi N. Rõtõf pöörduma isikliku elu sündmuste poole. Selleks andis tema isiklik elu arvanate sünlus-tega küllaldaselt materjali. Paljud teosed kujutavad isegi elu episoodide lihtsat ümberjutustamist ilma igasuguste liialdusteta, ilma „romaanipärastamiseta“, nii et rusetatakse piir ilukirjandusliku teose ja autobiograafia vahel, kuna romaanile jääb tavalise päeviku iseloom.² Materjali oma teostele kogus N. Rõtõf isikliku vaatluste, muljete ja kogemuste kaudu, jälgides päev-päevalt hoolikalt igapäevase elu sündmusi.* Nii kogus ta tohutu suve ja reaalse materjali, mida kasutas oma arvanate teoste loomiseks. Isiklike regulaarsete vaatluste teel kogitud materjali kasutamise kõrval, palus

¹ Moanuuuak, lk. 14-15.

² Samas, lk. 15-16.

* Näiteks valmis tema romaan „Pariisi ööd ehk Õie vaatlja“ (1788-1794) materjali põhjal, mida ta kogus öösel + tänavatel hulkumise tulemusel. Romaan on respektiivsest aegajast võetud dokumentaalse materjalina.

ta na oma tuttavatelt ja lugejatelt allistinuli-
 si materjali, teatada nende eiu huvitavatest
 mõndmustest, anda talle novellide, "seudiuava"
 Põhiliseks allikaks jäid tema enda verra-
 pärased vaatlused. Su ajaolu lähendas N. Rē-
 tīfi Zolale, kuna mõlemad kogesid isikli-
 kult "inimlikke dokumente".¹ N. Rē tīfi võit
 pidada ühes raugens Zola ja ta kirjandus-
 line kirjelduste naturalistline näitlusviisi-
 de eluajaks.² Kuid siin tuleb arvestada
 teatud ajaolusid. Kõigepealt, kui vaadil-
 da lähemalt N. Rē tīfi 80. aastate teoste kir-
 jandusliku printsiipi ja materjalide ko-
 gumise meetodit, siis võit öelda, et ta is-
 gi ennistas XIX sajandi naturalistliku
 realkonna teooriat ja praktikat. Kuid
 teisest küljest ei saa N. Rē tīfi isloenus-
 tada naturalistina sõna kaasajres tähen-
 duses: kuigi N. Rē tīf püüab tegelikkuse rea-
 listlikule kirjeldamisele, jääb puudu
 just teoste kunstilisest väärtusest. Ta ei hii-
 da teoste stiili, kusit tihti elementaar-sema-
 tigi grammatikareeglite vastes. Just see vii-
 mane ajaolu, kunstilise ümbertöötllise nõr-
 kes, muudab N. Rē tīfi ainult teisyärgulises

¹ Уоасеиуаре, lk. 16.

² Уемопуеи оорасиуызеасои нуиепарныпуе, lk. 788.

XVIII sajandi prantsuse kirjandus.¹

Prantsuse kirjanik Rétif de La Bretonne on tuntud oma ühiskondliku mõtte ajaloos reformaatori ja utopistina. See selgub, kui tutvuda tema teostega, kuna püüdnud mitmes sotsiaalseid probleeme. Näga originaalsed ja näitlikud on N. Rétifi poolt entatavad tootmisviisid ja enampärase ühiskondliku koostiste, assotsiatsioonide kirjeldused.

Rétif de La Bretonne põlvnes ise talu-
peja perekonnast ning alles isiklikult tihedalt
seotud töötavate hulkadega, andis väga reaalsid
olev kirjeldusi. Näga paljudes teostes esineb
konkreetsed näited suurema parandamiseks.
Tema teostes leidub projekte, mis
näevad ette erinevate assotsiatsioonide
organiseerimise, mis ühendavad kodaniku
vi kategooriaid üksteisega ühiskondliku
korra tingimustes. Teisest küljest leiame
projekte, mis on pühendatud rogu ühis-
kondliku korra põhjalikule ümberhitamisele
tervikuuna uutel alustel. Esimest
liini projektide hulka, mis avaldati enam-
misi XVIII sajandi 70. aastatel, kuuluvad mulla-
koostamise projektid ja linna assotsiatsioonid.

¹ Кошаруцак, lk. 18-19.

² Яман, lk. 23 jj.

nooni projektide. Kiilakogukonnu projekt on paigutatud 1775. a. ilmunud romaanis „Kõlvatu talupoeg ehk Liina õud“.

Talupojad organiseerivad anotriatsiooni, et vaitsta end ja oma lapsi puuduste eest. Selleks andis tõuse külast lahkunud ja linnas hukkunud romaanianglase Edmond'i surb saatus.¹ Et Rétif oli Rousseau tuline pooldaja, võttis teda uskujaks ja ülistas teda, siis on selle romaani puhul märgata seda kõige rohkem. Romaan on üles ehitatud tüüpilisele rursoolinule teemale liina tsivilisatsiooni võitlesest „loomuliku inimene“ noorestega, mis on kehastatud liina alvatlustes vilumate külanõreri viisus. Sellis võitleuses võidab külanõreri liina tsivilisatsioon. Ta muudab kõlvatuse talupoja puhta hinge, veldus teda petlike hüvedega, muutes ta viijate-gijaks ja heites ta haltade kirgedu ja ushuta-vate pahede rivistinnu.²

Talupoegade olukorra parandamiseks loodud anotriatsiooni noorub es majapi-damisest, millest igavõel on õu ja aed. Kogu anotriatsiooni maa on jaostatud

¹ Борух, Пажарние о Гусемберской мотану, lk. 358.

² Уеморвар о Французской сумепаньпуе, lk. 788.

10 arpaani* maupa osadeks ja iga perekond saab ülesharimiseks mõningal arvul selliseid põllumaad tühke, väikese osa viinamarjaistandidest ja õiguse varjata da looni nurmel pärast viljalõikust. Tunnustatakse individuaalsed omandid koduse majapidamise esemeile, riistusele jne. Koduloomad moodustavad üldise omandi ja on vaid üksikute talupoegade kasutuses. Aastaks valitud sündinud valvavad kogunondlaste töö järel. Kõik tööd teostatakse ühiselt, niikuivest kogunond varistab loisum, orgutab töönaid. Külal on ühine pagari-töötuba, sööla, rehi, aidad. Tööproduktid tuuakse ühiskaududesse ja jaotatakse. Põhitegevusalaks on maaharimine. Töö-takse tavaliselt 5.5 päeva nädalas. Puhas sissetulek, pärast maksude ja ilhisuud-line milude väljaarvutamist jagatakse võrdset kogunonna liikmete vahel, kellel on õigus seda kasutada oma äranägemise järgi, isegi osta maad väljaspool kogunonda või tegeleda kaubandusega. Karmin varistus on kogunonnast väljakeitmine.¹

N. Rétif kirjeldab siin XVIII sajandi prant-

* arpaan - 0,3-0,5 ha (vanadegne prantsuse piannemõõt)
¹ Bonin, Pafumue otusebennoi mveue, lk. 358.
 N. va Moannuaris, lk. 23 j.

nuse küla kapitalismi arenemise tingimustes. Kui võrrelda romaanis esitatud ajaleoliste andmetega, siis vastab see oluerrale.

N. Ritiſ oma puht-töölise tootmisühistu projektiga ennetab naugelt oma aega ja esineb kui Buchez ja teiste XIX sajandi erimese poole töölisassotsiatsioonide propagandijate eelkäija.¹ Ritiſ kirjeldab trükinija loomist tootmisühistuna.² Selleks vajalik kapital saadakse aktsiate väjallasne teel. Aktsiaid levitatakse ainult trükitöölise seas. Kogutud kapitaliga renditakse töömodaard ja ostetakse tööriistu. Trükitöölini värvatakse ainult aktsionäride hulgast. Nad saavad palga, millest arvatakse maha maksud nende aktsiate osatähtsuse summa katmiseks, kui nad ei ole veel tevenisti väjja ostetud. Trükinija rissetulek läheb alguses mure aasta jooksul ettevõtte kapitali täiendamiseks, pärast jagatakse esalt aktsionäride vahel, esalt kasutatakse vanade ja invaliidide toetamiseks. Ettevõtet juhib eestseisus, mitte üksikud inimesed.

Paljude kirjeldatud assotsiatsioonide seas on rõige rõhnenud tarbijate ühistute tüüpi assotsiatsioon. N. Ritiſ soovib erineva

¹ Boruss, Pazbumme Surenbernsen's moare, lk. 358 jj.

² Moannuare, lk. 35 jj.

elukutsuga isikute ühendust. Ühiste liikmed
 teenivad elatusvahendid täiesti sõltuma-
 tult üksteisest, kuid oma sissetulekud lii-
 davad nad kõnne kollektiivse majapidam-
 misem. Peale selle on väga huvitav N. Rétifi
 poolt esitatud ühiskondlike suhete im-
 perraaldamise üldine plaan ühiste
 alustel. Kõik kodanikud ühendatakse
 korporatsioonideks. Korporatsioonid moodusta-
 vad ka talupojad, käsitöölised, kaubitse-
 jad ja isegi aadlikud ning vaimulikud.
 Korporatsioonid varustavad üksteist vas-
 tarate toodetega; rahitus tugineb sularaaha-
 ta ametusele. Iga korporatsioon varustab
 oma liikmeid elamisega, rõivastusega ja
 organiseerib ühiskondlikku toitlustamist.
 Tootmine jääb individuaalseks, kuid ko-
 gu toodang satub korporatsiooni käsutusse.
 Rétifi on ka agraarne reform ette nähtud
 taoliselt: külaroosoonide liikmed saavad
 võrdset jaosmaad. Korporatsioonid tulevad
 jaotatakse pärast üldiste vajaminevate
 katmist tema liikmete vahel ära vasta-
 valt teenetele. See kodanike isiklik sissetu-
 lek moodustab nende täieliku omandi ja
 nad võivad sellega toimida nii, kuidas soovivad.

Rétiſ de La Bretonne püüab rahva-
 hulnade seunordest parandada, esitades oma
 projektid. Kuid neudis projektides ei nõuta
 täielikku võrdust, samuti puudub era-
 omandi kaotamise nõue. See ongi N. Rétiſi
 kui ühiskondliku mõtleja suurim puu-
 dus. Ta raägit tööliste assotsiatsiooni
 projektis tööliste muutmist omanikkon-
 -dantsionärideks. Kuid ta mõistab, et see
 onitub võimalikuks nende kooperatiivise
 abil. Talupoegade juures on praegu sa-
 muti: neil on juba mõningane omand,
 kuid seda ähvardab oht. N. Rétiſ arves-
 tab, et vaitsta teda kapitalistliku are-
 ngu purustavate jõudude eest võib ainult
 talupoegade ühendamise teel, vastan-
 dedis kapitalismile tootmisühiste. N. Ré-
 tiſi kooperatiivne utopia taotleb lepi-
 tada klassivastuolusid ja tagada kõiki-
 dele hädavarajalimud elatusvahendid, kav-
 tamata klassi. N. Rétiſ esitab siin väike-
 danluse ideoloogias. Väikenodanliku ideolo-
 ogiade ettepanemud viisid võitluse juurde kas-
 vara ebavõrdnusega enam-vähem otsustava-
 te võrdsustavate meetodite tal. Need siid
 võrdsustajad, egalitaristid, kuid mitte sot-

sialistid.¹ Radikaalsemad neist nõuavad
 maa üldist ümberastamist, väikeid võoran-
 damatuid jaamaid, mõõduainad rahul-
 duvad pillaruse vastaste seadustega, pä-
 rimise verraaldamisega jms. Kodanliku ebn-
 nõrkuse mitimina püüavad nad uto-
 pistlikult tagasi hoida kodanliku suhte
 vana, ajale näiku tagasi pöörata; fiodaal-
 se charõrkuse viitimina puhastavad nad
 objektivelt ainult teed kapitalistliku
 arengule. Proletariaat ei oleud veel kuju-
 nenud klassiks. Sel perioodil ei oleud veel
 arusaadav teotmisühistate plaane loetu-
 setus võistluses tõusva kapitalismiga.

Tuleviku utopistlikku ettekujutusi ja
 perspektiive leidub N. Põtõfi raamatute see-
 rias „Imeliinud ideed“^{*} eriti paljus. Tähtsa-
 mateks probleemideks on selles sarjas järg-
 mised: küsimus naise olukorrast kaasaegses
 ühiskonnas; teatrireformide võimalikkus;
 karatunõimused; võimete parandami-
 se üldine projektid („Andrograafia“); seadus-
 te ja jurüidilise süsteemi ümberaardamise
 projektid („Ternograafia“). Kahes viimasel ra-
 matus on N. Põtõf XIX sajandi alguse setria-

¹ Bonuse, Pazlunne o buucenknoõ mraue, lu 206.

^{*} „Idées singulières“ (1769-1789).

listide- utepistide vaheteks eluäijaks ja viti
 Fourier' eluäijaks.¹ Lähemat vaatlemist
 väärib Pét. f de La Bretonne'i romaani „Lõu-
 namaade avastus“. See on, nagu juba maini-
 tud, tüüpiline utepistlik romaan, mil-
 les on autor esitanud oma fantaasia vi-
 jana etteujutuse parematist/ühiskondlikest
 vordadest. Tegurühmitas on valitud juba
 varasemate autorite (Vairasse jt.) juures
 populaarseks saanud lõunamanner,
 mille kohta elid traditsid pinduli-
 mid ka pärast Cooki avastusest. Prant-
 suse utepistliku romaani tundmaõppi-
 misel on mõõdapäisemalt vajalik tutvuda
 N. Pét. f'i utopiaga, milles esitatud print-
 sipid on tähtsad ajajärgu ühiskondlikku
 mõtte arengu kui ka viijandusviisimuste
 ja autud juhul Pét. f de La Bretonne'i, ihe
 XVIII sajandi prantsuse viijaniku tundmaõppi-
 misel.

Pét. f de La Bretonne'i romaani „Lõuna-
 maade avastus“ väliseks vormiks on armas-
 tusromaan.² Mõnigi moment romaanis saab
 selgumaks, kui silmas pidada autori üheso-
 lesrihast elu ja noorusuistusi.

N. Pét. f'i romaanis leidub müst. liri mär-

¹ Ученые и оппорунычии сумераны, к. 788-789.

² Ученые, к. 53.

kusi rektiva ühiskondlikku korra ja tema
 kandmise avalduste vastu. Olemasoleva
 korra põhidel on vastandatud ideaalide
 ühiskondlike nõudade kirjeldamine. N. Re-
 tif panub sellega väljapaänu raskest ja ka-
 nõndust olekorast, ta laseb oma nange-
 lastel lahkuada senisest elukohast ja lüüa
 need ideaalsis tingimustes uue, parema
 eluviisi, edaspidi tutvustat aga nende kogu-
 ni kommunistlikku ühiskonda, mis nende
 näib niivõrd ainuõigena, et nad ise et-
 sestavad hakata seda nõuda sisse viima
 oma saarel. Romaanile on juurde lisatud
 iseseisv essee, "Ahoi äri oma seest elundi-
 te esindajatele", mis kujutab endast tua-
 rat kriitikat tsiviliseeritud ühiskonna
 ja tema põhede kohta.¹

"Lõunamaade arvatus" kujutab en-
 dast nellegi lõunamaalase jutustust
 autorile, kes olivat selle sõna-sõnalt vii-
 ja pannud.

Lõunamaalane on pärit tiisel pool
 kvaatorit asuvalt Christine'i saarelt ja ta
 reisis Euroopasse sihiga tema saalt oma
 kodusaarele vajalikke inimesi, antud ju-
 hul mõni väljapaistev filosoof, kelle ta kavatsib

¹Meaanuaru, lk. 56-57.

rohale nia kunstlike tiibade abil.¹

Selline huvitavaks muudetud ja pal-
jutöötav algus on N. Ritšile uue kirjanduse
tavaliseks võtteks, et teha oma romaani
huvitavamaks, meena lugejatele, aga ka
tseusorile võib jääda mulje, et nende es
on tavaline seikleukromaan. Slijeen hak-
navad selguma romaani iseloom ja üls-
anded, autakse põhjusdus püstitatud
probleemidele. Siindmused järnevad võid-
lunisi loogiliselt üksteisele. Kõhe alguses
tutvestatakse patigelasid. Tähtsain
neist on prantsuse noormees Victorin,
kes on pärit Dauphiné'st lihtsa fimaal-
promuuri perekonnast; teiseks patigelasiks on
Christine, senjööri tütar samast müldest.²
Nende vahel, Victorini ja Christine'i armestok-
lele ongi üles/hitatud romaani süžee.
N. Ritšif iseloomustab Victorini kui suurt
unistajat, kes tihti põgeneb kuhugi üksit-
dane looduslikult naunise ja inimeste
poelt puutumata paika, andes mõista,
kui hea mõju on sellisel paigal inimesele,
kellele siis näib, et ta on väga lähedane
oma tõelisele loomusele ja ta usgu hia-

¹ Penuq, lk. 6 jj.

² Pamas, lk. 11.

gave sine inimeste õnneliku antiivse võõdsuse
õhku¹, muu keele ja viitsenduse pitsereid naud-
rais arustatud painades ei tein tal muuagi
sellist tunnet.

Victorin oli muuagi lugenud, et sugi
Dedalos^{*}, kes tahtis pääseda Kreeta saarult,
tigi endale tiivad, ja pääseski nende abil.²
Ka Victorin unistas võimalusest lennata.
Talle tuleb appi tema isa teener Jean Desinier,
kellel õnnestub ehitada lennuparaat.
Tal polnud aga õnne: ta huumus aparadi
purenemise tõttu. Siis hakkas Victorin ise
täiustama sõbra liitist ja lõpuks ehitas
ta endale tiivad, millega sai lennata ka-
nu kuuhele.³ Teda innustas liitamine ja
lennuvõime õppimisel armastus.⁴

Ajal, millal Rétif de La Bretonne rin-
jutas oma raamatu "Lõunamaade avastus"
(Lemus 1781. a.), tehti intensiivselt katsed
ehitada aparati, millega inimene võiks
lennata. Alles 1783. a. töötasid vennad
Montgolfier väelja muu õhuga täidetud
õhupalli konstrueerimise, millega 21. no-
vembril tõusti õhku Pariisis ja teostati

¹ Perruop, lk. 12.

^{*} Dedalos - vanakreeka mütoloogias osar mehhaanik, arhi-
tekt ja skulptor.

³ Perruop, lk. 16.

⁴ Lamas, lk. 11 ja 51-52.

25-minutilise lend.¹ Tavaliselt teostatud paljudest katsetustest oli vendade Montgolfieri lend edukas. Mitmesugused katseid leevata tiivad abi jms. tehti ka varem, näites 1742. a., samuti lohus illesijarduses lendamiseks pühendatud probleem. Ilmselt oli Rétif tuttav Cyrano de Bergerac'i teostega, sest see kirjandis kirjeldab tervet rida lennuparaate. Üks neidest meenutab Victorini lunnumasinat, kura liigub suurte tiivadega. Konstruktiivselt oli vaim. Victorini tiivad kinnitused otse keha külge ja ta lendas linna koppel, Cyrano aparaat oli nähtavasti selline, et seal sai istuda.²

N. Rétifi järgi toimis aga tiivade liitamine ja lendamine nende abil hoopis varemalt, XVIII sajandi alguses, 1706. a., sest romaani "Tigruis, s. o. lõunamaalase jutustus toimis 1476. a., jutustuse käigus selgub aga, et 70 aastat tagasi avastas üks noormees Dauphiné'st lendamisviisi".³ Loomulikult on see autori fantaasia, sest XVIII sajandi alguses ei olnud aeronautika veel nii naugeli arenenud. Ühinstustes võib muudugi väga naugeli jõuda ja Rétif'il oligi oma plaani elluviimiseks

¹ "Boggyxomratane", "Forouar Cehemnad Fuzukronegus", 2-ae usg., 8, lk. 503, 19. l. Nt. ka "Moaruuak", "Kommentaarid", Pemuop, lk. 232.

² "Moaruuak", "Kommentaarid", Pemuop, lk. 233.

³ Pemuop, lk. 5, 11.

seis vaja, et tema vauglane valdaks linnuunusti ja et tal oleks tiitade näolabinõu oma sihtide teostamiseks.

Victorin on lihtsa päritoluga noormees, kes tahab tõeliselt muuta oma unistust: abielluda armastatud naisega. See naine on aga rikka senjööri tütar. Varanduslik ja rüüslin etarõõdsus ei luba siial rida abielu. Siin tuleb Victorinile appi talut. Ta osutub andmaks lühivõims, lisaks veel arenenud silmaringiga, võrgite moraalseste omadustega inimeseks. N. P. t. f. teebri järelduse: andmaks ei ole alati üksnes aadelliku päritoluga isikud, vaid ka lihtsakra hulgast pärit isikud. Nende rikkuseks on andeks, mille abil võivad nad sama vaugle ja isegi kaugemale jõuda, vahel ka ellu viia maailma-ajaloolise ja ühiskondliku tähtsusega ülesanded.

Sennaparvot Victorinile kujutab endast üha viilge riinutatud tiiber. Need pannaakse jalgade abil liikuma, nina jalgade viilge on riinutatud rihmad; näed on lundajal vabad. Linnuunundi reguleerib rihmavajutav liin aparvot. Sellise konstruutsiooni abil annata tegelikult poleks saanud, siin on tegemist autori fantaasiaga, kuid see polegi

tähtis. Tähtsaw on see, mida võis Victorin kor-
da saata oma annumasinaga abile.

Victorinil oli võimalus Annata Dauphinest
5 lüü naugusel asuvali Ligipääsmatule mäele,
mida nimetati nii sellipärsast, et tal oli
ümberpööratud suhkrupea riigi. ¹ Püüa põ-
nud inimese jalga veel sattunud. Selgus, et sel-
lel maal on võin tingimused elamiseks: vil-
jaka pinnas, metsloomad, linnud, jõe-
kõlbulik vesi jms. Victorinil tekkis idee rajada
süüa riik, mille kuningannaks saaks Chris-
tine. ² Ta hakkab tegema ettevalmistusi. ³
Ta viib oma tiibade abil mäele põlluteoris-
tu, rõivastust, koduloomi, seemneriigi, isegi
hobuseid ja härgi; korib üles tüüri maad vii-
namarjasaatuseks, ehitab tuuliveski; muu-
tis mugavaks elamistingimused, tuues kohale
mööblit ja paigutades selle esialgu koopasse.
Et aga loomade ja üleskanditud maa ei sa-
hoida, selleks vajab ta abilisi. Ta töö ära oma
külalt mõned inimesed, vijuvõrsellid, kes
olid raskesti tingimustes setraalse või ma-
jandusliku ebarõrdsuse tõttu ja kelle elu
oli muutunud väljajamamatamatuks.
Victorin osutub nende heategijaks: kasv oma
lapsuga, sulake oma armastatu, - riikna talu

¹ Remuq, lk. 19.

² Samas, lk. 29.

³ Samas, lk. 21 j.

poja tütreaga, - ringkapp, juukses, õublija, rätsy,
 kiviraided, viilavaimulik - võin elid nüüd
 oma saatusega rahul. Nad leidsid ligipääs-
 matul määel sobivad elamistingimused ja
 tervisalad, nad elid rahul ja õnnelikud.
 Õnnelik on ka vaeue noormees Victorin, kellel
 õnnestub lõpuks teema määel oma armas-
 tatu, seajööri tütar Christine. Victorini unis-
 tus on täitunud. Et mees riigis elas elu
 rumbenas ja radurpärane, teeb Victorin oma
 riiki ka vaimuliku viiruliku laulatusse-
 remoonia läbiviimiseks vastastikusel süm-
 paatial paarikütmite üle. N. Rétif on tüü-
 piline väimeesdame, si unjuta ette riiki
 unta, viiruta.

N. Rétif kirjeldab Victorini leedulid vaba-
 riiki, kui õnnelikult ja muretuult seal elati,
 töötati ja puhati.¹ Tema ideaaliks on väi-
 rese elatusega ja vähesel rahvaarvuga vaba-
 riik*, sest siis on võim üksteisega võrdsed,
 tunnevad üksteist ja on üksteisele vajalikud.
 Ligipääsmatule määel rajatud ühiskond
 si tunne pahesid, näiteks kasuhimu. Seal
 valitsevad vourund: vennalik sõprus, vas-

¹ Pennup. lk. 50 jj.

* N. Rétif on siin siemas pidanud Rousseau egalita-
 rismi, tema ideaalid vabariiki demokraatliku
 vabariigi vormis, vahetu rahvaõnnusega.

tastikune toetus, hoosinas töö, armastus, järel-
andlikkus, osavõttekumus. N. Rätif teeb järeloluse,
et inimese oma loomult ei ole üldgi paheline,
pahelisuse tingib vaid sotsiaalne olusord.

Ligipääsmatu näe elanikud tegeli-
sid tööga. Igaiüks valmistab tooteid vastavalt
oma vialale. Toodangu ülyääu anti Victori-
nile, kes selle teemitas linnadesse müüginis. Taa-
ded rahaest mürites ta uut materjali ja
nii toimus pidev tootmine, millega kindlusta-
ti mülluslin elu. Tööd tehti suudimatult
hoole ja armastusega, sest sellest sõltus nende
heoleu. Töö oli neile meelpärane, sest siin
puudusid perimeeste ettehitid. Pärast
tööd järgnesid mängud ja muud lõbusid.¹

Victorini poolt koostatud sadime
olid narvordelt lihtsad.² Nad olid vormil la-
neoulinid, näiteks:

Omand: ühine.

Nargus: pole võimalin.

Tapmine: tappa heiditakse mäelt alla.

Lõuameulmatud lapsed: jäävad elu-
ajaks ilma seltnimeesteta.

Parandamatud: heiditakse mäelt alla.
jne.

Seatiud ja teenud siiditi huaks, nende

¹ Pernuop. lk. 54 jj.
² Samas. lk. 69 jj.

est autasustati.

N. Ritz esitab romaanis selles osas mitme-
suguseid arutlusi ja teeb üldistusi moraa-
li, poliitika ja muude probleemide kohta.
Näiteks loodab Victorius saavutada aadli-
seisest aasal teel, kuna kavatses pau-
nuda teeneid prantsuse kuningale (kes
liidus ameerika kolooniatega sõdis para-
jasti Inglismaa vastu) ja selliselt siis ainult
teenete eest loodab ta saada aadliseisust.¹
See oli väga õiglane ja populaarne nõue,
vuti naasaegsel Prantsusmaal.

N. Ritzil on ühist Fiheloniga järgmi-
se arvamuse puhul: „Kui ametnikud ar-
vestaksid, et nad eksisteerivad ainult rah-
va jaoks, oleksid nad vabtamata palju
aasamad...“²

Muuhulgas leidub ka palju vaieldavaid
järeldeisi. N. Ritz põhjendab idunnat liitutuste-
gevust Victorini vabariigis sellega, et „õks maail-
oli nii puhas, et pead muutusid seal äärmis-
selt leidlikes.“³ Naevatt niil sellist aiasast
tingimusest tulenevad liutised. Väga õks-
kiilgne ja vaieldav on ka aramus, et vuti
õnnetused muudavad inimesi heades. *

¹ Penuop, lk. 53.

² Tamas, lk. 69. Nt. na eestest lk. 31-33.

³ Tamas, lk. 57.

⁴ Tamas, lk. 50.

N. Ritiš esineb ka omaaegselt rahupoolda-
 jana. Ta laseb Victorini kõne kaudu häbista-
 da neid, kes mõtlevad sõjaga hävitada in-
 mesi. Tõimene, allul on selline eelis, nagu
 mõistus, ei tohiks mõistusest juhiadudes au-
 nagi langeda leema tasemele ja alustada
 hävitamist, muna samal ajal võis ta end
 ausaadavaks teha mõistuse abil. Tõja allus-
 tanime olemis kehvetele loolese vastu, jumala
 vastu.¹ N. Ritiš ei jäta na siin välja astu-
 mata jumala kaitses, muna ta jäuledat
 lõpuks, et sõda ei olemis jumalale meelpä-
 rane tiigu.

Romaani esimese osa lõpus kannab
 Victorin teostama oma uut plaani: tes-
 tada avastuseis, et viia oma kolleoni li-
 gipääsmatult mäelt lõunamaadene, uelugi
 saarele, uelug pol val tungitud auahned
 europland oma avastuseinidel.² Põhjus
 en soov luua uut rahvast ja anda talle
 avaramad arenguvõimalused kui ligipääs-
 matul mäel, mis olemis jäänud kitsaks.³

Victorin ja ta poeg soovitanudki tiita-
 di abil avastuseisi lõunamaadene ja

¹ Penuup, lk. 72-73.

² Yamas, lk. 71.

³ Yamas, lk. 77-78.

leidsid saare' tüsed pool uuaatorit ja Kaaju-
ritse pööriseut Prantsusmaaga samalt
meridiaanilt, kus aga aasta-ajad slid dia-
metraalselt vastupidised. Saare lähemal
uuvimisel lüti, et see on elamiseks võimalik,
kuna metsade nõval oli üllalt ka pree-
riate taolisi lagudinne, kus oli arvanalt
metsloomi, linnu, viljapuud. Saar onitus
asustatus metslastega, söönimestega: nad
liikusid vabalt ainult pimeduse saaduks,
päeval peitrid end aobastene. Nad teitu-
rid puurõjadest, slid rahulikud ja hanti-
damlikud, nii et edapidid muutestab Victoria
naaduse, et neid si tehi halvasti nõhelda.
Söönimend on autori fantaasia sünnitus,
see on vaid üks nõte, et näidata ideaalse
ühiskonna lihaone hemaasest suhte-
mist alamastene olenditene.

Sündimiste elamiseks näigus on juttu lau-
vaõnnetusest. Et see oli tegelikult tavali-
ne nähtus, siis rajastus see ka mitmetes
utopistlikes romaanides.

Leudavad inimesed, Victoria ja ta poeg,
päästavad meesmonna prantsus loesalt,
mis oli sattunud vastavastatud saare läh-
kedal torni nätte. Lavalolijad leidsid

saarel varjupauna ja jäid sinna püsivalt elama. Laevalt õnnestus päästa meukulgas vreja, see mülvati maha ja pandi alus põlluharimisele, mis sai saare elanike põhiliseks tegevusalaks. Kasutati ära saare looduslikud riikend, roostutati metsloomi ja lunde, nii et elu muutus riadlustatuks. Siis teimutati Euroopast Ligi-pääsmatu maa jäänuid elanud uuel saarel. Saare kuningannaks valiti Christine ja saarel anti Christine'i (khu Öö) saare nimetus.¹

Christine'i saarel kehtestas Victorin samasugused seadused, kui olid olnud Ligi-pääsmatu maal. Need nägid ette täielikku võrdust, sepärast juurdunudki nad nii hästi.² Töö oli kohustuslik kõigile, seda tehti meelddi ja jõude säästmata. Ehitati elamuid, palle, nii et peagi tekis terve linn, mille 300 elaniku hulka kuulusid laevaõnnetuse üle elanud prantslased ja Ligi-pääsmatu maa elanikud, kus moodustasid tõelise aadliseisuse tänu oma võrgeli moraalile, ning kaasatoodud meistrid ja käsitöölised.³ Algul teotati enese vajaduseks, kuid edaspidi paranesid töötingimused ja elutase ning teodangut jäi üle.

¹ Penning, lk. 86 j.

² Samas, lk. 91.

³ Samas, lk. 92 j.

Järgnevalt kirjeldatakse Christine'i saare elanike suhte teie naabrsaare Victoria ehk Patagonia* elanikega. Patagonlased on huvitar loodusrahvas: nad on kasvalt umbes 12-15 jalga** pikad, kuid tasanud, heasüdamlikud ja külalislahked. Nad olid vaimustatud oma naabrite kunsti, leentiste ja ehitistegemise kõrgest tasemest, viti aga tiivadest, kuid nad olid vähenõudlikud; neil oli põhimõte, et pole mõistlik kasutada selliseid vahendeid, mida neile pole andnud loodus. Nad olid meeliski nõus suhte arendamisega, seepärast Christine'i saare elanikud said oma toodete vastu väärtuslinna metalle. Otsustati, et Euroopaga kaubandussidemeid ei maa sa pidada, kuna see võis tekitada eurooplastes ahnest lönnamade kaupade ja rikkuste järele. Patagonlaste usk on erinev: nad tunnevad aukardust päikese ja maa suhtes ning väljenda-

* Ühist nime saare ja tõelise Patagonia vahel on vaid see, et need mõlemad asuvad lõunapoolusel. Magalhãesi reisil nimetati maadena omistati nimele "Patagonia". Lõuna-Ameerika lõunapoolsele seal elavate suurekasvuliste inimeste järgi, mida nimetati patagonlasteks ("patagon" tähendab hispaania keeles "suurejalgne"). Magalhãesi naaslaste, avastusreiside kirjeldaja Pigafetta on kindel rasve liialdamise, nimetades neid tõelisteks hiiglasteks. On võimalik, et N. Lit'i on oma utopies pidanud ilmas Pigafetta kirjelduste põhjal saadud teated, kuid tegerupaiga on paigutanud meelivaheldelt mujale.

* Pennep, lk. 93 ff.

** jalga = 30,5 cm.

rad seda vanimate patageonlaste vahendusel, kusjuures tseremoonia toimub ainult kaks korda aastas. N. Kéti p rõhutab siin eriti loodusrahvaste usu lihtsust, arusaadavust ja otstarbekust, vastandades selle eurooplaste uskumusele ja tseremooniatele, mis on väga keerukad, aeganõudvad ja kallid. Patageonlased peavad maad ja päikest esmasena kõrgemal seisvaks algeks, mille poole tuleb oma pat-
 ned suunata, sest ainult nemad on võimelised neid üle andma kogu maailmas jumalale.¹ Patageonlased, kes kõinjal järgnevad mille looduse näpunäidetele ja lähtuvad looduse seadustest, ei pea aga sielmas sugugi võrdnust selle sõna tõelises tähenduses. Näiteks teevad nad suurt vahet mehe ja naise õiguste vahel: mees on esimene, naine teine, talle alluv. Naist manitsub laulatustseremooniat teostav vanim mees (160-aastane, sest see loodusrahvas elab kaugel eurooplastest) järgnevalt: „... Peüüdku, mu tütar, jääda oma mehe alluvusse, sest mees on teotrahk oludiks, aga naine vaid arendaraks oludiks. Tä annab ainult raha, mina mees hinge ja elu.“²

¹ Pennep, lk. 112.

² Tamas, lk. 112-113.

N. Ritzi arvates võib ideaalset ja arene-
 nud rahvast saada loodusrahvaste ja euroopi-
 laste järeltulijate näol. Ta kirjeldabki seda
 Christine'i saare elanikeid suhtusid lugupi-
 davalt, ausalt ja emanaarupiudmatult
 loodusrahvastesse, nii et nende vahel tek-
 kivid sõprussidemed. Hiljem muutub võima-
 likuks ka abiellu tavalise inimese ja hing-
 lae vahel. Järeltulijad paistavad silma
 oma võrgeväärtsuse emadustega: neil on
 peent praatsuse natuuri ja andkust, pa-
 tagoonia jõu ja seliidsuse...¹ võval.

Christine'i saarel valitseb niiluses ja ra-
 hulole ning võrdsus. Sel võin seostada
 elanikkonna juurdalasvi: igal perekonna-
 isal on 10-12 last. See saareitatakse eilise
 tava suhtestandusel. Elu jaoksul sõmitak-
 se kahe abielu. Esimesel korral abieluvad
 mehed 16-aastaselt 32-aastaste naistega, kes
 juures se abielu vastab 12 aastat; seejärel
 abielule mees uuesti, kuid noore tüdrukuga.
 Eriti austatakse volmandasse abielu
 astujaid.²

Saare elanikeid teostasid lende Euroo-
 pa maadline ning röövisid kaht kunstnikka,
 skulptoreid, kirjamehi, muusikuid, näitlejaid,

¹ Penuq, lk. 122.

² Samas, lk. 119-20.

et nad annausid õpetusi ja et nad saaksid naha teha täielinnu vabadust nautada.¹ Iiu viijab N. Riti iluselt nitse-
dustele, mis taustasid muustide ja teades-
te arengut tolleageis Euroopa riikides.
Tema kui kirjakuin oli ka ise väga rasnes
olekorras.

N. Riti teoselo "Lõunamaade avar-
tus" annab utopia iseloomu just ajaole,
et ta kirjeldab uusi ühiskondlikke korra-
sid. Victorini poolt digipääsmatule mäele
rajatud ideaalse kogukonna ja Christi-
ni saare egalitaarse korra nõuval kirjeldatase
üksinajaliselt veel megapatagoon-
laste kommunistlikku riiki.² Järgnevalt
kirjeldab N. Riti oma teose teise osa
lõpul ja nelmandas osas täielikus kom-
munistlikus elavaid loodusrakvaid. Nii-
suis rihendab ta teatmisihistu plaani
(digipääsmatu mäe ühiskond) kommunist-
liku utepistliku kirjeldungas, eraldades vii-
masest ilmineku faasi (Christine'i saare ühis-
kond) ja täielikus kommunistlikus (megapa-
tagoonlaste ühiskond).

Arastuseisi teostavad Christine'i saare
elanimed jõudsid ühela kaahescaarele, ni-

¹ Pennup, lk. 20.

² Hoannuare, lk. 54.

da nimetatasse Megapatagooniaks (et vis-
tada teada Miropatagooniast, millega olid
suhitud juba loodud).¹ Seejuures arendab
N. Rétif väga omapäraselt mitinat Euroo-
pa, briti Prantsusmaa kohta. Ta näitab
igal võimalikul juhul, kui võrd sarnane
Prantsusmaaga, on see uus osa lõuna-
maast, kuid ainult väliselt: tal on Prant-
susmaaga sarnanevad valdad, mäed,
jõed, metsad, isegi linnad; rändlajad
jõuavad aga lõpuks megapatagoonlaste
linna, mis asub peaaegu diametraalselt
vastaspoolele Pariisile, ja maanduivad väl-
jakul, mis väga meenutab iht väljanut
Pariisis.² Edapidagi aga selgub üha rohkem,
kui võrd erinev on see uusin Prantsusmaast,
sest siin elavad prantslaste anti-poodid,
kus on kõiges prantslastele vastandlikud,
kannoi juba selles, et "neude peanatted mee-
nutasid meie jalavarje, aga jalavarjused
meistel oli nõkara keju, naistel tannu-
ju."³ Rétif de La Bretonne kirjeldab me-
gapatagoonlasi kui võige targemat, nõige
sunnemat ja nõige tugevamat rahvast
maailmas.

¹ Pemuq, lk. 124.

² Jannas, lk. 125-126.

³ Jannas, lk. 127.

Nagu selgub, on megapatagoonlaste eluiga väga piku: 50-aastaselt saavad nad täisealisteks, 100-aastaselt tunnustatakse nad vanadeks; pole aga ime, et neil esineb 150-aastaseid ja isegi 200-aastaseid raeime.¹

Megapatagoonlastel on omaid ühistatuid: „Kõik kuulub kõigile. Keegi ei tohi midagi saada vabalt valduseks.“² Kõik on võrdsed. Ka seadused³ on formuleeritud lühidalt ja selgelt:

1. Olla õiglase raasinimese suhtes, mitte teha talle midagi sellist, mida enese suhtes ei soovi.
2. Olla õiglase loomade suhtes.
3. Võrdsete vahel olgu kõik ühine.
4. Igaüks töötaegu üldise heaks.
5. Igaühe osarõtt üldisest heastest olgu võrdne.

Õnne näeb see loodusrahuas vendluses, teadmises, et ühe inimese heale ei raudista keegi, see ei tee vahet rikkumisele, sest teistele on samuti tagatud heale.

Megapatagoonias elab igas majas 100 perekonda, 25 maja moodustavad ühe verraandi, mille esotsas seisab kõige elatunum mees seal-

¹ Pernup, lk. 138-139.

² Jaman, lk. 135.

³ Jaman, lk. 133.

rest laninkonnast, nn. veeraudmeister
(Quartierier)¹. Töö on üldkoostuslik võigile,
ta on kerge, sest võin töötavad; tegerusalad
on jaostatud vastavalt võimetele. Töö on
korraldatud nii, et keegi ei pea end üle
pingutama ega na jõudu jääma, mis põh-
justab allakäiku, nagu Euroopas on tava-
line. Töö harjutab ja muudab inimese pain-
devaks, samuti soodustab vaimset arengut.
Teevinnerral võit tööd na rahitada, et äas te-
gvus ei muutuks hüütavaks. Töö kestab 4 tun-
di ja on sanaveste-sündinute järelvalve all.
Pärast tööd järgneb ühine lõunastamine, mis
puhatame 1,5 tundi ja muu õhtusöögini
teglitame ühiste meelilahutustega. Pärast
õhtusööki lähub igaüks emale poole oma pe-
rekonnaga. Päev on jaostatud vahetus võrd-
sena osaks (a' 12 tundi).² Päeva esimesel osal pi-
hendub igaüks isiklikule elule, tegeldes oma
perekonnaga, aga päeva teine osa keelub ühis-
konnale, saajuures peale 4-tunnise tööta-
mise na meelilahutused. Meelilahutused
kujutavad endast mängu, mis nõuavad roh-
kust osavust mu jõudu, kuna need peavad
keha tugvdama, mitte väsitama. Kogu ühis-

¹ Pernu, lk. 1414. Nt. na Kleinwachter, lk. 90.

² Pernu, lk. 1414.

³ Tamms, lk. 1413.

ronnal on ühine siht: luua inimestele tingi-
 mused meeldivamaks nooseleuks. Selle saavuta-
 amiseks kasutatakse kõiki vahendeid. Mega-
 patagoonlastel pööduvad sellised pahed,
 nagu vargad, mõrvad, laiskurid, nõlvatud
 jne. Selle on nad saavutanud tänu võrd-
 se printsiibile, mis T. Ritzi arvates "... püües-
 tab võiride pahede juured..."¹ N. Ritzi töö-
 nitab igal võimalikul juhul loodusrakvas-
 te juures esinevat täielinast võrdsust, kuid
 samas esitab ilmselt tahteliselt sellises viisi-
 muses nagu naiste oluandl ühiskonnas.
 Ka megapatagoonlastel vaadatakse nai-
 selt kui teinjärgulisele ja järjekindlalt allu-
 vaks poolele. Iga naine peab austama meest,
 kes ta ka poleks. Seda sisendatakse juba lapse-
 põlvest peale. Meestele on siiski rasked tingimuse-
 s, et ta peab naist vaitsma ja aitama
 kui tulevase põlve heidjat, samuti tööjao-
 se puhul teeb mees rasked tööd väljaspool
 kodu ja kodus ainult ringipatöö. Naiste hoo-
 leks on võinud kodused tööd peale füüsiliselt ras-
 kite tööde, nagu metallide, rivi või puu rim-
 hente töötlemine. Ilmselt on naised enamal jaätud
 ühiskondlikust tööst ja riigijuhitamisest, nuna
 neil aladil on juttu ainult meestest. Ainult kas-

¹ Pernerop, lk. 152.

teenavatajoides valitakse na naisi.

Megapatagoonlastel valitseb naiste ihi-
sus.¹ Naised abielluvad kord uue aasta jook-
sul, mehed ühes aasta vältel imine kasvatamise-
le. Mehed abielluvad igal aastal meest. Abi-
kaasade valik on vaba, väjadarvad esma-
kordselt abiellumisel. Lapsi kasvatab riik.²

Pärast imikuiga autakse lapsed riiki-
ne kasvatajate kätte, milleks on mõlma soo
isindajaid, kes paistavad silma leibese, an-
tiivsuse, rõõmuse ja teenite poolest. Noore
põlvkonna kasvatamine on riigis kõige aus-
tatavamaks ametiks. Kasvataja isikut pe-
taks pühaks, teda austatakse praegu sa-
ma palju kui 200-aastasid raeinu. Noore
kasvatatakse eumärgiga, muuta nad ri-
füüsiliselt kui moraalselt hästi arenenuks
ja ühiskondlikult rahuline inimene. Te-
juures aga sisendatakse neine lapsepõlvest
alates aukartust endast vanemate inimes-
te suhtes. Üldse valitseb megapatagoonlastel
tugev vanusline hierarhia. Raugelt on
kindlaks määratud austar suhtumine
vanematesse inimestesse.

Megapatagoonlastel valitseb päivene ja maas-
kultus. Neli korda aastas, pööripäevadel, kogu-

¹ Penuop, lk. 136 jj.

² Yamas, lk. 139 jj.

neb rahvas kokku, misjuures vanim mees väljendab
 kogu rahva aundust ja leigupidamist enne püüesele ja
 siis maale; lõpetus palub ta selle austusavalduse üle
 anda kõrgimale olusele, mis inimese ise ühe vääri-
 line pöörduma võimevõimse jumala poole. ¹ Sa-
 muti usub see loodusrahvas hinge sukema-
 tusele, õieti hinge taaminnise. Noortes kas-
 vatatakse sumapõlgust, sõnamulmist, andu-
 must ühiskonna huvidele, mis et nad on rõõmuga
 nõus ohverdama ühiskonna heaks oma elu,
 mis nad on veendunud, et pärast keha
 võdenemist sünnivad nad uuesti ja elavad
 igavesti edasi samas ühiskonnas. Et lasta
 surmed kaasudaminele seda meeldi-
 vat arga viimisele saabuda, siis on mega-
 patageonlaste nõuete loitad põletada,
 mis matmine taastab võdenemist ja
 balsamimine oleb pühaduse rüvetamine.
 ² Loodusrahvaste usku näsitab N. Ritš mi
 Roussou deismi* pooldaja. Ta ei saa läbi jumala

¹ Penuq, lk. 140 j.

² Lamas, lk. 150.

* Roussou peab vajalikuks, et riigis valitseks na reli-
 gioon, mis nadustel peab neist enestest taleniva
 jõe peab olema ka teine jõud, mille annab neile
 religioon. Riigile peavad religiooni dogmoad
 pakkuma vaid nii palju huvi, mis palju neil on
 suhtid moraalile ja kodanike kohustustega. Peab
 olema võimevõimse, tark, veeusline ja heeliker jumal.

nime mainimata. Kuid tema loodusrak-
 va jumal on niivõrd piha ja inimese kät-
 tusaamatu, et inimene ei tülitata teda oma
 igapäevaste palvetega, ja kogu nende uskum-
 tus on väga lihtne, võrreldes N. Riti'i kaasaja-
 ga. N. Riti' tahabki selle vastandamisega
 kritiseerida tollaegset kirikut.

Ilmneb, et N. Riti' suhtub elawa-
 musega oma aja kunst, kirjanduse ja tea-
 duse saavutustesse, kuna ta oma utopies
 näitab loodusrakvaste ilmsel üleolekut
 neis küsimustes. „Arste lähed vaja vaid pa-
 helistele rahvastele, kes kannatavad
 liialduste all“, megapatagoonlastel on
 au sees ainult kirurg-inimese meistiloo-
 ja või nina amalipellitaja.“ Näiteks
 on vilts mellelahutus, kuna megapata-
 goonlastel ei hinda kunstiline mõnu-
 rid, nad hindavad ainult töölist. Sa-
 muti ei hinda nad maalimusti, kuna
 nende piltideks on kannid naised ja me-
 hed, mida nad iga päev näevad endas
 ümber. Need on ainult mõned kunstnikud,
 kes jäädvustavad voolusline sodamine
 tegusid; need pildid kannistavad nende
 kannade elamuid, kes elid nende tegude

seeritajains. Muusika oli neil elimas, kuid kirjanduse alal oli neil vaid väline liiki teeseid: vangilaste ülistuslood, oodid ja laulud. Samuti on neil filosoofe, kes keostavad õpetlikke jutustusi oma ja naaberriiklaste elust. Nende tööde kogumine on üks osa ühiskondlikust meelilahutustest, nende tööde loojaid mitsutakse austavalt mõistuse taastajateks.¹

Kõige tugevamaks jooneks tuleb loodurahvastel pidada kollektiivsus tunnet. See on aidanud neil muuta arenevad, kõigi voolustega varustatud rahvaks ja ühiselt võidelda pahede vastu, mille vastaseks võimsamaks rahvaks on võidelnud. Kui nende moraal teenib ühiskondliku heaolu tagamist, ülsannet. Nad on möödunud töö, meelilahutustes, puhkuses, naudingutes. Rõõm vastandab loodusrahvaste loomuliku moraalitruvilisest ühiskondadele moraalse, mis on

"... erainimete vapriiside poolt esitatud..."²

Megapotaamlaste eluvis meeldis leudavatele inimestele, mis, et nad otsustavad selle ka oma saaril kehtestada. Kuid

¹ Pennuop, lk. 146 jj.

² Samas, lk. 151.

autor ei pea nende verdade sinesad-
mist eurooplaste juures mitte tingimata
vajalikuks. Oleks raske koda võike täpselt
väljendada. Ta väidab, et tuleb luua
emanevooli üleminekusisund. Peab säi-
lima abielu ja perekond; kehtestatak-
se 6-tunniline tööpäev; töö jaotatakse
ja saab auajaks; tasu makstakse töö-
taja vajaduste järel, arvestades perekon-
nalisemite arve; kehtestatakse muningas,
kehtestatakse vabariik, mis on võik, vedani-
med võidud ja emandavad positiseoni
ühismõnna vahendit sõltuvalt.

Telline loodusravaste vastanda-
mine tsiviliseeritud inimkonnale oligi
N. Rõtzi plaaniseks rahvusliku oma. uteo-
pia "Lõunamaade avastus" eesmärgi saaru-
tamisel. Tell eesmärgi on N. Rõtzi saaru-
taand; niigi mõningas osas puidulinnult.
Kõige rohkem paistab silmas loodusrav-
vaste du ühiskondliku-majanduslike külge-
de nõrk esitamine. Näitaks ei kirjeldata
peaaegu üldse tootmise organisatsiooni
loodusravaste juures. Sa paistab terasalt
silmas võireldis More'i ja Fairasse'iga, kes
võnneitselt kirjeldand ühiskondliku toot-

¹ Kleinwächter, lk. 91-92.

mise iseloomu; esimesel oli tootlikkus üksus
üks perekond, teisel kogukond, esmasas.
Kõik arvata, et N. Rõtš'i moodustas toot-
liku üksuse ühise tegevusega seotud 25
perekonda. N. Rõtš' on väga pealiskaud-
ne loodusealvastele ühisele kirjeldamiseks ja
jäab tunduvalt maha Nairassi'ist.
Tänu sellele romaani põhjal uisaa
meidugi üldistusi teha N. Rõtš'i kohta,
enae tekitab tunda kõiki ta teisi ilu-
duslikke teoseid ja kooperatiivide projekte.
Viimastes annab ta omapoolse plaani kül-
lalt koonretselt naasajate ühiskondliku
korra parandamiseks ja kirjeldab üksik-
ajaliselt ka sellist olulist külge ühiskon-
na elus, nagu testimine ja jaotamine.

N. Rõtš'i utopias leidub kriitikat oma
naasaja kohta, kuid teose lõppe on pai-
gutatud veel "Ahoi kiri oma seest olen-
dite esindajatele", mis meeliva ühiskond-
liku korra kriitika on pandud alvide sisse.
Autor esitab tahtmatult ussimuse, mis
püüvad edasi chamöistlikud ja loomus-
tasid korrad. Ta näeb suurepäraselt, et
neid teotavad riigid. Ta teeb etteheiteid
olemasoleva ühiskondliku korra säilimiseks
Hoannuere, lk. 56 jj.

vaestele, kes passiivset kannatavad rõhu-
mist. Ta isegi pöördub vaeste, eriti talu-
poegade poole revolutsioonilise üleskutse-
ga, et nad ühineksid ja tõstaksid käe
tõrannide vastu. Ka teistes N. Rõtõfi re-
volutsiooni-eesetes teostes libisid läbi
loetus suurele agraarile pöördile. Nii ka
selles utopias tungivad läbi kõige ohj-
damatuma fantaasia ja abstrantsuma-
te arutluste tormiliselt vana režiimi lõ-
pu prantsuse aila revolutsioonilised me-
lled. Need melled muudavad selle
näiliselt elust vabadeks teose ühes
huvitavama ja tähelepanuväärsema
laialdaste rahvahulgaole revolutsiooni-
lise vaimustuse väljenduseks.¹

N. Rõtõfi utopias jääb rõlana regel:
"Ilma täieliku võrduseta pole rahu, pole
õnne!"² Autor kutsubki rahvast looma
täieliku võrdust.

Kui N. Rõtõf esitas romaani "Kõuna-
maade avastus" näsiinija treasorile, siis
leidis see, et tuleb siin rida selliseid muu-
datusi, eriti nõudis ta "Ahvide nija" täie-
liku ümbertegemist. N. Rõtõf lasnis 50-60 ek-
semplari trükkida parandatud näsiinija

¹ Moanumise, lk. 57-58.

² Pennef, lk. 162.

põhjal, kuid ülejäänud osa kohta tegi ise kriitikas töö vahelagidel ümberpaigutusi laadumises, nii et need esemplarid trükiti autori esialgse teksti järgi ja sinna jäi sisse nii üleskutse vaestele kui ka ühiskondliku korra pahede kriitika.¹

Tunduvat tõstab N. Ritifi närtust kirjandusena see, et ta valis oma loomingu objektiks rahva. Tema teoste kaudu saab võige reaalsena, illustreeritud pildi revolutsiooni-else Prantsusmaa arvukate töötavate masside elu-olust ja taotlustest seda parandada. N. Ritif ise rõhutas seda momenti varjamatult: "Kõikidest meie kirjanikest olen mina ainuke, kes tunneb rahvast."² Just seda tema omadust, mis puudus paljudel naasajsetel kirjandusel, tulebki rõhutada ja hinnata N. Ritifi juures.

¹ Уоаннукае, Коментари, Ремуо, кн. 285 ж.

² Уоаннукае, кн. 20.

Lõppkõnnevõtte

Olles lähemalt teadma õppinud Denis Nairassi'i ja Rétif de La Bretonne'i utopistlikke romaane, võib öelda, et need mõlemad olid xviii - xviii sajandi prantsuse utopistlikest romaanidest silmapaistvamad. Julgesti võib seda väita Nairassi'i "Iwarambide ajaloo" kohta, kuna N. Rétifi töö on suhteliselt mõrgus.

Mõningat sarnasust võib tähele panna Nairassi'i ja More'i utopiates, mis näitab seda, et xviii - xviii sajandi autorid on pida-
nud silmas varasemaid töid. More'i "Utopia" tähtsus oli nii suur, et andis nimetu-
se tervele muuale ühiskondlikule mõtte aja-
loos loomulikul teel, mis na igapäev
huvi tema töö vastu, mis oli talle sõda-
milähedane soov näidata paremat ühis-
kondlikku võrda. Nairasse on More'i esku-
jel sisse viinud oma utopiase orjade
institutsiooni, mis muudugi "ahandab
mõningal määral töö väärtust. Üldiselt on
Nairassi'i utopia More'i omaga võrreldes
tundlikult rõõmsal tasemel, mis on "aaru-
saadus", avestades juba ajajärku, mis lahu-

tab nende autorite eluastoid. Nairani'i
 töö pole lihtne romaan, ta on romaani
 kujul utopistlikus sotsiaalsmi arendamine.
 Loomulikult on Nairani'il More'iga võrreldes
 ka peenedüään, kuid need küsimustes lähed
 ta More'ist edasi. Tõetlus üheses ei ole
 Nairani'il enam perekond, vaid suur inimeste
 kogundis, esmaas, kelle töö oli kahtlemata
 palju produktiivsem. Vastupidiselt More'i
 ja Campanella utopistlike romaanide dialoogi
 vormile on valitud nü Nairane kui N. Rikof
 oma töödes jutustava vormi, mis on ka paind-
 lineus ja sobivam suurte kirjelduste esitami-
 sel.

Utopistlik romaan üsmärgis pidi ole-
 ma mitivah korral parema ühiskondliku
 korra vastandamisega näidata välgapäasu
 olemasoleva korra raskestest. See oli omapä-
 rane katse mitivat võrda muuta või asen-
 dada uuega, mis puudus ebavõrdsus ja eks-
 pluaterimine. Kahjuks ei ole aga utopistli-
 ke romaanide autorid, eelkõige Nairane ja
 Rikof de La Butonae suutnud lõplikult
 lahendada neid probleeme. Nad ei saanud
 seda teha juba sel põhjusel, et nende maa-
 ilmavaade oli piiratud ja rogu ühiskond-
 line mõtte areng oli veel vähe arenenud.

Leepärast esinebki mõlemas utopias vabariik-
 lin võrdus, religioosne, naiste alluv ja teise-
 järgulise tähtsusega seisund, tööstuse esa-
 tähtsuse alahindamine, Nairasse'ile isegi or-
 jad jms. Lõpptulemusena viivad need näht-
 tused välja teuvira kodanluse vaadetele
 ning võine nägavamalt järel mõeldes mõne
 utopistliku romaani des kirjeldatud „ideaal-
 ne“ ja „õiglase“ riigi kodanluse riigina ja
 „loomuliku õiguse“ kodanliku omandiõiguse-
 na.

Ajal, millal ilmusid utopistlikud ro-
 maanid, oli nende tähtsus vägagi suur,
 sest sel perioodil oli laiad rahvahulna-
 des see vastuvõtt igal trossel, mis mingil
 määral kritiseeris kehtivat võrde ja
 pakkus midagi uut, paremat, alga siis
 kirjeldatar riiginord monarhistlik (nagu
 Nairasse'ile) või vabariiklik (nagu N. Riti-
 fil). Huvi oli seda suurem, et nende
 kindmuspaigad olid asetatud tundma-
 tutesse kohtadesse, lõunapoolurals. Avas-
 tatud lõunamaades kohatud looduse-
 vasts madal arengutase andisui tõuse mets-
 laste ruju sisetoomises utopistlikesse roma-
 nidesse ja ainet „loomuliku seisundi“ kirjeld-
 damises. Looduse-rahvaste elu kirjelduste taga-

järjed ei oleud aga sellised, nagu arvasid
 ehk need, kes lootsid parema ühiskonna
 loomise näol oma ideede ellurakendamist.
 Need teated, mis saadi avastusreiside tule-
 musel ja reisikirjelduste või romaanide
 kaudu, tekitasid ahnust eurooplastes ning
 andsid tõuval koloniaalpoliitika, mis hä-
 vitas loodusrahvaste "ideaalse" eluviisi, rõõ-
 vits nende rikkused ja surus neile peale kolo-
 niaalse rõhumise kurva. "Koloniaalüsteem...
 kuulutas narsaamise inimseks viinuks
 ning aiasaks umärgiks."

Teega on mitu põhjust, mis tõstavad uto-
 pistlike romaanide tähtsust. Kaasajal
 pakkusid nad mõndagi uut vastavastatud
 maade kohta ja vastasid tol ajal populaar-
 setele nõuetele ühiskondliku korra muut-
 misest. Tänapäeval aga hinnatakse neid
 töid nii kirjandusteaduse seisuselt kui
 ka ajaloolisest seisuselt kui dokumen-
 taalseid materjale. Kui arvestada seda,
 et N. Rétif ja Vairasse sid eluõige kirjani-
 mid, siis on seda soovitatavam nende püüed
 lähendada ühiskonna arenemise ajaloo
 muutuvaid näsimusi, sest nad on seda teinud
 palju edumamalt kui mitmed nende kaas-

aegsed ühiskonnateadlased.

Denis Vairasse'i utopistlik romaan "Sevarambide ajalugu" jäi ületamatuks tervelt reaalselt järgnevat utopiate autoritele. Ta on tähtis ühendava silma T. More'i ja ^{XVIII} sajandi utopistliku sotsialismi vahel.

Olmas Rihf de La Bretonne'i loomingu teadmiseta uisaa aga asuda XIX sajandi ühiskondliku mõtte ja briti Fourier' uuvimise juurde, sest N. Rihf annab huvitava materjali kooperatsiooni, tootmisühistute kohta ja on üks innuandmeid Rousseau ühiskondlike vaadete propageerijaid.

Utopistlike romaanide tundmaõppimine on vajalik elukõige utopistliku sotsialismi ideede levimise ja avaldusvormide mõistmiseks.

Kasutatud kirjandus nees lühenditega

I Marksismi-leninismi klassikud:

1. Marx, K., Kapital, I kd., Tallinn 1953.
2. Marx, K. ja Engels, F., Kommunistliku partei manifest, Valitud teosed I kd., Tallinn 1957, lk. 13-45.
3. Engels, F., Anti-Dühring, Tallinn 1954.
4. Энгельс, Ф., Крестьянская война в Германии, Москва 1952.
5. Ленин, В. И., Как теория, Теosed 18. kd, Tallinn 1953, lk. 325-329.

II Algallikad:

1. Верас, Дени, Мемуары саварамбов, Москва 1956 = Верас.
2. Ретиф-де-ла Бретонне, Южесел ошкротие, произведенное Лемасеиним человеком, или франкуземии Деган, Москва-Ленинград 1936 = Ретиф.

III Милл kirjandus:

1. Английская буржуазная революция XVII века, т. II, Москва 1959.
2. Бьер, М., Всеобщая история социализма и социальной борьбы, Москва-Ленинград 1927.
3. „Buckingham, George Williers”; The Encyclopaedia Britannica, Fourteenth Edition, 4, London 1929.
4. Деборин, А. М., Социально-политические учения нового времени, т. 5, Москва 1958.
5. Уоаннисьян, А. Р., Ретиф-де-ла Бретон. Ретиф-де-ла Бретон, южное открытие, произведенное летящим человеком, или французский Дидан, Москва-Ленинград, 1936, в. 5-58 = Уоаннисьян.
6. История французской литературы, т. 5, Москва-Ленинград 1946 = История французской литературы.
7. Карев, Н., Крестьяне и крестьянский вопрос во Франции в последний четверть XVIII века, Москва 1879 = Карев.

8. Klaus, Georg, Einleitung. Jean Le Rond D'Alembert, Einleitende Abhandlung zur Encyclopädie (1751), Berlin 1958, S. 11-70.
9. Kleinwächter, F., Die Staatsromane, Wien 1891 = Kleinwächter.
10. Лоблинская, А. Д., Трушков, Д. П., Кузьмин, М. Ж., Очерки истории Франции с древнейших времен до окончания Первой мировой войны, Ленинград 1957 = Лоблинская.
11. Магизов, М. П., Очерки по истории географических широт, т. I, Москва 1949 = Магизов.
12. Магизов, М. П., Очерки по истории географических широт, Москва 1957 = Магизов, 1957.
13. Мертон, А. Л., Английская утопия, Москва 1956 = Мертон.
14. Торшков, Б. Ф., Народные восстания во Франции перед Францией (1623-1648), Москва-Ленинград 1948.
15. Розанов, М. Я., Я. Я. Русо и литературное движение конца XVIII и начала XIX века, т. I, Москва 1910.

16. Виллар, П. и К., Формирование французской нации, Москва 1957.
17. "Воздухоплавание", Большая Советская Энциклопедия, 2-ое изд., 8.
18. Волгин, В. П., История социалистических идей, т. I, Москва - Ленинград 1928 = Волгин, История.
19. Волгин, В. П., Развитие общественной мысли во Франции в XVIII веке, Москва 1958 = Волгин, Развитие общественной мысли.
20. Волгин, В. П., Французский утопист XVIII в. Дени Вера, История самарцев, Москва 1956, вк. 5-49 = Волгин.
21. Всемирная история, т. I, Москва 1958 = Всемирная история.

Sisukord

1. Sissejuhatus lu. 2.
2. I peatükk
Füüdaal-absolutistlikust Prantsusmaast XVII sajandi lõpul ja XVIII sajandile " 11.
3. II peatükk
Tevarambide utopistliku kujutamise Denis Cairasse'i romaanis "Tevarambide ajalugu" " 53.
4. III peatükk
Loodusrahwaste elu kirjeldamine Pitiŕ de La Butonne'i utopistlikus romaanis "Lõunamaade avastus" " 99.
5. Lõppkõnnavõte " 147.
6. Kasutatud kirjandus koos lihenditega " 152.

19. mai 1960

Etallinn.